

ISSN 2786-4731 (Print)
ISSN 2786-474X (Online)

Міністерство освіти і науки України
Херсонський державний аграрно-економічний університет

Таврійський науковий вісник

Публічне управління та адміністрування

Випуск 2

Видавничий дім
«Гельветика»
2021

ISSN 2786-4731 (Print)
ISSN 2786-474X (Online)

*Рекомендовано до друку вченою радою Херсонського державного аграрно-економічного університету
(протокол № 10 від 30.03.2021 року)*

Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування / Херсонський державний аграрно-економічний університет. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 2. 96 с.

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International
(Республіка Польща)

Свідectво про державну реєстрацію KB № 24812–14752P від 12.04.2021 року.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Офіційний сайт журналу: <http://journals.ksauniv.ks.ua/index.php/public>

Редакційна колегія:

Потравка Лариса Олександрівна – завідувач кафедри публічного управління та адміністрування Херсонського державного аграрно-економічного університету, доктор економічних наук, професор – головний редактор

Вольська Олена Михайлівна – професор кафедри публічного управління та адміністрування Херсонського державного аграрно-економічного університету, доктор наук з державного управління, доцент

Гарафонов Оля Іванівна – професор кафедри менеджменту Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, доктор економічних наук, професор

Дурман Олена Леонідівна – доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування Херсонського національного технічного університету, кандидат наук з державного управління

Карташова Оля Григорівна – доцент кафедри публічного управління та адміністрування Херсонського державного аграрно-економічного університету, кандидат економічних наук

Кирилов Юрій Євгенович – професор кафедри публічного управління та адміністрування Херсонського державного аграрно-економічного університету, доктор економічних наук, професор

Монастирський Григорій Леонардович – професор кафедри менеджменту, публічного управління та персоналу Західноукраїнського національного університету, доктор економічних наук, професор

Пугач Андрій Миколайович – завідувач кафедри менеджменту, публічного управління та адміністрування Дніпровського державного аграрно-економічного університету, доктор наук з державного управління, професор

Храпкіна Валентина Валентинівна – професор кафедри маркетингу та управління бізнесом Національного університету «Києво-Могилянська академія», доктор економічних наук, професор

Kryk Barbara – Doctor of Economics, Professor, Professor University of Szczecin (Poland)

Smalskys Vainius – Doctor of Social Sciences, Professor, Institute of Public Administration, Mykolas Romeris University (Lithuania)

УДК 351.81

DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.2.1>

СОЦІАЛЬНА СПРЯМОВАНІСТЬ ТРАНСПОРТНОЇ ГАЛУЗІ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

Вольська О.М. – доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри публічного управління та адміністрування
Херсонського державного аграрно-економічного університету
ORCID: 0000-0001-5047-4579

Грицук І.В. – доктор технічних наук, професор,
професор кафедри суднових енергетичних установок
Херсонської державної морської академії

У статті розглядається транспортна галузь України через призму виконання соціальної функції держави, сенс існування якої полягає у зростанні якості життя населення країни. Розглядаються освіта, охорона здоров'я та культура як основні сфери соціального розвитку. Робиться висновок про те, що для забезпечення сталого функціонування і розвитку транспорту державна влада приймає принципові рішення, прикладом чого є національна транспортна стратегія України на період до 2030 року та збільшення бюджетного фінансування по ряду напрямків, що дозволяє очікувати розвитку в майбутньому соціальної функції, виконуваною транспортною галуззю України.

Ключові слова: транспортна галузь, соціальна сфера, освіта, охорона здоров'я, туризм.

Volska O.M., Hrytsuk I.V. Social function of the transport industry

The article considers the transport industry of Ukraine through the prism of fulfilling the social function of the state, the meaning of which is to improve the quality of life of the country's population. Education, health care and culture are considered as the main areas of social development. It is concluded that in order to ensure the stable functioning and development of transport, the government takes fundamental decisions, an example of which is the national transport strategy of Ukraine for the period up to 2030, and an increase in budget financing in a number of areas, which allows us to expect the development of the social function in the future transport industry of Ukraine.

Key words: transport industry, social sphere, education, healthcare, tourism.

Постановка проблеми. У сучасному світі все більшого удосконалення вимагають галузі соціальної сфери, ефективність яких впливає на рівень життя населення регіонів та країни в цілому. Транспортна галузь – це галузь, яка пов'язує всі види транспортна економічними, технологічними, технічними та нормативно-правовими взаємовідносинами. У силу своїх сутнісних характеристик, вона представляється як система декількох видів транспорту (залізничного, автомобільного, повітряного і т.п.) Однак все ще недостатньо досліджується той факт, що в своїй діяльності транспортна галузь взаємодіє з декількома системами більш високого рівня, наприклад з: соціальною сферою; економікою, системою публічного управління, політикою, обороною країни, інститутами громадянського суспільства, охороною навколишнім середовищем і т.п.

Системність транспортної галузі полягає у взаємодії з системами більш високого порядку у якості складової чи у якості окремого елементу. Тобто ця галузь є системою мезорівня, яка входить в якості складової частини в ті чи інші системи макrorівня, що утворюють в сукупності зовнішнє середовище розвитку галузі. Так транспортна галузь має тісну взаємодію з соціальним розвитком держави, при цьому вона може бути частиною галузей соціальної сфери, а також може бути

галуззю цієї сфери. Взаємозв'язок між транспортною галуззю і соціальним розвитком будуватиметься через публічне управління та адміністрування, що спрямовується на досягнення цілей соціальної держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням та аналізом розвитку транспортної галузі займалися відомі вчені-економісти О. Бакаєв, В. Дубіщев, А. Дейнека, Р. Косогляд, Ю. Кулаєв, М. Макаренко, О. Никифоров, С. Пирожков, Н. Потапова, В. Ревенко, О. Фінагіна, Ю. Цветов та інші.

Дослідженнями державного регулювання транспортною галуззю займалися українські вчені: В. Брагінський, В. Ковальов, О. Собкевич, А. Ткаченко, А. Халецька та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми.

В працях зазначених вчених недостатньо висвітлення взаємозв'язок транспортної галузі та публічного управління, що дає змогу розглянути цю галузь як складову соціальної сфери, використовуючи підходи та тенденції, які мають місце у сучасній науці.

Формулювання цілей статті. Метою статті є пошук взаємодії транспортної галузі та соціальної сфери держави за допомогою системного підходу.

Виклад основного матеріалу. Транспортна галузь має певні складові, за допомогою яких можна віднести її до соціальної сфери:

- а) суспільний пасажирський транспорт,
- б) особистий транспорт (перш за все, автомобільний).

Звертаючись далі до діяльності громадського пасажирського транспорту, відзначимо, що за останні роки спостерігалось постійне падіння чисельності перевезених їм пасажирів (табл. 1).

Таблиця 1

**Перевезення пасажирів за видами транспорту
загального користування (тис. ос.) [1]**

Види транспорту	2016 р.	2017 р.	2018 р.
Залізничний	389057,6	164941,6	157962,4
Морський	30,3	28,6	71,9
Річковий	448,5	562,9	596,2
Автомобільний (автобусний)	2024892,9	2019324,9	1906852,1
Авіаційний	8277,9	10555,6	12529,0
Трамвайний	694009,4	675841,4	666271,1
Тролейбусний	1038746,0	1058072,1	1016241,2
Метрополітенівський	698367,3	718886,9	726585,1

Так залізничний транспорт має тенденцію к скороченню, таку тенденцію мають автобусний та міський транспорт, за винятком метрополітену. Ці явища пов'язані з підвищенням вартості палива, зношеність транспортних засобів, що веде до підвищення вартості перевезень.

Важливим аспектом зростання якості життя в Україні на базі взаємодії транспортної галузі і соціальної сфери є бурхливо розвивається парк особистого автомобільного транспорту. На даний час автомобільна транспортна система України налічує більше 9,2 млн. транспортних засобів, у тому числі: 6,9 млн. легкових автомобілів, 250 тис. автобусів, 1,3 млн. вантажних автомобілів, понад 840 тис. од. мототранспорту [2].

В соціальному плані даний транспортної галезі забезпечує цілий ряд переваг, які далеко не завжди можна відобразити в економічних показниках:

особистий автотранспорт забезпечує помітну економію часу при поїздках від будинку до роботи;

особистий автотранспорт в рамках своїх технічних характеристик забезпечує перевезення дрібних вантажів, звичайних для домашнього господарства, але важко перевозяться іншими способами (наприклад, поїздки на дачу, в супермаркет і т.п.).

особистий автотранспорт дає можливість пересування на будь-які відстані в місцевості, де відсутня або обмежено рух інших видів транспорту (залізничного, авіаційного, водного тощо).

особистий автотранспорт забезпечує власникам фізичний і психологічний комфорт, дозволяючи пересуватися по будь-якого обраного маршруту незалежно від розкладу громадського транспорту, погоди, наявності інших пасажирів і т.п.

Перераховані обставини, звичайно, укупі з іншими факторами, призводять до того, що витрати на особистий транспорт становили досить помітну частку від всіх споживчих витрат домашніх господарств України (табл. 2). Разом зі зростанням парку особистого автотранспорту вздовж доріг стали швидко формуватися комплекси об'єктів соціального обслуговування.

Таблиця 2

Споживчі витрати домогосподарств України, млн. грн. [1]

Втрати	2016 р.	2017 р.	2018 р.
Кінцеві споживчі витрати домашніх господарств	1569702	1 977 640	2 431 014
Транспорт	175373 (11,2%)	213503 (10,9%)	257269 (10,6%)

Соціальна природа транспортної галузі має прояв у галузі охорони здоров'я, освіти та культури. Ярким прикладом взаємодії транспортної галузі і соціальної сфери є наявність медичних закладів залізниці, які активно співпрацюють зі страховими компаніями за програмами добровільного медичного страхування, що дозволяє покращити фінансування та забезпечувати на належному рівні надання медичних послуг застрахованим залізничникам.

Взаємодія транспортної галузі має прояв у двох взаємодоповнюючих аспектах: а) транспортна галузь бере участь у формуванні системи освітніх установ, що здійснюють підготовку кадрів для транспорту, в їх матеріальному, фінансовому, кадровому і т.п. забезпеченні; б) освітні установи забезпечують поповнення транспортній галузі кваліфікованими кадрами всіх рівнів підготовки (нижчого, середнього, вищого).

У 2018/2019 навчальному році кількість вступників на транспортні спеціальності закладів освіти України склала 14379 осіб, а кількість випускників склала 14281 осіб. Що говорить о наявності стабільності у підготовці відповідних фахівців [1].

Особливим напрямком взаємодії транспортної галузі з соціальним комплексом країни є її співпраця з організаціями сфери культури і відпочинку: установами культури, засобами розміщення (готелі, будинки відпочинку і т.п.), спортивними організаціями та т.п.

Розглянемо основні характеристики такої взаємодії на прикладі такого напрямку, як туризм, де роль транспорту особливо значна: практично будь-яка туристична поїздка забезпечується в тій чи іншій мірі послугами транспорту

(автобусами, поїздами, круїзними лайнерами, таксі, особистими автомобілями і т.п.).

За даними Держстату України, кількість українських туристів, яких обслужили суб'єкти туристичної діяльності протягом 2017 року, склало 2,8 млн. осіб (а, отже, ця кількість осіб скористалися послугами транспорту), іноземних туристів – 40 тисяч. Тоді як у 2015-2016 рр. ці показники склали 2 млн. і 15 тис. осіб і 2,5 млн. і 35 тис. відповідно [3].

Загалом дохід від надання туристичних послуг за 2016-2017 рр. виріс на 60%, до 19 млрд. грн. Кількість суб'єктів туристичної діяльності України – юридичних осіб та ФОП - протягом років змінювалася не настільки значно: від 3182 (2015) до 3469 у 2017 році [3].

За даними Державної служби статистики, в даний час в Україні діє 341 об'єктів розміщення, які мають свідоцтва про встановлення категорій готелям та іншим об'єктам, що призначаються для надання послуг з тимчасового розміщення (проживання), виданих Мінекономрозвитку - це готелі, будинки відпочинку, санаторії тощо [4]. При цьому експерти прогнозують подальший розвиток туристичного ринку, але ціни на найбільш популярні напрямки можуть зрости: «У 2019 році туристичний ринок зросте, за моїми оцінками, на 30%. Але, найпевніше, виростуть і ціни: Туреччина переходить у розрахунках на євро, і, відповідно, буде орієнтир на європейські ціни» [3].

Для покращення функціонування транспортної галузі необхідно провести систему необхідних заходів, які допоможуть позитивно вплинути на покращення якості життя населення країни, до них можна віднести:

зміну системи управління залізничним транспортом, через створення відповідної Національної агенції [6];

запровадження механізмів публічного управління щодо підтримання конкурентоспроможності національних автомобільних перевізників;

введення системи імітаційного моделювання на транспорті (моделювання дорожнього руху є важливим інструментом для відображення можливих схем руху, різних ситуацій на дорогах та рішення проблемних або спірних питань), що дозволить удосконалити технологію перевезень, застосування методів транспортної логістики, різноманітних форм централізованого транспортного обслуговування, оновлення системи управління перевезеннями пасажирів та вантажів, розвиток системи обслуговування транспортних засобів та пунктів відпочинку водіїв.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, наведені вище цифри і факти показують, що функціонування транспортної галузі не можна зводити до суто технологічних моментів переміщення вантажів і пасажирів одного пункту до іншого. Функції транспортної галузі дуже різноманітні і це різноманіття добре видно на прикладі соціальної сфери України: щодня до послуг транспорту і його соціальних структур звертаються велика кількість громадян. У розвитку транспорту в останні роки, характерні суперечливі тенденції: якщо ряд показників виявляють стійку тенденцію до зростання (наприклад, чисельність легкових автомобілів особистого користування), то є цілий ряд характеристик, стійко падаючих в останні роки (загальна чисельність перевезених пасажирів).

Для забезпечення сталого функціонування і розвитку транспорту державна влада приймає принципові рішення, прикладом чого є Національна транспортна стратегія України на період до 2030 року [5] та збільшення бюджетного фінансування по ряду напрямків і т.п. Все це дозволяє очікувати розвитку в майбутньому соціальної функції, виконуваною транспортною галуззю України.

Перспективи подальших розвідок. Актуальними вбачаються дальші дослідження щодо використання функцій публічного управління та адміністрування при удосконаленні функціонування транспортної галузі України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Міністерство інфраструктури України. URL: <https://mtu.gov.ua/>.
3. Турсезон-2018-2019: Безвіз, лоукостери і затримки авіарейсів. URL: <https://ua.112.ua>.
4. Реєстр свідоцтв про встановлення категорій готелям. URL: <http://www.me.gov.ua>
5. Національна транспортна стратегія України на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/430-2018-r>.
6. Розвиток транспорту з метою відновлення і зростання української економіки : наукова доповідь / за ред. д-ра екон. наук О.І. Никифорова ; НАН України, ДУ Ін-т екон. та прогнозув. НАН України. Київ, 2018. 200 с.

REFERENCES:

1. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Ministerstvo infrastruktury Ukrainy. Retrieved from <https://mtu.gov.ua/>.
3. Tursezon-2018-2019: Bezviz, loukostery i zatrymky aviarejsiv. Retrieved from <https://ua.112.ua>
4. Reiestr svidotstv pro vstanovlennia katehorij hoteliam. Retrieved from <http://www.me.gov.ua>
5. Natsional'na transportna stratehiia Ukrainy na period do 2030 roku. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/430-2018-r>.
6. Rozvytok transportu z metoiu vidnovlennia i zrostannia ukrains'koi ekonomiky : naukova dopovid' / za red. d-ra ekon. nauk O.I. Nykyforuk ; NAN Ukrainy, DU "In-t ekon. ta prohnouzuv. NAN Ukrainy". Kyiv, 2018. 200 s.

УДК 35.072.2

DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.2.2>

СУЧАСНА ПАРАДИГМА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Вольська О.М. – доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри публічного управління та адміністрування
Херсонського державного аграрно-економічного університету
ORCID: 0000-0001-5047-4579

У статті розглядається сучасна концепція публічного управління, яка сформувалась у результаті еволюції управлінської та економічної думки ще з середини ХХ-го і на початку ХХІ-го ст. Зазначається, що сучасна концепція публічного управління – це ґрунтовно систематизована сукупність нових теоретичних положень, які відповідають викликам часу і змінюють фундаментальні методологічні засади публічного управління. Відтак її цілком можливо визначити як сукупність поглядів, способів розуміння публічного управління як предмета дослідження.

Виділено три етапи формування сучасної концепції публічного управління: етап зародження; етап становлення; етап впровадження публічного управління як різновиду управління в сучасному суспільстві.

Визначені основні складові сучасної концепції публічного управління за допомогою мультипарадигмального підходу з метою з'ясування основних відмінностей понять «публічне управління», «публічне адміністрування» та «державне управління».

Ключові слова: публічне управління, сучасна концепція, мультипарадигмальний підхід, методологічні засади.

Volska O.M. The modern paradigm of public administration

The article examines the modern concept of public administration, which was formed as a result of the evolution of managerial and economic thought from the middle of the 20th century and the beginning of the 21st century. It is noted that the modern concept of public administration is a thoroughly systematized set of new theoretical provisions that correspond to the challenges of the time and change the fundamental methodological foundations of public administration. Therefore, it is quite possible to define it as a set of views, ways of understanding public administration as a subject of research.

Three stages of the formation of the modern concept of public administration are highlighted: the stage of origin; stage of formation; the stage of introducing public administration as a type of government in modern society.

The main components of the modern concept of public administration are determined using a multi-paradigm approach in order to clarify the main differences between the concepts of "public administration", "public administration" and "public administration".

Keywords: public administration, modern concept, multi-paradigm approach, methodological foundations.

Сучасна концепція публічного управління сформувалась у результаті еволюції управлінської та економічної думки ще з середини ХХ-го і на початку ХХІ-го ст. Це – ґрунтовно систематизована сукупність нових теоретичних положень, які відповідають викликам часу і змінюють фундаментальні методологічні засади публічного управління. Відтак, її цілком можливо визначити як сукупність поглядів, способів розуміння публічного управління як предмета дослідження. Окрім того, це – фактично провідна ідея системної теоретико-методологічної характеристики процесу публічного управління.

Публічне управління як різновид управління, виникло у другий половині ХХ сторіччя для визначення діяльності, яка забезпечує ефективне функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування задля результативної реалізації державної політики у всіх сферах суспільного життя.

Мультипарадигмальний підхід до формування концепції публічного управління слід відстежувати на основі праць вітчизняних і зарубіжних дослідників державного та публічного управління. Зокрема: Г. Атаманчук, В. Козбаненко, Д. Розенблум, Е. Херрінг, Ф. Шамхалов, Дж. Шафрітц, В. Авер'янов, П. Надолишний, Н. Нижник, Л. Приходченко, В. Цветков та ін.;

Мета статті – визначити основні складові сучасної концепції публічного управління за допомогою мультипарадигмального підходу з метою з'ясування основних відмінностей понять «публічне управління», «публічне адміністрування» та «державне управління».

На основі систематизації наукового напрацювання за темою дослідження з огляду на її еволюційний характер і в контексті суспільних викликів можна виділити три етапи формування сучасної концепції публічного управління: етап зародження; етап становлення; етап впровадження публічного управління як різновиду управління в сучасному суспільстві. Кожен із етапів розвитку концептуальних засад збагачував методологічними напрацюваннями наступний етап та розкривав перспективи до подальших наукових пошуків.

Два перших етапи стали основою для формування останнього. Характерно, що під час їх проходження, наука державне управління набула помітного розвитку, тільки на третьому етапі з'являється публічне управління як симбіоз державного управління та місцевого самоврядування.

Перший етап бере свій початок ще з досліджень Стародавньої Греції та закінчується наприкінці дев'ятнадцятого століття. У працях Платона, Арістотеля, Н. Макіавеллі, Т. Мора, Т. Гоббса можна відстежити процес зародження науки «державне управління». Другий етап ілюструє наявність соціальної складової у державному управлінні у працях таких класиків управлінської думки як: Л. Г'юмек, Ф. Тейлор, М. Саймон, Л. Ерхард, Г. Мюрдаль. Етап застосування державного управління в сучасному суспільстві та виникнення публічного управління презентовано науковими розробками сучасних теоретиків і практиків державного управління: Дж. Шафрітц, Д. Розенблума, Е. Херрінга, В. Козбаненка, Ф. Шамхалова.

Проведений аналіз висвітлення державного управління і публічного управління у зарубіжній та вітчизняній науковій думці (праці В. Авер'янова, Г. Атаманчука, В. Бакуменка, М. Волгіна, В. Казакова, В. Маліновського, П. Надолишнього, Н. Нижник, С. Растворцевої, Г. Цветкова та ін.) надав змогу оцінити ступінь розробки проблеми, сконцентрувати увагу на найбільш дискусійних питаннях, уточненні концептуальних засад, які слугують методологічною основою для формування сучасної концепції публічного управління.

За визначенням Г. Атаманчука, державне управління – це практичний, організуючий вплив держави на суспільну життєдіяльність людей з метою її впорядкування, збереження або перетворення, що спирається на владну силу [1].

У праці В. Бакуменка, П. Надолишнього [2] державне управління розглядається як форма й основний різновид соціального управління. Це також, на думку вчених, – соціально-політична функція держави, що зумовлена об'єктивними потребами забезпечення цілісності суспільства, його функціонування й поступального розвитку.

Сутність державного управління можна відстежити за допомогою двох основних підходів.

Згідно з американським підходом, державне управління розглядається через призму трьох основних гілок влади: законодавча, виконавча та судова. Другий, європейський підхід розглядає його як підгалузь права. В Україні сутність і спрямованість державного управління визначаються ближче до американського

підходу [3; 4]. Зокрема, В. Цветков трактує державне управління як упорядкування різних соціальних процесів у суспільстві [5]. За висновками В. Гєєць, держава повинна посилити регулятивний вплив на стихійні процеси шляхом трансформації її функцій. Це вимагає формування нової парадигми державного управління [6].

У словнику-довіднику визначається: «Державне управління розглядається як цілеспрямований, організуючий і регулювальний вплив держави на стан і розвиток суспільних процесів, свідомість, поведінку й діяльність особи-громадянина з метою досягнення цілей та реалізації функцій держави, відображених у Конституції та законодавчих актах, шляхом запровадження державної політики, виробленої політичною системою та законодавчо закріпленої, через діяльність органів державної влади, наділених необхідною компетенцією» [7].

«Публічне управління» як термін вперше з'явився понад 140 років тому, коли американський дослідник, а пізніше президент США Вудро Вільсон виділив його в окреме утворення та науковий напрям. Він стверджував: публічне управління неодмінно містить державне та адміністративне управління, отже для ефективного здійснення першого, необхідне застосування ділового адміністрування. Хоча, на нашу думку, будь-яке управління містить у собі адміністративні методи без яких неможливо досягнення ефективності. І за своєю сутністю публічне управління містить у собі всі функції, методи та принципи менеджменту і відрізняється від державного значно ширшим спектром дії.

Однак, якщо відстежити визначення публічного управління, як терміна, можна побачити наступну картину. За визначенням М. Пасальського [8, с. 18], публічне управління – це діяльність, яка забезпечує ефективне функціонування системи органів державної влади, регіонального врядування, органів місцевого самоврядування, громадських (неурядових) організацій, фізичних осіб та інших суб'єктів громадського суспільства з метою реалізації державної політики у різних сферах суспільного життя. Але можна з цим не погодитися, адже у цьому визначенні втрачається сама сутність публічності, це позначення більш державного, аніж публічного управління.

Українські дослідники О.Д. Лазор та О.Я. Лазор визначили публічне управління як цілеспрямований, організаційний та регулюючий вплив органів публічної влади на стан і розвиток суспільних процесів, свідомість, поведінку та діяльність особи і громадянина з метою досягнення мети та реалізації функцій суспільства, відображених у Конституції та інших нормативно-правових актах. На думку цих вчених, із якою можна погодитися, публічне управління ширше за державного за обсягом і змістом [9, с. 115].

За своєю природою походження публічності управління здобуло за умови зростання демократії у сучасному суспільстві. Болгарський дослідник Н. Арабаджийски вважає: за допомогою публічного управління держава виконує свої функції завдяки діяльності окремих груп, що взаємодіють один із одним для досягнення загальних цілей держави (публічних цілей) [10].

За нашими висновками, публічне управління – це переровсім за все поєднання державного та муніципального управління, мета якого контроль діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування з боку громадян через систему виборчого права.

Відтак публічне управління – це система, яка складається із механізмів державного управління: політичний, правовий, організаційний, економічний та механізму місцевого самоврядування, який включає: кадрову, адміністративну

та організаційну складову. Крім цих механізмів публічне управління реалізується у надаванні публічних послуг.

Публічне управління має керуючий вплив на об'єкти управління (суспільні відносини і їхніх учасників, процеси, феномени), що реалізовується суб'єктами такого управління, тобто державою та уповноваженими ним органами та особами.

У зв'язку з цим можна виділити три основних підходи до сутності публічного управління (табл. 1).

Таблиця 1

Сучасні підходи до сутності публічного управління

Підхід	Сутність підходу	Основні дослідники
Системний підхід (публічне управління = державне управління + місцеве самоврядування (або громадське управління))	Публічне управління – це система яка складеться з державного управління (органи державної влади) та іншого управління, спрямованого на управління суспільними процесами (громадське управління) для здійснення ефективного управління певною територією. Тобто публічне управління – це відкрита система, яка безперервно взаємодіє зі своїм середовищем.	О.Д. Лазор, О.Я. Лазор, А.Ф. Мельник, Г. Буркет, О. Оболенський
Адміністративний підхід (публічне управління = публічний менеджмент чи публічне адміністрування)	Публічне управління – це управління за допомогою адміністративних методів. Мета – надавання публічних послуг. При цьому публічному управлінню притаманні риси бізнес-адміністрування, хоча між ними є суттєва різниця: у об'єкті впливу; наявності нормативно-правових обмежень; у меті існування. У зв'язку з цим підходом публічне управління можна розглядати як «New Public Governance», сутність якого полягає у відкритості будь-якого державного органу для громадського контролю та участі.	Д. Уалдо, А. Файоль, Л. Ервик, Н. Арабаджийски, В.С. Загорский, А.В. Ліпенцев
Ситуаційний підхід (публічне управління = правове управління)	Публічне управління – управління з урахуванням організаційних і правових методів впливу органів влади на суспільну діяльність.	Дж. Шавріц, К. Полліт, Р.С. Мельник, В. Авер'янов

Беручи до уваги вищенаведене, сучасна концепція публічного управління це складноструктурована відкрита система людських взаємовідносин, які реалізуються органами публічної влади за допомогою методів, механізмів, інструментів та інших складових з урахуванням принципів відкритості та прозорості державного управління та публічного адміністрування (рис. 1).

Рис. 1. Складові концепції публічного управління

У сучасній концепції публічного управління особливого значення набуло публічне адміністрування. За визначенням науковців, це «професійна діяльність публічних службовців, яка охоплює всі види діяльності, спрямовані на реалізацію рішень органів держаної влади та місцевого самоврядування» [9].

Саме цілісна поєднання державного управління, місцевого самоврядування та публічного адміністрування формують сучасне публічне управління. Це можна переконливо довести використовуючи мультипарадигмальний підхід.

У відповідності до сучасних наукових досліджень парадигма – це модель порушення проблеми та її вирішення. Стосовно публічного управління існує кілька парадигм, які передбачають переосмислення з метою формування нової концепції публічного управління.

Перша парадигма має відношення більше до державного управління ніж до публічного, однак із урахуванням новітніх досліджень та представлених підходів, сутність її полягає у наступному: зміна завдань державного управління з урахуванням адміністративних реформ та їх оптимальний перерозподіл не тільки у частині реалізації економічного механізму, але і організаційного, пов'язані зі зміною функцій органів влади та реформуванням їх організаційних структур (наприклад, виробництвом публічних послуг). Тобто трансформація функцій державного управління у функції публічного, при чому виробництво та надання публічної послуги здійснюється органами публічної влади та підлягає вимірюванню через результативність і ефективність. Згідно цієї парадигмою держава виступає у якості «гарант – регулятор». Себто з початку надання послуг – це виконання державою гарантованої функції, а вже потім – регуляторної.

Друга парадигма формується під впливом адміністративного та ситуаційного підходів. Її сутність полягає у залученні кожного члена суспільства до управління країною через референдуми, вибори, звернення. Тобто ця парадигма підкреслює основну сутність публічності в управлінні державою: розвиток активної участі громадянина та громадянського суспільства в управлінському процесі з урахуванням адміністративної складової. Публічне управління залучує адміністративні методи для досягнення своєї основної мети – демократизації суспільства.

Відтак и передовсім необхідно закласти основи комплексного, системного підходу до створення єдиної концепції публічного управління з урахуванням низки сучасних різномірних напрямків його розвитку, які досі представляли окремі наукові розробки. З таких позицій, теоретичні спроби застосування категоріального і інструментального апарату управління необхідно поширити на всі аспекти функціонування сучасного публічного управління і довести до певної завершеної парадигми.

По-перше, потрібен органічний синтез автономно існуючих гілок наукових знань державного та публічного управління, що є відправним моментом досліджень та відтворенням реального соціоекономічного суспільного тренду.

По-друге, провідною ідеєю наукового підходу до дослідження суспільних перетворень є перехід від формаційної до цивілізаційної концепції розвитку і перегляд основ функціонування суспільства [11, с. 162–165].

По-третє, у межах сьогоденної постіндустріальної епохи і формування міжнародного інформаційного простору все більше актуалізується ідея сітьової парадигми управління суспільними процесами на рівні держави, в основі якої лежить мережа реальних і віртуальних зв'язків на міському, регіональному та державному рівнях [12; 13]. Беручи до уваги ці висновки сучасна концепція публічного управління має такий вигляд (рис. 2).

Основу концепції складає методологічне підґрунтя в історичному аспекті. Починаючи з другої половини ХХ сторіччя, поступово змінюється концепція менеджменту та державного управління, набуває чинності таке явище як державний менеджмент чи публічний менеджмент (коли державне управління починає впроваджувати у діяльність органів державної влади основи складові менеджменту організацій та економіки підприємств, таких як: маркетинг, попит та пропозиція, ефективність, децентралізація, оптимізація тощо).

Органи публічної влади, прагнути підвищити ефективність своєї роботи, стають не частиною бюрократичної контролюючої система, а трансформуються у підприємство, яке надає якісні публічні послуги. Взаємодія населення та органів влади формуються на основі партнерських відносин, що позитивно впливає на якість та рівень життя населення країни.

Хоча виробництво і надання публічних послуг можливо підлягає передачі громадським організаціям і бізнесу, однак відповідальність за їх виробництво та якісного надання залишається за державою. При цьому не виключається безпосереднє надання державою публічних послуг, однак цієї діяльності держави відводиться другорядна (субсидіарна) роль. Головна роль держави – це гарантування реалізації публічних послуг. При цьому дана гарантія можлива тільки за реалізації державою функцій регулювання. Себто замість функції з безпосереднього надання публічних послуг держава здійснює функцію регулювання цих послуг.

Сучасна концепція публічного управління передбачає перегляд завдань управління та їхній оптимальний розподіл між різними рівнями управління і супроводжується роздержавленням або приватизацією не тільки державної власності, а й приватизацією функцій органів влади і реформуванням їхніх організаційних структур.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Відтак ми дійшли такого, вже сьогодні існують різні форми, де людина окремо або через громадські організації чи бізнес-спільноту може брати участь в управлінні державою. Це – прямі форми демократичного впливу на державні структури: референдуми, вибори, звернення, державно-приватне партнерство та інші. Головне завдання концепції публічного управління – розвивати механізм активної участі людини і суспільства в управлінні своєю державою. Однак є складність, яка полягає в тому, що в реалізації

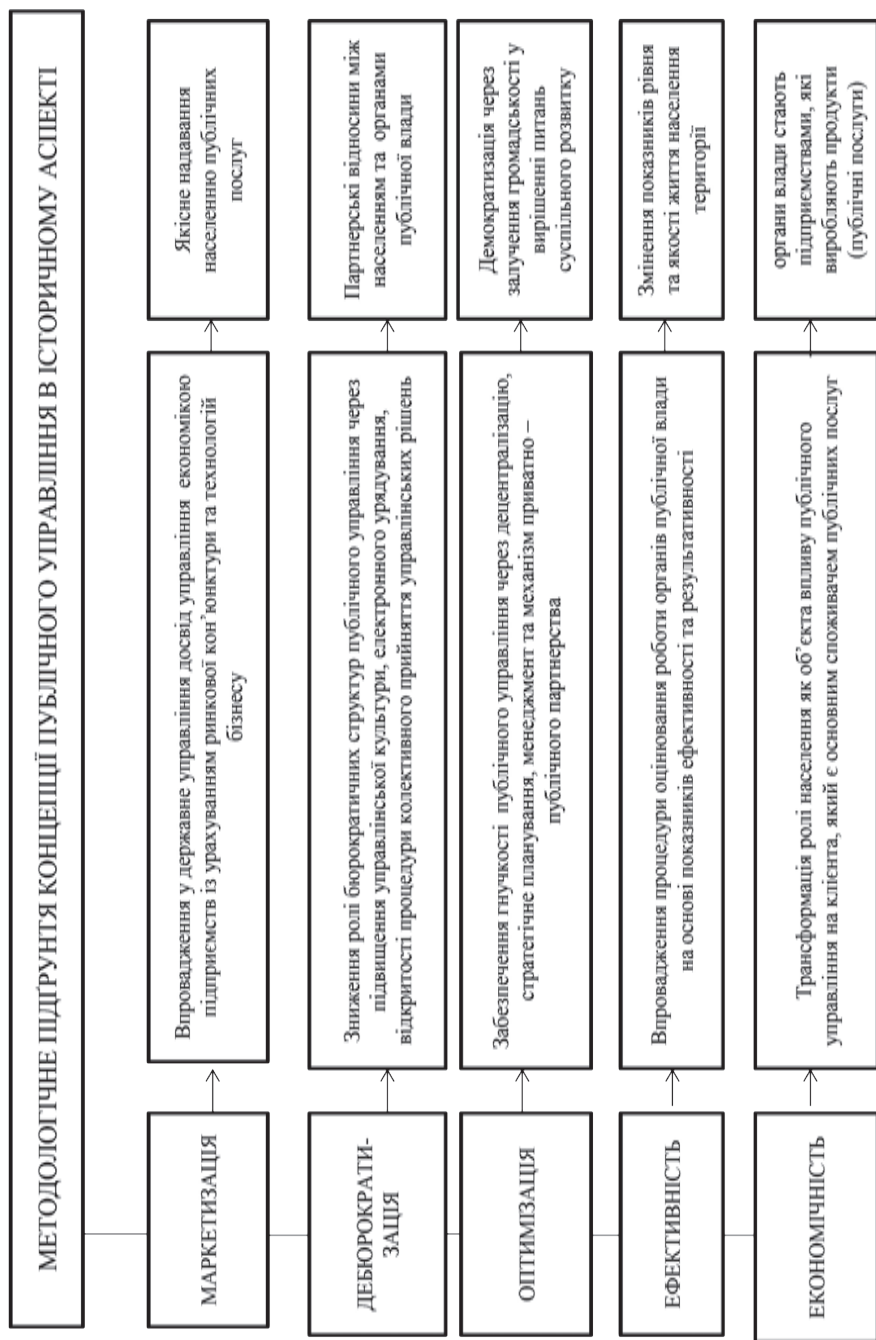

Рис. 2. Сучасна концепція публічного управління

взаємодії людей у процес публічного управління долучається безліч різних політичних, соціальних, економічних та інших інтересів, які неодмінно мають бути враховані в процесі публічного управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Атаманчук Г.В. Особенности процессов управления в развитом социализме. Москва : Мысль, 1985. 174 с.
2. В. Бакуменко, А. Михненко, С. Борисович Сучасні моделі-підходи управління суспільним розвитком / За заг. ред. В.К. Присяжнюка, В.Д. Бакуменка. Київ : Видав-поліграф. центр Акад. муніцип. упр., 2007. 193 с.
3. Державне управління в Україні / за заг. ред. В.Б. Авер'янова. Київ : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, 1999. 260 с.
4. Шамхалов Ф. Теория государственного управления : монографія. Москва : ЗАО Изд-во «Экономика», 2002. 638 с.
5. Цветков В.В., Кресіна І.О., Коваленко А.А. Суспільна трансформація і державне управління в Україні: політико-правові детермінанти : монографія. Київ : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 496 с.
6. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / за ред. акад. НАН України В.М. Гейця. Київ: Ін-т екон. прогнозування : Фенікс, 2003. 1008 с.
7. Державне управління та державна служба: словник-довідник /уклад. О.Ю. Оболенський. Київ : КНЕУ, 2005. 480 с.
8. Пасальський М. Концепція публічного управління у сучасній юридичній науці. *Юридична Україна*. Київ, 2015. № 7-8. С. 17–21
9. Лазор О.Я., Лазор О.Д. Публічне управління та адміністрування: ретроспектива деяких теоретичних аспектів. *Університетські наукові записки*. Львів, 2015. Вип. 56. С. 111–121
10. Арабаджийски Н. Направления в теории публичного управления *Аспекти публічного управління*. Київ, 2014. № 1-2. С. 5–11
11. Гончаревський В.Е. Цивілізаційний підхід до історії: сучасний український досвід (1991–2009). Київ : Логос, 2011. 220 с.
12. Хашиєва Л.В. Комунікативна парадигма в суспільному управлінні розвитком європейських метрополій: автореф. дис. канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.01 / . регион. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Харків, 2011. 20 с.
13. Ситнік Г.П. Інституційно-цивілізаційна парадигма дослідження проблем та державно-управлінських аспектів забезпечення національної безпеки URL: http://dsaua.org/index.php?option=com_content&view=article&id=145%3A2011-06-06-10-50-16&catid=66%3A2010-12-13-08-48-53&Itemid=90&lang=uk. (дата звернення 20.02.2019)
14. Фатенок-Ткачук А.О. Парадигма проявів «нової» економіки *Актуальні проблеми економіки*. Київ, 2012. №12(138). С. 53–60.

REFERENCES:

1. Atamanchuk H.V. Osobennosty protsessov upravleniya v razvytom sotsyalizme. Moscow: Mysl', 1985. 174 s [in Ukrainian].
2. V. Bakumenko, A. Mykhnenko, S. Borysovych Suchasni modeli-pidkhody upravlinnia suspil'nym rozvytkom / Za zah. red. V.K. Prysiazhniuka, V.D. Bakumenka. Kyiv: Vydav-polihraf. tsentr Akad. munitsyp. upr., 2007. 193 s. [in Ukrainian].
3. Derzhavne upravlinnia v Ukraini / za zah. red.. V. B. Aver'ianova. Kyiv: Instytut derzhavy i prava im. V.M. Korets'koho, 1999. 260 s. [in Ukrainian].
4. Shamkhalov F. Teoryia hosudarstvennoho upravleniya : monohrafiia. Moscow: ZAO Yzd-vo «Ekomyka», 2002. 638 s. [in Russian]].

5. Tsvietkov V.V., Kresina I.O., Kovalenko A.A. Suspil'na transformatsiia i derzhavne upravlinnia v Ukraini: polityko-pravovi determinanty : monohrafiia. Kyiv: Kontsern «Vydavnychyj Dim «In Yure», 2003. 496 s. [in Ukrainian].
 6. Ekonomika Ukrainy: stratchiia i polityka dovhostrokovoho rozvytku / za red. akad. NAN Ukrainy V.M. Hejtsia. Kyiv: In-t ekon. prohnozuvannia: Feniks, 2003. 1008 s. [in Ukrainian].
 7. Derzhavne upravlinnia ta derzhavna sluzhba: slovnyk-dovidnyk /uklad. O. Yu. Obolens'kyj. Kyiv: KNEU, 2005. 480 s. [in Ukrainian].
 8. Pasał's'kyj M. Kontseptsiiia publichnoho upravlinnia u suchasnyj iurydychnij nausti. Yurydychna Ukraina. Kyiv, 2015. № 7-8. S. 17–21 [in Ukrainian].
 9. Lazor O.Ya., Lazor O.D. Publichne upravlinnia ta administruvannia: retrospektyva deiakykh teoretychnykh aspektiv. Universytets'ki naukovy zapysky. L'viv, 2015. Vyp. 56. S. 111-121 [in Ukrainian].
 10. Arabadzhysky N. Napravleniia v teoryi publichnoho upravleniia Aspekty publichnoho upravlinnia. Kyiv, 2014. № 1-2. S. 5-11 [in Ukrainian].
 11. Honcharevs'kyj V.E. Tsyvilizatsiynij pidkhid do istorii: suchasnyj ukrains'kyj dosvid (1991–2009). Kyiv: Lohos, 2011. 220 s. [in Ukrainian].
 12. Khashyieva L.V. Komunikatyvna paradyhma v suspil'nomu upravlinni rozvytkom ievropejs'kykh metropolij: avtoref. dys. kand. nauk z derzh. upr.: spets. 25.00.01 /. rehion. in-t derzh. upr. Nats. akad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrainy. Kharkiv, 2011. 20 s. [in Ukrainian].
 13. Sytnik H.P. Instytutsijno-tsyvilizatsijna paradyhma doslidzhennia problem ta derzhavno-upravlins'kykh aspektiv zabezpechennia natsional'noi bezpeky URL: http://dsaua.org/index.php?option=com_content&view=article&id=145%3A2011-06-06-10-50-16&catid=66%3A2010-12-13-08-48-53&Itemid=90&lang=uk. (data zvernennia 20.02.2019) [in Ukrainian].
 14. Fatenok-Tkachuk A.O. Paradyhma proiaviv «novoi» ekonomiky Aktual'ni problemy ekonomiky. Kyiv, 2012. №12(138). S. 53–60. [in Ukrainian].
-

УДК 351/354: 332.1

DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.2.3>

ФОРМАТУВАННЯ СІЛЬСЬКОГО РОЗВИТКУ В СИСТЕМІ РЕФОРМ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ

Губа М.І. – кандидат економічних наук,
доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування
Херсонського національного технічного університету
ORCID: 0000-0002-6624-9074

Розвиток сільських територій охоплює певне коло суспільних відносин, що становлять єдину систему державотворення. Реформа децентралізації владних повноважень в Україні створила передумови для самостійного розвитку територій. Недостатньо дослідженим залишаються питання впливу децентралізації на розвиток сільських територій, які потребують поглибленого розкриття змісту державної політики та визначення шляхів мінімізування властивих їй ризиків при реалізації. Метою дослідження є визначення впливу децентралізації на сільський розвиток та узагальнення світового досвіду для адаптації його в Україні. У науковому обігу використання поняття «сільський розвиток» більш динамічно прив'язує прогрес сільських територій до людського чинника та сільського середовища. Досвід впровадження САП ЕС свідчить що перехід до політики сільського розвитку є відповіддю на зростаючий зовнішній тиск на сільські громади, який чинить глобалізація і конкуренція за природні ресурси як всередині країн, так і ззовні. Сьогодні зростає консенсус щодо того, що сільський сектор відіграє вирішальну, вирішальну роль у досягненні цілей продовольчої безпеки, подолання бідності та посилення управління природними ресурсами, розвитку регіонів взагалі. Є очевидним, що децентралізація може підвищити ефективність дій, спрямованих на сільський розвиток. Для результативних змін необхідно створити інституційний механізм, щоб дозволити трансформувати цей консенсус у сталий сільський розвиток. Для цього децентралізація повинна бути загальним процесом, що охоплює всі форми публічного управління. Політика управління ризиками, пов'язаних з децентралізацією, повинна включати оцінку поточних процесів та сприяти розробці більш адекватної моделі перетворення децентралізації на інструмент сільського розвитку. Саме з огляду на ці ризики є очевидним необхідність докладати особливих зусиль для створення та зміцнення асоціацій, які представляють усе сільське населення, і роль яких мала б слугувати ланкою для діалогу між державою та іншими партнерами з питань сільського розвитку.

Ключові слова: сільський розвиток, децентралізація, ризики децентралізації, державна політика.

Huba M.I. Rural development in the decentralization reform system

The development of rural areas encompasses a certain range of social relations that make up a single system of state formation. The reform of decentralization of powers in Ukraine has created the preconditions for the independent development of territories. The question of the impact of decentralization on the development of rural areas, which require in-depth disclosure of public policy content and ways of minimizing its inherent risks in implementation, remain under-explored. The purpose of the study is to determine the impact of decentralization on rural development and to summarize world experience to adapt it in Ukraine. In the scientific use of the term "rural development" more dynamically links the progress of rural areas to the human factor and the rural environment. The experience of the implementation of the CAP of the EU shows that the transition to rural development policy is a response to the increasing external pressure on rural communities, exerted by globalization and competition for natural resources both internally and externally. Today, there is a growing consensus that the rural sector plays a crucial, decisive role in achieving food security goals, poverty reduction and strengthening natural resource management, and the development of regions in general. It is obvious that decentralization can increase the effectiveness of actions aimed at rural development. For effective change, an institutional mechanism needs to be put in place to enable this consensus to be transformed into sustainable rural development. For this, decentralization must be a common process that covers all forms of public administration. Decentralization risk management policies should include an assessment of current processes and facilitate the development

of a more adequate model of converting decentralization into a rural development tool. In view of these risks, it is clear that special efforts are needed to create and strengthen associations that represent the entire rural population, whose role should serve as a link for dialogue between the state and other rural development partners.

Key words: rural development, decentralization, risks of decentralization, public policy.

Постановка проблеми в загальному вигляді. В умовах реформи адміністративно-територіального устрою та децентралізації влади в Україні особливої актуальності набуває проблема сільського розвитку, оскільки на сільських територіях реалізуються соціально-економічні інтереси 30,6 % населення країни, задовольняються їх матеріальні та духовні потреби, створюються відповідні умови життєдіяльності та формуються відносини суспільства і людини [1]. З іншого боку, на сільських територіях формується 12,0% ВВП, 43,6% експорту, 31,1% робочих місць [2; 3].

Тому розвиток сільських територій охоплює певне коло суспільних відносин, що становлять єдину систему державотворення. Сучасний розвиток аграрного сектору України, здебільшого орієнтований на укрупнення господарюючих суб'єктів, є підґрунтям сільської економіки. Незважаючи на позитивні тенденції зростання сільськогосподарського виробництва, в полі зору державної політики залишаються проблеми загострення соціально-економічного розвитку територій, які характеризуються високим рівнем безробіття, низькою інвестиційною активністю суб'єктів господарювання, демографічним спадом та цілою низкою проблем соціального характеру. Базовим чинником зниження спроможності сільських громад, а саме, неналежне забезпечення соціальних та екологічних сфер сільського життя, є суттєвий розрив між можливостями органів місцевої влади та розвитком сільського виробництва. Реформа децентралізації владних повноважень в Україні створила передумови для самостійного розвитку територій. Водночас недостатній рівень сформованості таких відносин висуває потребу їх теоретико-методологічного обґрунтування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ґрунтовні дослідження різних аспектів політики децентралізації у контексті сільського розвитку міститься у працях зарубіжних науковців таких як J.Braun, U. Grote, N. Akpan, M. Ahmadl, N. Abu Talibl, P. Karanikolas, S. Hadjipanteli. Проблематика розвитку сільських територій в умовах здійснення економіко-політичних трансформацій розглядається в працях вітчизняних учених таких як О.М. Бородіна, І.В. Прокопа, О.Л. Попова, Л.М. Газуда, В.Й. Ерфан, О.І. Гуроров, М.Ф. Плотнікова та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас, недостатньо дослідженим залишаються питання впливу децентралізації на розвиток сільських територій, які потребують поглибленого розкриття змісту державної політики та визначення шляхів мінімізування властивих їй ризиків при реалізації.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є визначення впливу децентралізації на сільський розвиток та узагальнення світового досвіду для адаптації його в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Демократичні зміни, які відбуваються у нашому суспільстві, а також впровадження політики структурної перебудови економічної та територіально-адміністративного устрою дали новий імпульс децентралізації влади, і створило можливості для сільського розвитку, в тому числі розвитку сільських територій. У науковому обігу поняття «сільський розвиток», «сільські території» частіше використовується представниками різних наукових шкіл і напрямів як тотожні. Але слід зазначити, що у дослідженнях вітчизняних

науковців О. Бородіної, І. Прокопи [4], Л. М. Газуда [5], М. Кононенко [6] підґрунтям використання поняття «сільський розвиток» є привязка прогресу сільських територій до людського чинника та сільського середовища. Отже, сільський розвиток – це процес розширеного відтворення сільських територій, що забезпечується за рахунок гармонійного зростання економічної, соціальної та екологічної сфери з метою підвищення якості життя та добробуту сільського населення і громад, диверсифікації сільської економіки на основі використання місцевих ресурсів, продуктивній зайнятості, соціальній захищеності, інфраструктурному розвитку сільської території та покращення середовища життєдіяльності сільського населення, збереженню ландшафтів та біологічного різноманіття.

Також є важливим, що в міжнародній документації сільське господарство розглядається у поєднанні з сільським розвитком. Так, у Порядку денному на ХХІ ст., схваленому на Конференції ООН 1992 р., окремий розділ стосується «Сприяння сталому розвитку сільського господарства та сільському розвитку». У Порядку денному у сфері сталого розвитку на період до 2030 р., схваленому у вересні 2015 р., поставлено завдання до 2030 р. подвоїти продуктивність сільського господарства і доходи малих виробників, у тому числі шляхом забезпечення гарантованого і рівного доступу до землі, інших виробничих ресурсів і факторів сільськогосподарського виробництва, знань, фінансових послуг, ринків і можливостей для збільшення доданої вартості і зайнятості в несільськогосподарських секторах.

Основними засадами сучасної Спільної аграрної політики (САП) ЄС, поряд із суто галузевими орієнтирами (забезпеченням конкурентоспроможності), визнається напрямок розвитку, який часто називають "другим стовпом" сільського господарства, що допомагає сільським районам ЄС вирішувати широкий спектр економічних, екологічних та соціальних викликів 21 століття і доповнює систему прямих платежів фермерам та заходи щодо управління ринками сільського господарства (так званий "перший стовп"). Треба зазначити, що починаючи з 1956 року незмінно протягом більш як 30 років, тобто на початкових етапах, в рамках САП ЄС домінували галузеві підходи, що були сконцентровані виключно на регулюванні агропромислового комплексу та рибної промисловості через гарантування закупівельних цін для виробників аграрної продукції та підтримка стабільного рівня доходів суб'єктів сільськогосподарського виробництва. Реагуючи на актуальні економічні, технологічні, політичні виклики, країни-члени Європейського Союзу, на більш пізніх етапах політика була значно розширена, охопивши проблематику розвитку сільських територій, безпеки продовольчих продуктів, екологічного розвитку вносили корективи в поточну аграрну політику та змінювали поточні пріоритети залежно від актуалізації аграрної проблематики [7]. Досвід впровадження САП ЕС свідчить що перехід до політики сільського розвитку є відповіддю на зростаючий зовнішній тиск на сільські громади, який чинить глобалізація і конкуренція за природні ресурси як всередині країн, так і ззовні. Для досягнення цілей сільського розвитку суб'єкти господарювання на сільських територіях і сільські мешканці можуть застосовувати нові стратегії, які базуються на мобілізації і взаємопоєднанні різних сфер сільського життя.

Процес децентралізації рішень сільської політики є безперервним процесом з істотними наслідками на інституційний, адміністративний і політичний рівні. Інтерес суспільства в питанні децентралізації включає в себе безліч політичних рішень областей, в тому числі політики в галузі сільського розвитку. Явище децентралізації має суперечливу природу та перебуває на різному рівні у системах державного управління різних держав. Цьому сприяє низка факторів, які можна

звести до наступних груп: політичні (зміни в підходах до здійснення політики в контексті визначення ролі місцевих громад та органів місцевого самоуправління), глобальні (зміни в технологіях управління та глобальна інтеграція), економічні (зменшення впливу з боку державних органів управління та підвищення рівня економічної свободи).

Починаючи з 2014 року в рамках заходів реформи децентралізації в Україні відбулися відчутні зрушення в територіальній, адміністративній та фінансовій площині. Громади, які скористались процедурою добровільного об'єднання, отримали значні повноваження та ресурси і в більшості демонструють досягнення в розбудові транспортної і соціальної інфраструктури, наданні адміністративних послуг, оптимізації видатків. Відповідно результатів соціологічного дослідження Київського міжнародного інституту соціології у 2019 році 40% респондентів бачать покращення у своїх населених пунктах у сфері ремонту та утримання доріг, 38% – у сфері благоустрою, 23% – у сфері надання адміністративних послуг, 16%, 13,5%, 17% відповідно тих, які стверджують що стало гірше [8]. Аналогічні дослідження оремо у сільських громадах не проводилися, але враховуючи динаміку створення об'єднаних територіальних громад на територіях сільської місцевості, можна припустити, що відсоток населення, яке критичне сприймає результати від реформи децентралізації саме на сільських територіях є більш високим. Спірні питання викликають можливі результати у сфері охорони здоров'я, освіти, надання інших соціальних послуг.

Серед невирішених питань є переформатування місцевих державних адміністрацій з передачею значної частки їхніх повноважень органам місцевого самоврядування. Разом з передачею окремих функцій від інших державних органів і, відповідно, ресурсів, цей крок може суттєво збільшити частку видатків місцевих бюджетів у зведеному бюджеті (поширений критерій «децентралізованості»), перетворивши Україну в одну з найбільш децентралізованих держав. Для порівняння, сьогодні цей показник складає 32% при середньосвітовому 24%, а серед держав-членів Організації економічного співробітництва та розвитку (об'єднує 34 країни, більшість з яких мають високий дохід громадян та Індекс людського розвитку і розглядаються як розвинені) – 40%. Такі реформи неодмінно повинні враховувати властиві ризики як децентралізації в цілому, так і вітчизняних умов її реалізації. Політика управління ризиками, пов'язаних з децентралізацією, повинна включати оцінку поточних процесів та сприяти розробці більш адекватної моделі перетворення децентралізації на інструмент сільського розвитку. До основних ризиків децентралізації можна віднести наступні:

1. Заміна регулювання, орієнтованого на пропозицію, на регулювання, орієнтованого на попит. Політика централізації була повністю орієнтована на пропозиції, що складалася із загальної стратегії розвитку, розробленої центральними органами влади, і не завжди враховувала місцеві потреби. Ця політика не адаптувала свої інструменти до конкретних проблем кожного регіону чи кожної соціальної групи. Ризик змін політики пов'язаний із дерегулюванням та втратою загального цілісного уявлення на визначення стратегій розвитку сільської місцевості. Держава не повинна самоусуватись від виконання функцій на місцях, а надавати методичну допомогу і здійснювати нагляд за місцевим самоврядуванням, особливо в частині делегованих повноважень. Також законодавче регулювання місцевих виборів і структури органів місцевого самоврядування повинне забезпечувати їх прозорість, підзвітність і збалансованість.

2. Послаблення здатності держави перерозподіляти доходи і багатство, тобто зменшувати економічну нерівність. Стратегії розвитку, орієнтовані на місцевий

рівень, незважаючи на те, що ґрунтуються на усвідомленні місцевих проблем, можуть бути не узгодженими з регіональною та національною точкою зору. Здійснення цієї функції місцевими ресурсами може бути несправедливим через відмінності між багатими і бідними регіонами. Формальна участь державного та регіонального втручання може стати перешкодою реформених змін. Регіональна нерівність не зникає в ході економічного розвитку держави або реалізації заходів, спрямованих проти нерівності між індивідами. Тому симетричність у доступі до інформації є умовою координації діяльності. Патерналістична спадщина може призвести до зменшення форм підтримки. Патерналістичний підхід передбачав, що сільське населення не може ефективно використовувати інституції ринку, оскільки вони не мають можливостей та ресурсів для вирішення власних проблем. Якщо передача функцій місцевим суб'єктам не відбудеться шляхом передачі достатньої кількості повноважень та ресурсів, децентралізація призведе до зменшення служб підтримки для сільськогосподарських одиниць малого та середнього розміру, посилення поляризації між різними типами виробників, і розрив між комерційними фермерами та селянськими фермерами.

3. Зменшення ефективності управління у порівнянні з централізованою державною вертикаллю. Адже основний аргумент передачі влади на нижчий рівень, відповідно до якого самостійне розпорядження ресурсами здатне ефективніше задовольняти специфічні потреби місцевих жителів, має вразливе місце. При децентралізації також втрачається позитивний економічний ефект від масштабу – явища, коли при збільшенні розмірів організації і кількості продукції, що випускається, витрати на одиницю продукції зменшуються. Передача публічних послуг під управління і відповідальність місцевої влади зазвичай означає появу відмінностей у їх наданні у різних територіальних утвореннях, що створює додаткові витрати як для надавачів, так і для отримувачів. Наукові дослідження впливу децентралізації на ефективність управління в державі доводять, що чим більша частка публічних видатків здійснюється через місцеві бюджети, тим вище місце держави у рейтингу якості урядування. При співставленні індикаторів Світового банку щодо якості урядування у більш ніж двохсот державах світу з статистикою Міжнародного валютного фонду щодо рівня фіскальної децентралізації (закріплення за субнаціональними одиницями певних доходів та/або видатків), дослідники встановили їх значний позитивний взаємозв'язок [9]. Тобто, кращий розподіл ресурсів в залежності до потреб жителів, а також конкуренція між територіальними одиницями дійсно сприятливо впливають на економічну ефективність. Однак коли в ході дослідження формулу доповнили індикатором рівня політичної децентралізації (виборність чиновників або суттєвий вплив місцевих жителів на їх призначення), а особливо автономії чи федералізації, то вказаний вище ефект нівелювався, що можна пояснити збільшенням впливу місцевих інтересів. Цей висновок особливо актуальний в контексті об'єднання територіальних громад і формування «великих» районів.

4. Монополізація локальних інтересів може призвести до зловживання владою на локальному рівні, що призводить до проявів корупції. Наближеність представників влади до локальних груп інтересів, неформальність відносин, залежність службовців від політиків, велика дискреція у прийнятті рішень, відсутність або слабкість місцевих засобів масової інформації можуть бути чинниками, що сприяють поширенню корупції на субнаціональному рівні. Хоча емпіричні дослідження стверджують про негативний зв'язок між децентралізацією та корупцією: співставивши відповідні індекси 59 країн дослідники встановили, що чим більша частка місцевих видатків у сукупному бюджеті, тим нижчим є рівень корупції [10].

5. Інституційна жорсткість та темп децентралізації. Недотримання визначених темпів реформених змін може знехтувати їх прогнозовані результати. Тому виконання плану заходів повинно здійснюватися узгоджено із дотриманням строків їх виконання. Зменшення макроекономічної стабільності. Передача ресурсів і повноважень на субнаціональний рівень обмежує засоби центральної влади або навіть призводить до протидії її політиці. Тому реформи в частині фінансової децентралізації повинні обов'язково супроводжуватись посиленням контролю і відповідальності місцевого самоврядування. В цьому аспекті корисним може бути, наприклад, досвід Німеччини, де органи адміністративного нагляду перевіряють проекти місцевих бюджетів на предмет їх збалансованості та достатності фінансування делегованих повноважень.

Одже, усвідомлення властивих децентралізації ризиків, створення запобіжників і належний контроль дозволять не тільки скористатися усіма перевагами нової організації публічної влади в державі, а й створити необхідний фундамент для сільського розвитку.

Висновки з даного дослідження. Сьогодні зростає консенсус щодо того, що сільський сектор відіграє вирішальну роль у досягненні цілей продовольчої безпеки, подолання бідності та посилення управління природними ресурсами, розвитку регіонів взагалі. Є очевидним, що децентралізація може підвищити ефективність дій, спрямованих на сільський розвиток. Для результативних змін необхідно створити інституційний механізм, щоб дозволити трансформувати цей консенсус у сталий сільський розвиток. Для цього децентралізація повинна бути загальним процесом, що охоплює всі форми публічного управління. Важливим викликом сьогодення для децентралізації є усвідомлення ролі громадськості, місцевих ініціатив у процесах інтеграції цих ініціатив для формування цілого. Диференціалізація, регіоналізація та зміцнення проміжних асоціацій можуть допомогти вирішити це завдання. Таким чином, перехід від філософії пропозиції до філософії попиту може бути досягнутий: через імпульс бенефіціарів політики; якщо децентралізація не створює вакуумів, і шляхом формування глобальної, узгодженої стратегії участі, яка включає філософію спеціалізації виробництва, технологічної модернізації та створення порівняльних переваг, і яка не має користі лише найсильнішим, найкращим чином організованим агентам. Тому пропонується створити новий альянс для сталого, життєздатного та загальнодоступного розвитку сільського господарства, в якому сільське населення відіграє повну роль у «розширенні сільських ринків». Таке підґрунття дозволяє перейти від соціального підходу до розвитку сільської місцевості, до політики виявлення та ефективного використання прибуткової, виробничої діяльності, яка є не лише сільськогосподарською, у сільській місцевості. Таким чином, одним із пріоритетів може бути пошук економічних альтернатив та розширення варіантів, доступних для сільського населення. Модель децентралізації має на меті полегшити умови для перерозподілу людських та фінансових ресурсів у сільській місцевості та, в їх межах, до найбідніших верств населення. Це означає визнання, що «інвестиції в сталий розвиток сільськогосподарського потенціалу, лісів та риболовлі в довгостроковій перспективі коштуватимуть набагато дешевше, ніж вирішення соціальних проблем, спричинених недостатнім розвитком сільської місцевості». Також, слід враховувати ризики які спотворюють децентралізацію. Саме з огляду на ці ризики є очевидним необхідність докладати особливих зусиль для створення та зміцнення асоціацій, які представляють усе сільське населення, і роль яких мала б слугувати ланкою для діалогу між державою та іншими партнерами з питань сільського розвитку.

Перспективи подальших розвідок. Подальші дослідження вбачаються в аналізі процесів децентралізації у сільських громадах та оцінки заходів щодо усунення ризиків впливу негативних факторів на сільський розвиток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2019 року: стат. зб. / Держ.комітет статистики України. Київ. 2019. С.5. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/06/zb_chnn2019.pdf
2. Соціально-економічний розвиток України за 2019 рік: стат.зб. / Держ.комітет статистики України. Київ. 2019. С.4,16. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/infografika/2020/soc_ek_r_Ukr/soc_ek_r_Ukr_2019.pdf
3. Економічна активність населення України 2018 рік: стат.зб. / Держ.комітет статистики України. Київ. 2019. С.32. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/07/zb_EAN_2018.pdf
4. Політика сільського розвитку на базі громад в Україні : наукова доповідь / за ред. чл.-кор. НАН України, д-ра екон. наук О.М. Бородіної, чл.-кор. НААН України, д-ра екон. наук І.В. Прокопи, д-ра екон. наук О.Л. Попової ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Київ, 2015. 70 с.
5. Газуда Л.М., Ерфан В.Й., Газуда С.М. Сільський розвиток регіону: монографія Ужгород : Видавництво ФОП Сабов А. М., 2015. 250 с.
6. Кононенко М. Науково методологічні засади збалансованого сільського розвитку: розв'язання глобальних проблем на локальному рівні. *АГРОСВІТ* No 13, 2018, стр. 49–56 URL: http://www.agrosvit.info/pdf/13_2018/8.pdf.
7. Гоголь Т.В., Пріоритети Спільної аграрної політики ЄС та їх адаптація до умов регіонального розвитку України. *Державне управління: теорія та практика*. 2011/2. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Gogol.pdf>
8. Аналітичний звіт. Децентралізація та реформа місцевого самоврядування: результати четвертої хвилі соціологічного дослідження. КМІС, 2019, URL: https://www.kiis.com.ua/materials/pr/20191103_decentralisation/decentr_ukr.pdf
9. Andreas Kyriacou and Oriol Rocá-Sagalés, Fiscal and political decentralization and government quality, *Environment and Planning C: Government and Policy*, 2011, 29, (2), 204-223
10. Fisman, Raymond and Gatti, Roberta, Decentralization and Corruption: Evidence Across Countries. World Bank Policy Research Working Paper, February 2000, No. 2290. URL: <https://ssrn.com/abstract=629144>.

REFERENCES:

1. Chiselnist nayavnogo naselennya Ukrayini na 1 sichnya 2019 roku: stat.zb. Derzh. komitet statiki Ukrayini. Kiyiv. 2019. S. 5. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/06/zb_chnn2019.pdf. [in Ukrainian].
2. Socialno-ekonomichnij rozvitok Ukrainiza 2019 rik: stat.zb. Derzh.komitet statiki Ukrayini. Kiyiv. 2019. S.4,16. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/infografika/2020/soc_ek_r_Ukr/soc_ek_r_Ukr_2019.pdf. [in Ukrainian].
3. Ekonomichna aktivnist naselennya Ukrayini 2018 rik: stat.zb. Derzh.komitet statiki Ukrayini. Kiyiv. 2019. S.32. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/07/zb_EAN_2018.pdf. [in Ukrainian].
4. Politika silskogo rozvitku na bazi громад v Ukraini: naukova dopovid. NAN Ukraini, DU «Ін-т екон. та прогнозув. NAN Ukraini». Kyiv, 2015. 70 s. [in Ukrainian].
5. Gazuda L.M., Erfan V.J., Gazuda S.M. (2015). Silskij rozvitok regionu: monografiya Uzhgorod: Vidavnictvo FOP Sabov A. M. [in Ukrainian].
6. Kononenko, M. (2018). Naukovo metodologichni zasady zbalansovanogo silskogo rozvitku: rozv'yazannya globalnih problem na lokalnomu rivni *AGROSVIT* No 13. Retrieved from http://www.agrosvit.info/pdf/13_2018/8.pdf. [in Ukrainian].

7. Gogol, T.V. (2011). Prioriteti Spilnoyi agrarnoyi politiki YeS ta yih adaptaciya do umov regionalnogo rozvitku Ukrayini. Derzhavne upravlinnya: teoriya ta praktika. 2. Retrieved from <http://academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Gogol.pdf> [in Ukrainian].
 8. Analytichnij zvit. Decentralizaciya ta reforma misceвого samovryaduvannya: rezultati chetvertoyi hvili sociologichnogo doslidzhennya. KMIS, 2019, Retrieved from https://www.kiis.com.ua/materials/pr/20191103_decentralisation/decentr_ukr.pdf [in Ukrainian].
 9. Andreas Kyriacou and Oriol Roca-Sagales, Fiscal and political decentralization and government quality, Environment and Planning C: Government and Policy, 2011, 29, (2), 204-223 [in Ukrainian].
 10. Fisman, Raymond and Gatti, Roberta, Decentralization and Corruption: Evidence Across Countries. World Bank Policy Research Working Paper, February 2000, No. 2290. URL: <https://ssrn.com/abstract=629144> [in Ukrainian].
-

УДК: 35.082.4

DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.2.4>

РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТРАНСФОРМАЦІЄЮ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Зубенко В.В. – кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Херсонського державного аграрно-економічного університету

Визначено необхідність вжиття результативних форм управління процесом трансформацій національної економіки України. Доведено ефективність публічного управління економічними процесами, що базується на засадах цілісності, злагодженості, відкритості, демократії, варіантності, оптимальності. Визначено принципи формування моделі трансформацій економічної системи України та її складові елементи. Встановлено щільність взаємозв'язків між складовими економічної системи та форми зв'язків. Аргументовано доведено синергетичну природу результативності публічного управління трансформаціями економічної системи складових моделі трансформацій. Визначено ступень результативності публічного управління трансформацією економічної системи України, що доведено фактичними показниками ефективності галузей національної економіки.

Ключові слова: публічне управління, результат, трансформація, економічна система, структура.

Zubenko V.V. The effectiveness of public administration in the transformation of the economic system of Ukraine

The necessity of taking effective forms of management of the process of transformations of the national economy of Ukraine is determined. The efficiency of public management of economic processes based on the principles of integrity, coherence, openness, democracy, variability, optimality is proved. The principles of formation of the model of transformations of the economic system of Ukraine and its constituent elements are determined. The density of interrelations between the components of the economic system and the form of connections is established. In the course of the research it was determined that the application of the principles of public administration brings the economic system to a new level of existence and promotes the formation of a synergetic model of its transformations. Modern conditions of transformation of the national economy require consideration of the principles of organization and self-organization, which actualizes the principles of public administration: legality, objectivity, democracy, science, efficiency, publicity, separation of powers. It is established that mathematical modeling of the process of transformation of Ukraine's economy should be carried out using a systematic approach, which allowed to consider the object of study as a system that is a set of interacting indivisible elements, which should be managed on the basis of law and publicity. The transformation of the national economy is a complex process, and its course leads to its irreversible qualitative development. In terms of research, the internal structure of the national economy is of great interest from the standpoint of changing it over time and establishing the decisiveness in this case of the factor of public administration. The experience gained in this area of application of such models shows their importance in the process of determining macroeconomic patterns, as well as the possibility of their use to predict the likely consequences of macroeconomic decisions while maintaining existing relationships. The synergetic nature of the effectiveness of public management of transformations of the economic system of the components of the transformation model is proved. The degree of effectiveness of public management of the transformation of the economic system of Ukraine is determined, which is proved by the actual indicators of efficiency of the national economy.

Key words: public administration, result, transformation, economic system, structure.

Постановка проблеми. Основою моделювання економічної системи України, як основи держави, є глобальна, загальнолюдська, соціальна, екологічна синергетична парадигма ХХІ ст. У зв'язку з цим механізм управління моделю нової форми є завданням підвищеного рівня складності, оскільки головною особливістю такої

відкритої нелінійної системи є ускладненість поділу факторів на першочергові, другорядні та неважливі. У цьому контексті швидкозмінність зовнішніх факторів обумовлює різку зміну ієрархічності впливових факторів, а непередбачувані обставини починають відігравати ключову роль в обранні подальших напрямів розвитку системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У розв'язанні проблем трансформацій наукову цінність мають дослідницькі здобутки засновників теорії синергії Е. Лоренца, Р. Фейнмана, Г. Хакена, І. Пригожина, В.-Б. Занга, Р. Євстегнєєва, Л. Євстегнєєвої, С. Капиці, С. Курдюмова, а також праці Є. Ходаківського, Н. Гржевської, Л. Мусаєва та ін. Базові положення синергетичного підходу дозволяють сформувати комплексний підхід визначення результативності публічного управління трансформацій економічної системи України.

Формулювання цілей статті. Установлено, що математичне моделювання процесу трансформацій економіки України має здійснюватися за допомогою системного підходу, що дозволяло розглядати об'єкт дослідження як систему, яка являє собою сукупність взаємодіючих неподільних елементів, управління якими має здійснюватися на засадах права та публічності. Отриманий у цьому напрямі досвід надає можливості прогнозування імовірних наслідків макроекономічних рішень за умов збереження існуючих взаємозв'язків.

Виклад основного матеріалу. Математичний формалізм теорії розвитку виключає феноменологічну складову задач управління реальними об'єктами і системами. Слід враховувати обмеження відносно передбачуваності, яка ускладнюється неточністю навіть на початковому етапі існування. Варто наголосити, що сучасні дослідження та пошуки ефективних систем публічного управління слід розглядати з позиції верховенства права та самоорганізації економічних складових системи, які направлені на самозбереження, розвиток та перехід на новий рівень еволюції суспільства. У разі суттєвих змін форми, типу, виду та ступеня тісноти відносин необхідно поновлювати та будувати нову динамічну модель. Сучасні відносини вимагають нових змінних для опису їх у системі, що передбачає розширення методів опису. У результаті система моделей виключає принцип спадковості. В свою чергу елементи системи здобувають риси, схильні до зміни у часі з встановленням вертикальної та горизонтальної ієрархії. Високий ступінь імовірності перебігу цих змін формується під впливом зовнішніх факторів, тоді елементи здобувають інші якісні характеристики та функції, що унеможливорює чітке визначення цілей оновленої системи. У такому випадку досвіду традиційного моделювання недостатньо, тому актуальним стає перехід від моделі до реальності [1; 2; 3].

У процесі проведених досліджень було визначено, що вжиття принципів публічного управління виводить економічну систему на новий рівень існування та сприяє утворення синергетичної моделі її трансформацій. Сучасні умови трансформацій національної економіки вимагають врахування принципів організації та самоорганізації, що актуалізує принципи публічного управління: законність, об'єктивність, демократія, науковість, ефективність, публічність, поділу влади.

Трансформація національної економіки є складним процесом, а її перебіг приводить до його незворотнього якісного розвитку. В аспекті проведених досліджень значний інтерес викликає внутрішня структура національної економіки з позиції зміни її у часі та встановленні вирішальності у цьому разі фактору публічного управління. Ми поділяємо думку прихильників синергетичної парадигми економічних досліджень, які стверджують, що складність економічної системи

характеризується високим рівнем її самоорганізації, визначаючи саморганізацію результатом переходу з хаосу у порядок за умови дотримання норм права та збереження принципу публічності управлінських рішень [4; 5].

У сучасних умовах розвитку національної економіки України характеризується уніфікацією перетворень структури та функцій, що потребує використання абстрактного відображення ізоморфізму у вигляді моделей, а відповідна математична формалізація дозволяє досягти реалістичності, цілісності, точності, що передбачає використання наукових здобутків різних галузей науки, включаючи прогнозування розвитку соціально-економічних систем [1]. Визначаючи результативність моделі трансформацій національної економіки доведено, що трансформаційні процеси економічної системи України є складними, оскільки вплив зовнішніх факторів та внутрішніх суб'єктів має короткострокову дію, характеризується відсутністю системності та передбачуваності, а очікуваний ефект обмежується. Відповідно, очікуваний ефект, як складова результативності, є короткостроковим та підпорядковується інтересам окремих суб'єктів, що позбавляє можливості національну економічну систему вийти на шлях самоорганізації у рамках правового поля та на засадах публічності.

У цьому контексті моделі трансформацій економічної системи України має базуватися на ключових принципах, серед яких принцип цілісності, комплексності, компліментарності, злагодженості, варіантності, оптимальності, своєчасності та відкритості. Зокрема, принцип цілісності полягає в тому, що економічні елементи мають певний рівень самостійності, визначений чинним законодавством та ґрунтується на засадах публічності.

В рамках синергетичного підходу основним результатом цих елементів є не тільки економічний результат, а також результат спільної взаємодії, що буде мати економічне, фінансове, соціальне, інституційне та культурне вираження. Важливим принципом побудови моделі трансформацій економічної системи є принцип комплексності та злагодженості, що передбачає усунення протиріччя між спільними діями елементів економічної системи за допомогою правового механізму державного управління та елементів публічності управлінських рішень.

Побудова моделі трансформацій економічної системи передбачає значну кількість напрямів розвитку, що включає значну кількість варіантів. Це ускладнює прогнозування, а багатоваріантність – виключає передбачуваність подальших трансформаційних перетворень. Така ситуація має орієнтувати на подальший розвиток системи, який може реалізовуватися шляхом деградації та руйнації старої системи, що є основою для утворення нової за посиленням нормативно-правового та організаційного мезанізму державного управління.

Головною умовою формування моделі трансформацій економічної системи є оптимальне використання існуючих ресурсів з максимальною результативністю. У цьому контексті важливим є принцип своєчасності, що потребує визначення рівня економічної ефективності з метою переходу на новий трансформаційний етап. Публічне управління є механізмом реалізації синергетичної моделі економічної системи, що має базуватися на принципі відкритості.

Результативність моделі трансформацій економічної системи буде виражатися відтворювальною, економічною, інтеграційною, екологічною, соціальною, культурною, світоглядною її функцією. Вважаємо, що у моделі має бути закладено не тільки економічний характер трансформаційних перетворень, а й охоплено зовнішнє середовище в межах інтеграції світової економіки, екологічну ситуацію, соціальні проблеми, культурні цінності.

Під впливом зовнішнього середовища синергетичний ефект від трансформаційних перетворень, як правило, кількісно та якісно змінюється у вигляді розширення міжнародної торгівлі та зміцнення політичних зв'язків. Слід зазначити, що взаємодія складових аграрного сектору економіки утворює додатковий ефект за принципом взаємодоповнення та компліментарності, у результаті яких виокремлюються додаткові фінансові ресурси, що можуть бути використані в якості інвестицій при вдалій співпраці в межах світового економічного простору. Наприклад, взаємодія інвестиції та політичних складових формує нормативно-правові, законодавчі та дипломатичні умови для реалізації додаткового виробництва сільськогосподарської продукції на міжнародних ринках. Таким чином, посилення позиції України як експортної держави, робить її гарантом продовольчої безпеки світу, що дозволить залучити додаткові інвестиції у виробництво і переробку сільськогосподарської продукції з подальшим розвитком науки та технологій.

Крім цього, прикладом формування синергії від взаємодії складових аграрного сектору слід вважати взаємодію інституційних та соціальних компонентів з утворенням економічно обґрунтованої демографічної політики, вирішенням проблем працевлаштування та забезпеченості наукового підходу до низки соціальних питань. Як наслідок формується нова форма громадського суспільства, що покликане підвищити продуктивність праці, дотримання норм громадського права та прав людини [7].

Поєднання соціальної та фінансово-кредитної складових слід вважати класичним прикладом прояву синергетичного ефекту. Оскільки свідоме громадське суспільство, яке характеризується високим рівнем продуктивності праці, значним рівнем освіти та свідомості, потребує залучення додаткових фінансових ресурсів у галузі освіти, охорони здоров'я, будівництва тощо. Тому фінансовими установами визначається необхідність кредитування населення відповідно до визначених пріоритетів.

Визначений нами синергетичний ефект публічного управління у формуванні нової економічної системи України окреслюється багатоваріантністю зв'язків різних складових, що визначає значну кількість ефектів від їх взаємодії. Зокрема, результатом політичної та економічної складової має бути удосконалення механізмів управління національною економікою, що визначається нормативно-правовими нормами регулювання діяльності господарського комплексу. Доведено, що вплив кожної окремої складової, насамперед політичної, інституційної, соціальної та екологічної на обсяг виробництва продукції, наприклад аграрного сектору, як впливової компоненти національної економіки, відсутній.

Висновки. Визначення результативності публічного управління трансформацією економічної системи України доведено фактичними показниками ефективності галузей національної економіки, зокрема, сільського господарства, як ведучої галузі. Соціальним ефектом моделі є покращення якості життя, зростання загальнонаціонального рівня освіти, подолання безробіття, підвищення загальнокультурного рівня тощо. Тоді як зовнішньоекономічним синергетичним ефектом повинно бути посилення і покращення якості міжнародних зв'язків, полегшення інтеграційних процесів, поглиблення культурних зв'язків, полегшення вступу до світових організацій та інше. Фінансово-інвестиційна природа синергетичного ефекту має виражатися у реалізації інноваційних проєктів, підвищення ефективності державної підтримки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Капица С.П., Курдюмов С.П., Малинецкий Г.Г. Синергетика и прогнозы будущего. Київ : 2003 257 с.

2. Левашов В.К. Глобализация и устойчивое развитие. *Устойчивое развитие. Наука и Практика*. 2002. № 1. С. 19–38.
3. Леонтьев В. Исследования структуры американской экономики. Москва: Прогресс, 1958. 720 с.
4. Лесков Л.В. Постигание непредсказуемого: бифуркационное пространство XXI века. *Общественные науки и современность*. 2001. № 6. С. 167–175.
5. Петров Л.Ф. Методы нелинейной динамики как инструменты управления экономической эффективностью. С. 1–11. URL: http://www.info.e-c-m.ru/UER_23_03_2011.pdf.
6. Потравка Л.О. Модель трансформацій аграрного сектора України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2016. Вип. 20. С. 40–46.
7. Потравка Л.О. Оцінка синергетичного ефекту структурних трансформацій агропродовольчого сектора України. *Вісник Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова*. 2015. Вип. 19. Т. 20. С. 71–74.
8. Nemchenko D., Kobets V., Potravka L. Neuro-fuzzy model of development forecasting and effective agrarian sector transformations of Ukraine. *CEUR Workshop Proceedings*. 2018. 2104, P. 84–99.

REFERENCES:

1. Kapica S.P., Kurdyumov S.P., Malineckij G.G. Sinergetika i prognozy budushogo. Kyiv: 2003 257 s. [in Ukrainian].
2. Levashov V.K. Globalizaciya i ustojchivoe razvitie. *Ustojchivoe razvitie. Nauka i Praktika*. 2002. № 1. S. 19–38. [in Russian].
3. Leontev V. Issledovaniya struktury amerikanskoj ekonomiki. Moscow: Progress, 1958. 720 s. [in Russian].
4. Leskov L.V. Postizhenie nepredskazuemogo: bifurkacionnoe prostranstvo XXI veka. *Obshestvennye nauki i sovremennost*. 2001. № 6. S. 167–175. [in Russian].
5. Petrov L.F. Metody nelinejnoj dinamiki kak instrumenty upravleniya ekonomicheskoy effektivnostyu. S. 1–11. Retrieved from http://www.info.e-c-m.ru/UER_23_03_2011.pdf. [in Russian].
6. Potravka L.O. Model transformacij agrarnogo sektora Ukrayini. *Naukovij visnik Mizhnarodnogo gumanitarnogo universitetu. Seriya: Ekonomika i menedzhment*. 2016. Vip. 20. S. 40–46. [in Ukrainian].
7. Potravka L.O. Ocinka sinergetichnogo efektu strukturnih transformacij agroprodovolchogo sektora Ukrayini. *Visnik Odeskogo nacionalnogo universitetu im. I. I. Mechnikova*. 2015. Vip. 19. T. 20. S. 71–74 [in Ukrainian].
8. Nemchenko D., Kobets V., Potravka L. Neuro-fuzzy model of development forecasting and effective agrarian sector transformations of Ukraine. *CEUR Workshop Proceedings*. 2018. 2104, P. 84–99 [in Ukrainian].

УДК 379.85

DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.2.5>

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Карташова О.Г. – кандидат економічних наук,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Херсонського державного аграрно-економічного університету
ORCID: 0000-0002-9692-7032

У статті виявлено, що лідируючі позиції у структурі економіки більшості країн ЄС займає мале та середнє підприємництво (МСП), оскільки має низку суттєвих переваг, а саме: високий ступінь гнучкості, швидка адаптація до кон'юктурних змін ринку, можливість розвитку конкуренції в галузях, оперативна реакція на потреби та смаки споживача, можливість створення нових робочих місць. Визначено, що підтримка малого та середнього бізнесу має бути пріоритетним напрямом економічної політики будь-якої розвиненої держави, адже малий та середній бізнес має ряд переваг, які багато в чому обумовлені його характеристиками. Обґрунтовано, що мале підприємництво займає основне місце в аграрному секторі більшості країн світу, важливим воно є і для економіки України. Стан його розвитку є визначальним у забезпеченні зайнятості сільського населення, продовольчої безпеки країни, збереженні природних ресурсів.

Ключові слова: підприємництво, регулювання, державна політика, малий та середній бізнес.

Kartashova O.H. State regulation of entrepreneurship in Ukraine

The article reveals that the leading position in the structure of the economy of most EU countries is occupied by small and medium enterprises (SMEs), as it has a number of significant advantages, namely: high flexibility, rapid adaptation to market changes, the possibility of competition in industries, prompt response to the needs and tastes of the consumer, the ability to create new jobs. It is determined that the support of small and medium business should be a priority of economic policy of any developed country, because small and medium business has a number of advantages, which are largely due to its characteristics.

It is substantiated that small business occupies a major place in the agricultural sector of most countries, it is important for the economy of Ukraine. The state of its development is decisive in ensuring employment of the rural population, food security of the country, conservation of natural resources.

Small and medium-sized enterprises play an important role in maintaining the social orientation of economic policy in all countries. Thus, the purpose of supporting small and medium enterprises in any country is, firstly, to reduce hidden unemployment and reduce employment in the shadow sector of the economy, and secondly - to form a system of motivation and personal responsibility for the end result of economic activity management. It is also obvious that the pace of development of small and medium-sized businesses determines the growth rate of the national economy as a whole.

Regardless of the country of origin, the main characteristics of small and medium-sized businesses are: functioning in the local market; quick response to changes in market conditions; direct relationship with the consumer; narrow specialization; opportunity to start a business with small start-up capital; high susceptibility to innovation; involvement of the broad masses of the population in active business activities.

The development of small and medium-sized businesses is especially relevant for countries with economies in transition, as these countries suffer the most from problems such as unemployment and irrational distribution of income. The contribution of small and medium-sized businesses to the overall productivity of the factors of production of the national economy, the creation of additional jobs and the spread of social equality is due to the choice of its technologies.

Describing the general principles of regulation, as well as favorable conditions for the development of small and medium-sized businesses, it is also worth emphasizing that in practice there are two large models of small business, "not antagonistic but defining very different sets of public policy instruments."

In most developed countries of the world, small business is legally defined as a special subject of state regulation. Thus, the economically developed countries of the world are trying to create favorable tax conditions for the functioning of small and medium enterprises.

Key words: entrepreneurship, regulation, state policy, small and medium business.

Постановка проблеми. Підприємства малих та середніх форм ведення бізнесу відіграють важливу роль у збереженні соціальної спрямованості економічної політики всіх країн світу. Так метою підтримки підприємств малого та середнього бізнесу в будь-якій країні є, по-перше, скорочення прихованого безробіття та зменшення зайнятості у тіньовому секторі економіки, а по-друге, – формування системи мотивації та особистої відповідальності за кінцевий результат господарської діяльності суб'єкта господарювання. Очевидним також є і те, що темпи розвитку малих та середніх форм ведення бізнесу визначають темпи зростання національної економіки в цілому.

Виклад основного матеріалу. Малий та середній бізнес як форма взаємодії у суспільстві сприяє не лише підвищенню суспільного добробуту, а й духовного потенціалу населення. Також підприємства малого та середнього бізнесу є двигуном економік країн світу, а також одним з головних чинників досягнення стійкого економічного зростання.

Лідуючі позиції у структурі економіки більшості країн ЄС займає мале та середнє підприємництво (МСП), оскільки має низку суттєвих переваг, а саме: високий ступінь гнучкості, швидка адаптація до кон'юктурних змін ринку, можливість розвитку конкуренції в галузях, оперативна реакція на потреби та смаки споживача, можливість створення нових робочих місць. Більшість країн Європейського союзу визнають важливість розробки спеціальної політики щодо підтримки МСП з метою економічного зростання даних суб'єктів, розвитку їх міжнародної конкурентоспроможності, залучення іноземних інвестицій тощо. Малий бізнес в ЄС становить ліву частину соціально-економічного розвитку Європи, а саме більш ніж 20 млн підприємств на які 77 припадає 57% загального обороту, 53% доданої вартості та близько 70% зайнятих [1].

Частка малого та середнього бізнесу у національних економіках країн світу займає вагомe місце [2] Так, наприклад, в Німеччині доля малого та середнього бізнесу у ВВП країни становить понад 55 %, а у Кореї – понад 72%. Значно менші показники, наприклад, в Україні. Лише 14% ВВП становить доля малого і середнього бізнесу (представлені цифри не враховують тіньовий сектор економіки, який за різними оцінками в Україні є значним). Це при тому, що кількість підприємств малого та середнього бізнесу у загальній кількості підприємств України становить 99,4%, що в цілому дорівнює середньоєвропейському показнику – 99,7%.

Не зважаючи на країну походження, основними характеристиками малого та середнього бізнесу є: функціонування на локальному ринку; швидке реагування на зміни ринкової кон'юктури; безпосередній взаємозв'язок зі споживачем; вузька спеціалізація; можливість почати бізнес з малим початковим капіталом; висока сприйнятливність до інновацій; втягнення широких мас населення в активну підприємницьку діяльність.

Виходячи з цього, очевидним є те, що підтримка малого та середнього бізнесу має бути пріоритетним напрямом економічної політики будь-якої розвиненої держави, адже малий та середній бізнес має ряд переваг, які багато в чому обумовлені його характеристиками.

В економічній літературі, як правило, наводяться такі переваги розвитку малого і середнього бізнесу для національної економіки [3]: створення додаткових робочих місць – щорічно більша половина робочих місць створюється за рахунок малих та середніх форм ведення бізнесу.

Саме тому, навіть у умовах економічної кризи в окремих країнах суб'єкти малого та середнього бізнесу залишався прибутковим; особливе ставлення до праці – як

правило, малим та середнім формам господарювання притаманна більш творча атмосфера, що обумовлено зацікавленістю та активністю як власників, так і найманих працівників; велика конкурентоспроможність, що є наслідком економії на масштабах за рахунок менших витрат, відсутності зайвого бюрократичного апарату, зниження накладних витрат, а також здатністю швидко реагувати на зміни як на внутрішніх, так і зовнішніх чинників; мобільність – обумовлена тим, що малі та середні форми господарювання швидше реагують на зміни, а також легше проникають у незаповнені ринкові ніші; глибока спеціалізація та затребуваність – підприємства малого та середнього бізнесу, як правило, виробляють або реалізують затребуваний товар, задовольняють потреби як у затребуваних, так і дефіцитних послугах, виготовляють продукцію або виконують послугу на вимогу замовника; швидка окупність – малий та середній бізнес, як правило, має незначний стартовий капітал, що призводить до більш швидкої окупності.

Проте у малого та середнього бізнесу є свої недоліки: обмеженість щодо розширення діяльності, а також проведення масштабних науковотехнічних розробок; надто висока вразливість до коливань ринкової кон'юнктури, а також надто висока імовірність банкрутства.

Все це обумовлює необхідність підтримки малого та середнього бізнесу з боку держави, особливо у кризові періоди. Адже цілеспрямована підтримка малих та середніх підприємств допоможе урядові вирішити ряд важливих для національної економіки питань [4] вирівнювання коливань економічної кон'юнктури, що може бути досягнуто шляхом збалансування попиту та пропозиції; розвиток здорової конкурентної середовища національної економіки; створення системи сильних мотиваційних стимулів, що сприятиме більш ефективному використанню знань, навичок та працелюбства населення; ефективне використання наявних матеріальних, кадрових, організаційних та технологічних ресурсів; формування диверсифікованої та якісної системи побутових, організаційних та виробничих послуг; створення значної кількості робочих місць; формування середнього класу; розвиток інноваційного потенціалу економіки; впровадження нових форм організації, виробництва, збуту та фінансування.

Особливо актуальним розвиток малого та середнього бізнесу є для країн з транзитивною економікою, адже саме ці країни найбільше страждають від таких проблем, як безробіття та нераціональний розподіл доходів населення. В цьому сенсі малий та середній бізнес протидіє цим проблемам шляхом створення додаткових робочих місць, які відповідають поняттю «гідна праця»; а також виступає так званим розплідником майбутніх великих підприємств. Також, що найголовніше, малий та середній бізнес – це крок до розширення мікропідприємств, які безпосередньо впливають на сукупні заощадження та інвестиції, розробку інноваційної складової національної економіки.

Як правило, малий та середній бізнес включає в себе підприємства усіх галузей національної економіки від виробництва до послуг. Внесок малого та середнього бізнесу у сукупну продуктивність факторів виробництва національної економіки, створення додаткових робочих місць і поширення соціальної рівності відбувається в силу вибору його технологій. Технології малого та середнього бізнесу, як правило, займають проміжні позиції між трудомісткими технологіями мікропідприємств, які в результаті приводять до низької середньої продуктивності праці, і дуже капіталомісткими технологіями великих підприємств, які призводять до високої продуктивності праці, а також використовують більше капіталу на одного працівника, ніж це можливе для національної економіки в цілому. Враховуючи це співвідношення між

розміром підприємства і капіталомісткістю його технологій, можна дійти висновку, що національна економіка, яка базується на застосуванні великої кількості капіталу до невеликої кількості робітників, повинна, як наслідок, обов'язково мати зворотну сторону медалі у вигляді великого неформального сектору або сектору мікропідприємств, які використовують незначну кількість капіталу.

Проаналізувавши принципи побудови регуляторної політики в рамках підприємницької діяльності можна визначити основні принципи, якими має керуватися уряд при розробці регулятивної політики щодо підтримки малих та середніх форм ведення бізнесу: довіряти приватному сектору та сприяти орієнтації державних установ на підприємницький сектор; надати місцевій владі провідної ролі у розвитку малого та середнього бізнесу в регіоні; делегувати реальну владу на місцевий рівень, заохочувати розвиток в бік зростання ролі малого та середнього підприємництва; адаптувати малий та середній бізнес на конкретні потреби населення у локальних сегментах (на місцях); створювати відповідну інфраструктуру для розвитку малого та середнього бізнесу; сприяти організації партнерських установ на місцевому рівні, діяльність яких має бути спрямована на партнерські відносини між великим бізнесом та малим та середнім бізнесом, наукою та малим та середнім бізнесом, освітою та малим та середнім бізнесом, а також надання відповідних послуг через бізнес-асоціації; розповсюджувати інформацію про повідне значення розвитку малого та середнього бізнесу в цілому та підприємницької ініціативи зокрема; надати підприємництву статусу провідної моделі поведінки у суспільстві; регулярно і відкрито консультувати представників малого та середнього бізнесу з питань регуляторної політики, які можуть впливати на розвиток цього сектора.

Також можна виділити основні небажані схеми поведінки з боку уряду, які можуть негативно вплинути на розвиток малого та середнього бізнесу у країні [5]: регламентувати детальні та негнучкі програми та завдання щодо розвитку малого та середнього підприємництва; створювати централізовані, бюрократичні організації для підтримки та пропонування прямих централізованих послуг малим та середнім підприємствам, у випадках, коли цю роль більш ефективно могли б виконувати інші суб'єкти, в тому числі і сам приватний сектор; впроваджувати корпоративну бізнес-модель в організаційно-економічні засади регулювання розвитком малого та середнього бізнесу; вимагати надмірної стандартизації заради громадської підзвітності; вводити надмірний контроль з боку місцевих організацій шляхом фінансування чи інших механізмів; плутати такі поняття, як «створення ринків» та «прагненням отримати прибуток»; передавати інформацію та знання малим та середнім формам ведення бізнесу в порушеній, або недоступній формі.

Характеризуючи загальні принципи регулювання, а також сприятливі умови для розвитку малого та середнього бізнесу, доцільним є також наголосити про те, що на практиці існує дві великі моделі малого підприємництва, «що не мають антагоністичного характеру, але визначають вельми різні набори інструментів державної політики [6]».

На сьогоднішній день в Україні розроблено Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в країні. В рамках цієї програми передбачено такі основні заходи: формування єдиної державної регуляторної політики у сфері підприємництва; активізація фінансово-кредитної та інвестиційної підтримки малого підприємництва; сприяння створенню інфраструктури розвитку малого підприємництва; впровадження регіональної політики сприяння розвитку малого підприємництва. Для того, щоб оцінити ефективність запропонованих заходів

та їх відповідність світовим тенденціям, доцільним є оцінити світовий та вітчизняний досвід організаційно-економічного забезпечення розвитку малого та середнього бізнесу. В рамках цього аналізу можна буде сформулювати основні напрями удосконалення механізму підтримки підприємств малого та середнього бізнесу в Україні в рамках регуляторної політики держави.

Порівнюючи українське законодавство з зарубіжним досвідом слід зауважити таке. По-перше, щодо кількості працюючих осіб, то український критерій відповідає країнам ЄС та не досягає ланки, яка встановлена такими країнами, як Російська Федерація, США, Японія.

По-друге, щодо обсягу валового доходу, то він найнижчий з усіх країн, по яким проводився аналіз. Отже усі напрями організаційно-економічного забезпечення розвитку малих та середніх форм ведення бізнесу в Україні розповсюджуються лише на дійсно малі підприємства з незначним обсягом валового доходу. А коли обсяги їх реалізації досягають більшого рівня (який для розглянутих країн світу визначається як незначний та дозволяє підприємствам користуватися перевагами малого підприємства), то на них лягає увесь тягар великого підприємства. Це особливо чітко простежується, коли мова йде про оподаткування.

Виходячи з цього доцільним є вдосконалення критеріїв віднесення підприємств до малих та середніх форм ведення бізнесу, як з позиції кількості найманих працівників, так і з позиції обсягів валового доходу. Це сприятиме досягненню гармонізації українських та європейських стандартів та ефективному впровадженню податкової реформи та регуляторної політики держави.

У більшості розвинених країн світу малий бізнес законодавчо визначено як особливий суб'єкт державного регулювання. Так економічно розвинені країни світу намагаються створити сприятливі податкові умови для функціонування підприємств малого та середнього бізнесу.

Державна підтримка малого та середнього бізнесу в рамках оподаткування може проводитися по таких напрямках: ведення на фоні загальної національної системи оподаткування податкових пільг для малого бізнесу за окремими видами податків (як правило, податку на прибуток та ПДВ); введення спрощеної системи оподаткування підприємств малого та середнього бізнесу.

Перший напрямок, як правило, притаманний західним країнам та передбачає наявність загальних та спеціальних податкових пільг в рамках цілісної системи оподаткування (при такій системі база оподаткування для всіх підприємств є однаковою), таких, наприклад, як застосування прискорених норм нарахування податкової амортизації основних засобів, звільнення від сплати податку на прибуток у перші роки господарювання підприємств малого та середнього бізнесу, надання податкового кредиту тощо.

При цьому, найбільш розповсюдженим в рамках першого підходу заходом є зниження ставки податку на прибуток для підприємств малого та середнього бізнесу. Такий механізм регулювання розвитку малого та середнього бізнесу досить рідко оголошується як пільга. Як правило, він виступає самостійним напрямом податкового регулювання.

Так, наприклад, у США підприємство сплачує вищу ставку податку на прибуток корпорацій (34%), якщо його обсяг реалізації перевищує 75 тис. дол. на рік. Якщо обсяг реалізації підприємства вміщується у рамки 50–75 тис. дол. на рік, то воно сплачує податок за ставкою 25%. А при обсязі реалізації до 50 тис. дол. на рік – ставка податку на прибуток становить 15%. У випадку, якщо обсяг реалізації

малого підприємства менше 25 тис. дол., то законодавством встановлені додаткові відрахування сум доходу для цілей обчислення податку на прибуток.

Другий напрямок державної підтримки підприємств малого та середнього бізнесу в рамках оподаткування заснований на введенні спеціальних систем обліку, звітності та оподаткування підприємств малого та середнього бізнесу, що передбачає заміну значної кількості податків на єдиний податок з доходу, а також суттєве скорочення облікових робіт та форм звітності. Такий підхід є широко розповсюдженим у пострадянських країнах.

Державне регулювання підприємництва має потребу в належному рівні правового забезпечення. В останні роки прийнята значна кількість нормативно-правових актів, що встановлюють правову основу державного регулювання підприємництва. Центральним у системі цих актів є Господарський кодекс України розділ 2 якого визначає основні напрями та форми участі держави і місцевого самоврядування у сфері господарювання, у тому числі засоби державного регулювання господарської діяльності (ст. 12), державний контроль та нагляд за господарською діяльністю (ст. 19), особливості управління господарською діяльністю у державному секторі економіки (ст. 22).

Держава впливає на підприємницьку діяльність багатьма засобами – за допомогою планування, стимулювання наукових досліджень, виробництва, маркетингу тощо. Особливості державного регулювання суб'єкта підприємницької діяльності залежать від конкретної сфери підприємництва, розміру суб'єкта підприємництва, його місцезнаходження, типу продукції, що випускається, характеристик ринку, де діє підприємець.

Проблеми розвитку малого та середнього підприємництва в Україні та особливості розвитку підприємництва в економічно розвинутих країнах засвідчили, що нашій країні необхідно активно втручатися у вищезазначені процеси та розробити ряд заходів, які б вирішили існуючі проблеми. До основних можна віднести такі: – сформувати сприятливе конкурентне середовище для малого та середнього підприємництва, узгоджене з найкращим світовим, зокрема, європейським досвідом; – забезпечити комплексний характер та усунути розбіжності і суперечності між нормативно-правовими актами, що регулюють розвиток малого та середнього підприємництва; – послабити адміністративний тиск на підприємництво, зменшити кількість процедур започаткування, регулювання та закриття бізнесу; – посилити роль малого та середнього підприємництва у розвитку державно-приватного партнерства на національному і регіональному рівнях; – сприяти діяльності бізнес-асоціацій, спроможних здійснювати навчання та підвищення кваліфікації керівників малих та середніх підприємств; – здійснити реалізацію та фінансування урядових програм щодо сприяння розвитку малого та середнього бізнесу [7].

При аналізі державного регулювання підприємницької діяльності необхідно враховувати відмінності між суб'єктами підприємництва, оскільки система підприємництва не є уніфікованою структурою. Поряд з великими юридичними особами є також безліч середніх і малих підприємств. Деякі суб'єкти здійснюють підприємницьку діяльність тільки в межах України, у той час як інші здійснюють і зовнішньоекономічну діяльність. Одні суб'єкти функціонують у сфері послуг, а інші – у сфері виробництва. Таким чином, існують значні відмінності суб'єктів підприємницької діяльності, що обумовлюють застосування різних методів державного регулювання.

Збільшення зайнятості в несільськогосподарському секторі у сільській місцевості є одним з важливих аспектів збереження і розвитку українського села, який

сприятиме вирішенню демографічних і соціальних (алкоголізм, еміграція) проблем, розвитку соціальної інфраструктури, підвищенню доходів сільського населення, збільшенню податкових надходжень до державного та місцевого бюджетів. Отже, основою державної аграрної політики є забезпечення продовольчої і екологічної безпеки, збереження і розвиток українського села. В основі реалізації цього завдання має бути стимулювання діяльності малого аграрного підприємництва. Тому дане дослідження спрямоване на обґрунтування ефективних механізмів його державного регулювання.

Мале підприємництво займає основне місце в аграрному секторі більшості країн світу, важливим воно є і для економіки України. Стан його розвитку є визначальним у забезпеченні зайнятості сільського населення, продовольчої безпеки країни, збереженні природних ресурсів.

На сучасному етапі розвитку національної економіки забезпечення розвитку малого аграрного підприємництва вимагає поєднання ефективного державного регулювання та ринкового саморегулювання. Підтвердженням цієї думки є дослідження вітчизняних та іноземних науковців, які доводять неспроможність ринкового саморегулювання і необхідність розробки механізму господарювання на основі поєднання традиційних засад ринкової економіки та державного регулювання.

Загальними правовими нормами державного регулювання розвитку малого аграрного підприємництва є положення Конституції України, Господарського, Податкового, Бюджетного, Земельного, Водного та Лісового кодексів України, Закону України «Про Державний бюджет». Спеціальними законами, що визначають умови розвитку малого аграрного підприємництва та напрями його державного регулювання є закони України: «Про фермерське господарство», «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою», «Про державну підтримку сільського господарства України», «Про сільськогосподарську кооперацію», «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні».

Поряд з цим, в Україні сімейне фермерське господарство не мало правового визнання. Так, лише 31 березня 2016 року було прийнято Закон України № 1599 «Про внесення змін до деяких законів України щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств», який запроваджує дві нові форми господарювання: сімейне фермерське господарство та індивідуальне фермерське господарство. Серед недоліків правового методу державного регулювання варто виокремити протиріччя між прийнятими нормативно-правовими актами різного рівня, які приймаються урядом та органами виконавчої влади на місцях.

Висновки. Формування ефективної нормативно-правової бази є основою розвитку малого аграрного підприємництва. Так, у всіх, без винятку, розвинених країнах світу, сімейні фермерські господарства є головним фактором сталого розвитку сільської місцевості, адже саме вони зберігають традиційні види виробництва та культуру, сприяють збереженню сільськогосподарського біорізноманіття та раціональному використанню природних ресурсів і, водночас, є важливим фактором сільської економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Головня Ю.І. Детермінанти розвитку малого та середнього бізнесу в регіоні. *Економічний простір*. 2014. № 90. С. 88–96.
2. Програма USAID «Лідерство в економічному врядуванні» (USAID ЛЕВ). URL: <http://www.lev.org.ua/about.html>.

3. Малий бізнес: навіщо він потрібен високорозвиненій країні: Матеріали сайту "Prostobiz.ua". URL: http://ua.prostobiz.ua/biznes/rozvitok_biznesu/statti/maliy_biznes_navishcho_vin_p_otriben_visokorozvineniy_krayini.

4. Усик В.І. Розвиток поняття «сектор малого та середнього бізнесу» в Україні та ЕС. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 4. С. 53–58.

5. Effective Policies for Small Business: A Guide for the Policy Review Process and Strategic Plans for Micro, Small and Medium Enterprises Development. UNIDO. OECD, 2004. 107 p.

6. Зелена книга малого бізнесу України – 2012 / Д.В. Ляпін, В.І. Дубровський, О.М. Піщуліна, О.П. Продан. Київ : Інститут власності і свободи, 2012. 24 с.

7. Силкіна Ю.О. Стратегічні пріоритети конкурентного розвитку малого та середнього підприємництва України. *Проблеми та перспективи розвитку підприємництва в Україні: матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф.* (Київ, 23–24 трав. 2017 р.) / відп. ред. А.А. Мазаракі. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017.

8. Назаркевич О.Б. Державне регулювання розвитку малого аграрного підприємництва в Україні: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / О.Б. Назаркевич. Л., 2016. 286 с.

9. Коротенко Н.П. Порівняльна характеристика ДРЕ в Україні та країнах ЄС. Державне регулювання підприємництва. Розвиток підприємництва. *Актуальні проблеми економіки*. 2006. №. 2. С. 4–13.

10. Ольвінська Ю.О. Особливості державного регулювання малого підприємництва у країнах світу. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 2, 2015.

REFERENCES:

1. Holovnia, Yu.I. (2014). Determinanty rozvytku maloho ta serednoho biznesu v rehioni [Determinants of the development of small and medium-sized businesses in the region]. *Ekonomichnyi prostir – Economic space*, 90, 88–96 [in Ukrainian].

2. Prohrama USAID «Liderstvo v ekonomichnomu vriaduvanni» (USAID LEV) [USAID Leadership in Economic Governance Program (USAID LEV)]. *lev.org.ua* Retrieved from <http://www.lev.org.ua/about.html> [in Ukrainian].

3. Maliy biznes: navishcho vin potriben vysokorozvynenii kraini [Small business: why does a highly developed country need it]. *ua.prostobiz.ua* Retrieved from http://ua.prostobiz.ua/biznes/rozvitok_biznesu/statti/maliy_biznes_navishcho_vin_p_otriben_visokorozvineniy_krayini [in Ukrainian].

4. Ŭsyk, V.I. (2013). Rozvytok poniattia «sektor maloho ta serednoho biznesu» v Ukraini ta ES. Development of the “small and medium business sector” in Ukraine and the EU. *Aktualni problemy ekonomiky – Actual problems of economy*, 4, 53–58 [in Ukrainian].

5. Effective Policies for Small Business: A Guide for the Policy Review Process and Strategic Plans for Micro, Small and Medium Enterprises Development. UNIDO. OECD, 2004. 107 p. [in English].

6. Zelena knyha maloho biznesu Ukrainy – 2012 [Green Book of Small Business of Ukraine – 2012]. D.V. Liapin, V.I. Dubrovskiy, O.M. Pishchulina, O.P. Prodan (Eds.) (2012). Kyiv: Instytut vlasnosti i svobody [in Ukrainian].

7. Sylkina, Yu.O. Stratehichni priorytety konkurentnoho rozvytku maloho ta serednoho pidpriemnytstva Ukrainy [Strategic priorities of competitive development of small and medium business of Ukraine]. *Problemy ta perspektyvy rozvytku pidpriemnytstva v Ukraini: materialy IX Mizhnar. nauk.-prakt. konf.* – Problems and prospects of entrepreneurship development in Ukraine: materials IX International. scientific-practical conf. (Kyiv, 23–24 trav. 2017 r.). A.A. Mazaraki (Ed.). Kyiv: Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, 2017 (Kyiv, May 23–24, 2017) Kyiv: Kyiv. nat. trade and economy University, 2017. [in Ukrainian].

8. Nazarkevych O.B. (2016). Derzhavne rehuliuвання rozvytku maloho ahrarnoho pidpriemnytstva v Ukraini [State regulation of small agrarian entrepreneurship development in Ukraine]. *Candidate's thesis* [in Ukrainian].
 9. Korotenko, N.P. (2006). Porivnialna kharakterystyka DRE v Ukraini ta krainakh YeS. Derzhavne rehuliuвання pidpriemnytstva. [Comparative characteristics of DRE in Ukraine and EU countries. State regulation of entrepreneurship]. *Rozvytok pidpriemnytstva. Aktualni problemy ekonomiky – Entrepreneurship development. Current economic problems*, 2, 4–13. [in Ukrainian].
 10. Olvinska Yu.O. (2015). Osoblyvosti derzhavnoho rehuliuвання maloho pidpriemnytstva u krainakh svitu. [Features of state regulation of small business in the world]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok – Public administration: improvement and development*, 2 [in Ukrainian].
-

УДК 33:327.7

DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.2.6>

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ФОРМУВАННЯ ТА ПРОСУВАННЯ БРЕНДУ КРАЇНИ: СВІТОВИЙ І ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

Кирилов Ю.Є. – доктор економічних наук, професор,
професор кафедри публічного управління та адміністрування
Херсонського державного аграрно-економічного університету
ORCID: 0000-0001-5061-2644

У статті досліджується світовий і вітчизняний досвід державної політики формування та просування бренду країни.

Зазначено, що потреба мати власний і неповторний образ для держав світу, як і для будь-якої компанії, що виходить на міжнародний простір, постала дуже гостро. Зрештою, держави і території теж пропонують іноземним компаніям та іноземним громадянам якийсь продукт, а саме – себе як центру туризму, прийняттого місця для ведення бізнесу або вкладення коштів, постачальника якісних товарів тощо. Щоб залучити гроші з-за кордону, країна повинна володіти унікальним, оригінальним, упізнаним, позитивним – усім тим, що формує поняття бренду. Ряд країн і територій вже створили такі бренди і тепер за всіма правилами ведуть маркетингові кампанії з просування їх як серед своїх громадян, так і за кордоном.

Виокремлено основні функції, зокрема торговельно-економічних місій, які впливають на формування національного бренду.

В результаті проведеного дослідження автор доходить висновку, що національний брендинг в Україні поки що залишається на стадії початкових кроків, що неприпустимо для країни, яка має намір посісти місце в когорті 20 провідних країн світу. Погіршення українського інвестиційного клімату, слабкість іміджу України у світі при значному потенціалі її можливостей, суспільна пасивність й апатія її громадян має спонукати до відтворення найголовніших символів України і просуванню їх у світі як бренд країни.

Ключові слова: бренд країни, брендинг, неповторний образ держави, імідж країни, інвестиційний клімат.

Kirillov Yu.Ye. State policy of formation and promotion of the country's brand: world and domestic experience

The article examines the world and domestic experience of state policy in the formation and promotion of the country's brand.

It was noted that the need to have their own and unique image for the states of the world, as well as for any company entering the international level, has arisen very urgently. In the end, states and territories also offer foreign companies and foreign citizens a certain product, namely, themselves as a center of tourism, an acceptable place for doing business or investing funds, a supplier of quality goods, and the like. To attract money from abroad, a country must have a unique, original, recognizable, positive – everything that forms the concept of a brand. A number of countries and territories have already created such brands and now, according to all the rules, conduct marketing campaigns to promote them both among their citizens and abroad.

The main functions are highlighted, in particular, trade and economic missions that influence the formation of a national brand.

As a result of the study, the author comes to the conclusion that national branding in Ukraine is still at the initial stage, unacceptable for a country that intends to take a place in the cohort of 20 leading countries of the world. The deterioration of the Ukrainian investment climate, the weakness of Ukraine's image in the world with a significant potential of its opportunities, public passivity and apathy of its citizens should encourage the reproduction of the main symbols of Ukraine and their promotion in the world as a brand of the country.

Key words: brand of the country, branding, unique image of the state, image of the country, investment climate.

Постановка проблеми. Глобалізація стирає національні й культурні кордони між державами та символізує триумфальний хід глобальних корпорацій і глобальних

брендів. Потреба мати власний і неповторний образ для держав світу, як і для будь-якої компанії, що виходить на міжнародний простір, постала дуже гостро. Зрештою, держави і території теж пропонують іноземним компаніям та іноземним громадянам якийсь продукт, а саме – себе як центру туризму, прийнятного місця для ведення бізнесу або вкладення коштів, постачальника якісних товарів тощо. Щоб залучити гроші з-за кордону, країна повинна володіти унікальним, оригінальним, упізнаваним, позитивним – усім тим, що формує поняття бренду. Ряд країн і територій вже створили такі бренди і тепер за всіма правилами ведуть маркетингові кампанії з просування їх як серед своїх громадян, так і за кордоном.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема національного брендингу почала розглядатися ще в 1990 р. у працях двох видатних британських експертів – Белі Олінса та Саймона Анхольта. За цей час вже накопичено значний досвід у цій сфері, який в узагальненому вигляді можна розглядати як теорію брендингу держав. Окремим проблемам державного брендингу присвячені праці таких науковців і практиків: зарубіжних – Келлер К, Котлер Ф., Кромвелл Т.; російських – Ляпоров В., Панкрухін А., Тарнавський В.; українських – Мірошниченко В., Нагорняк Т., Старостіна А. та ін.

Формування цілей статті. Мета дослідження полягає вивченні дослідженні державної політики щодо формування та просування бренду країни, дослідження світового і вітчизняного досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для того щоб залучити інвестиції, туристів, бізнес, країни витрачають мільярди доларів. Наприклад, щороку на розробку public policy та просування позитивного іміджу США витрачають за кордоном близько 2,0 млрд дол., Великобританія і Німеччина – 1,0 млрд дол. США. Сенса у тому, що від цього одержують величезні прибутки. Так, Великобританія залучає у свою економіку в середньому близько 100 млрд дол. США прямих іноземних інвестицій на рік, а доходи від туризму досягають 30 млрд дол. США. Для порівняння, в 2020 р. обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну становив близько 200 млн дол. США.

Розглянемо закордонний досвід державної політики формування та просування бренду країни. Однією з перших почала створювати власний бренд Шотландія, де проблема збереження національної ідентичності в складі Британської імперії має тривалу історію. У 1997–1998 рр. компанія CLK, що спеціалізується на брендингу, провела дослідження, метою якого було визначення «образу Шотландії» всередині країни і за кордоном, виявлення понять, з якими асоціюються Шотландія і шотландці, пошук базових цінностей національного бренду. CLK встановила, що в навколишньому світі Шотландія має свій оригінальний, упізнаваний, але дещо поверхневий образ, у якому поєдналися традиційні картаті спідниці та волінки; красива, хоча й сувора природа; гордий, патріотичний, хоробрий, але патріархальний і трохи несучасний народ.

На підставі результатів опитування було розроблено стратегію щодо просування бренду Шотландії, спрямовану на закріплення позитивних сторін образу країни й водночас подолання негативних. Пріоритетним напрямком було визначено подолання уявлення про технологічну відсталість Шотландії, бізнес якої завжди перебував у тіні розвиненішої Англії. З цією метою передбачалося використовувати ресурси, якими володіли шотландські компанії.

У 1997 р. було створено Scotland Device – логотип у традиційну червоно-синю клітку, презентований на урочистій церемонії в Единбурзькому замку. Новий символ представляв громадськості Дональд Дьюар, один із найстаріших і найвідоміших у Шотландії бізнесменів, керівник компанії – виробника спиртних напоїв

John Dewar. Тоді ж Scotland the Brand був перетворений на своєрідний національний «знак якості», що відображає шотландське походження продукції й символізує основні цінності Шотландії як бренду почуття ідентичності, працьовитість, історичні традиції.

Із цього часу майже 330 компаній отримали право ставити логотип Шотландії на своїх товарах, причому це необов'язково мала бути традиційна національна продукція на зразок віскі або текстилю. Зокрема, British Telecom Scotland або Bank of Scotland розміщують це зображення на своїх промо-матеріалах, рахунках та інших документах, знаком Scotland користуються виробники електроніки, програмного забезпечення, нафтопродуктів і представники інших сфер сучасних технологій, з якими хоче асоціюватися Шотландія.

На відміну від шотландського, бренд Австралії був створений з чітко визначеною й утилітарною метою залучення в цю далеку країну американських, азійських і європейських туристів. Проект «Brand Australia» стартував у 1995 р. під егідою Australian Tourist Commission (ATC) – федерального органу, що займається просуванням за кордоном австралійського туристичного бізнесу. Зафіксовано єдиний виняток з цього правила у 1999 р., коли ATC із великим небажанням дала згоду на використання бренду Австралії організацією Australian Education International, що опікується питаннями міжнародного студентського обміну.

Програма просування Brand Australia почалася зі створення австралійського логотипу. Як показали опитування в країні та за кордоном, найбільш упізнаваним символом Австралії є кенгуру. Силует цієї типово австралійської тварини став основною деталлю логотипу, на якому також зображені золотий сонячний диск і блакитні хвилі знаменитих австралійських пляжів. Крім того, ATC визначила основні цінності австралійського бренду – унікальну природу країни, безкраї простори, вільний дух і оптимізм австралійців.

У 1995 р. розгорнулася міжнародна маркетингова кампанія із просування Brand Australia, головним героєм якої став кіноактор Пол Хоган («Данді на прізвисько «Крокодил»). Рекламні матеріали розміщували в друкованих виданнях ряду країн (насамперед у США і Великобританії), крім того, проведено кілька кампаній з адресного розсилання туристичних брошур. Вартість програми становила 50 млн дол. за п'ять років. Перед Олімпіадою 2000 року в Сідней Brand Australia скористався олімпійською символікою, при цьому просувалася ідея, що це місто – це ще не вся Австралія і в країні є ще багато місць, які варто відвідати.

Результати виявилися вельми обнадійливими. У 2000 р. Австралію відвідала рекордна кількість туристів (4,9 млн), а в грудні ого ж року (вже після закінчення Олімпіади) чисельність зарубіжних гостей на 23 % перевищила рівень того ж місяця 1999 року, тобто було встановлено вище досягнення.

Для Польщі створення національного бренду стало актуальним завданням, коли країна визначилася з наміром стати членом Європейського Союзу. Відразу постало запитання: якою бачать її майбутні партнери по інтеграційному угрупованню? Як виявилось, образ Польщі був дещо похмурих. На початку 90-х років цю країну на Заході часто згадували у зв'язку з діяльністю антикомуністичної профспілки «Солідарність» і швидкою перебудовою економіки за допомогою «шокової терапії», проте ближче до кінця десятиліття на перший план вийшли зовсім інші речі. Коли в 2001 р. рекламне агентство DDB проводило в Західній Європі дослідження образу Польщі в очах європейців, виявилось, що найбільш часто згадуваними стереотипами були хаос в економіці, повільність, горілка, католицька церква, сумнівні оборудки та автомобільні крадіжки.

Польщі бракувало позитивних символів, які були б упізнаваними за кордоном. Терб країни (орел) для іноземців зливався з аналогічними пернатими на гербах інших країн, емблема «Солідарності» ще не забулася, але в 1997–2001 рр. її скомпromетували невиважені дії уряду, який в той час було сформовано з представників політичної партії, що виросла з цього руху. Крім того, перетворення «Солідарності» в політичну категорію означало, що цей символ не може бути використаний як загальнонаціональний. Ще однією проблемою Польщі була відсутність упізнаваного національного продукту, подібного до угорського токайського вина чи краєвидів чеської столиці. Польські бренди соціалістичних часів не витримали відкриття ринку на початку 90-х років, крім того, вони не були конкурентоспроможними навіть усередині країни, а єдиний більш-менш відомий за кордоном польський експортний товар – горілка Wyborowa.

Першу спробу подолання негативних тенденцій в області національного брендингу польський уряд зробив у 1996 р., коли в країні розпочато проект «Бренд – брендам» (Marka – Markom). Її цілями були підтримка польських брендів у країні та за кордоном, організація промо-акцій для польських підприємств, публікація матеріалів про традиції національної промисловості.

Наприкінці 90-х років завдання з просування позитивного образу Польщі за кордоном було покладено на Агентство з іноземних інвестицій (PAIZ), яке розробило і провело в Західній Європі та США рекламну кампанію по залученню інвестицій в країну за рахунок створення сучасного й динамічного іміджу польської економіки. Цільовою аудиторією були керівники західних компаній, що приймають рішення про інвестиції, провідні західні економісти й ринкові експерти. У ході реалізації цього проекту PAIZ розміщувала рекламні ролики в бізнес-програмах провідних міжнародних телеканалів, від World Service до CNN, а також рекламні макети в найбільших ділових газетах Західної Європи та США. Крім того, агентство організувало кілька поїздок у Польщу журналістів відомих західних видань, щоб вони змогли переконатися в серйозності та позитивному характері змін.

Тим не менше ця програма не була достатньо ефективною через її вузьку спрямованість (залучення інвестицій) та специфіку цільової аудиторії. Тому Міністерство закордонних справ Польщі, долучившись до просування бренду країни в середині 2001 року, оголосило тендер на створення національного логотипу, який міг би широко використовуватися на території країни і за кордоном. Тендер виграло польське рекламне агентство Corporate Profiles DDB, що знаходиться в частковій власності DDB Worldwide. На знак поваги до національної ідеї агентство запросило за свої послуги лише символічний 1 злотий.

Наприкінці 2001 р. фахівці агентства розробили логотип, що містить назву країни (Polska), виконане «вільним», «неформальним» шрифтом, де буква «к» нагадувала людину, що запускає повітряного змія в червоно-білу клітинку, схожого на емблему польських військових літаків. За словами представників агентства, «розціплений» шрифт, на противагу стиснутим літерам в емблемі «Солідарності», і повітряний змій повинні були символізувати свободу й індивідуальність, а ідея польоту – нагадувати про багатьох поляків, які покинули батьківщину, але зробили вагомий внесок у наук? і культуру інших країн (англійський письменник польського походження Джозеф Конрад, французька вчена Марія Склодовська-Кюрі, Папа Римський Іоанн Павло II).

У червні 2002 р. новий логотип Польщі був офіційно презентований прем'єр-міністром країни Лешекком Міллером. Відразу розгорнулася широкомасштабна програма з його використання – у рекламі Польщі за кордоном, на упаковках

польських експортних товарів і на друкованих матеріалах польських компаній, на білбордах, присвячених майбутньому вступу Польщі в ЄС.

Із проблемами, аналогічними польським, зіткнулася й Естонія, яка мала увійти до «першої хвилі» східноєвропейських держав, прийнятих у розширений Європейський Союз. На той час в уявленні західноєвропейців вона нічим не відрізнялася від її прибалтійських сусідів і не мала будь-яких позитивних, привабливих образів, а для шведів і фінів часто асоціювалася з «алкогольним туризмом», що теж не спрацьовувало на її користь.

Уряд Естонії взяв чіткий курс на створення Brend Estonia, покликаною показати головні національні цінності та відмінні риси країни, утвердити в уяві своїх західних і східних сусідів новий образ держави, а також сприяти залученню туристів та іноземних інвестицій.

Керівництво проектом було покладено на Enterprise Estonia – державну організацію, що займається розвитком підприємництва. У листопаді 2001 р. вона уклала з британським агентством Interbrand контракт на створення концепції національного бренду вартістю 13 млн крон (близько 700 тис. дол. США). Значну частину цих коштів надали естонські компанії.

Першим досягненням цієї програми стало створення рекламного ролика про країну, який транслювали під час пісенного конкурсу "Євробачення" в Таллінні 15 грудня 2001 р. Взимку наступного року британські фахівці провели маркетингові дослідження в Естонії і п'яти зарубіжних країнах (Німеччині, Великобританії, Фінляндії, Швеції та Росії). У кожній з п'яти держав були докладно опитано по 15 осіб, які протягом останнього року відвідували Естонію як туристи або в ділових поїздках. Їх просили узагальнити свої враження й виділити найхарактерніші риси Естонії та естонців. Після цього опитали ще 250 осіб в Естонії та по 300 у кожній з п'яти цільових країн, щоб визначити ступінь вірогідності зазначених під час інтерв'ю тенденцій.

Як показали результати цих досліджень, іноземців і жителів Естонії найбільше вражають у країні її контрасти. Середньовічні будівлі Таллінна поєднуються з новобудовами, естонські культура і мова – з російською культурою і мовою, сучасність – із сільською патріархальністю. Як зазначив один із співрозмовників, його свого часу надто вразив вигляд естонського фермера, який власноруч доїв корову, але при цьому розмовляв по мобільному телефону останньої моделі.

У квітні 2002 р. Interbrand презентувала логотип Естонії – віддалено нагадує контур країни на карті ярличок з текстом «Welcome to ESTonia», виконаний не в національних, а в червоно-білих кольорах (втім, на думку співробітників агентства, кольори можуть змінюватися залежно від конкретної ситуації). Тоді ж вперше озвучено слоган кампанії по просуванню Brand Estonia – «Positively Transforming» (можна передати як «Змінюється в правильному напрямку»), який повинен символізувати зміни, що відбуваються в Естонії та виникаючі контрасти.

Міністерство закордонних справ Японії з метою підтримки власного бренду системно організовує прямий діалог з офіційними особами для активізації зворотного зв'язку та проведення іміджевих акцій, ключовим завданням яких країна вбачає формування сприятливого ставлення і довіри до Японії в інших країнах світу. Основні акценти іміджевої дипломатії – активізація японської економіки, внесок Японії у вирішення глобальних проблем – підпорядковані загальній концепції «нового типу великої держави», велич, могутність і політичний авторитет якої базуються на її економічному та технологічному потенціалі.

Зовнішньополітичне відомство Великобританії проводить спеціальні заходи, спрямовані на зміну бренду країни за кордоном, пропагування модернізації,

прогресивності й науково-технічного розвитку з метою залучення іноземних інвестицій та створення сприятливого іміджу для британської промисловості.

Основними напрямками національного брендингу Франції є захист національних інтересів країни на міжнародній арені, роз'яснення політичної доктрини світовій громадськості, безпека і стабільність розвитку, посилення впливу цієї держави у системі міжнародних відносин. Поширення інформації щодо зовнішньої політики Франції та країни в цілому, активний діалог із міжнародними агенціями новин, постійна підтримка веб-сайту в мережі Інтернет дає можливість з'ясувати концепцію політичного й економічного розвитку, пріоритети міжнародного співробітництва, визначити позицію країни у процесах європейської інтеграції.

Цікавим прикладом бренду країни із швидкими темпами розвитку економіки та демографії є Китай. Ця країна послідовно просувається шляхом, пройденим більш розвиненими в промисловому відношенні азійськими державами (Японія, Південна Корея), де традиційні східні інститути самоорганізації поєдналися з універсальними для всього світу механізмами ринкового розподілу ресурсів і сучасними технологіями. Багато спільних ознак простежується з реформами, проведеними в постсоціалістичних країнах: це стосується забезпечення самостійності підприємств, децентралізації банківської системи, корінних змін у податковій політиці тощо.

Слід зазначити, що ще 35 років тому Китай сприймався світовою спільнотою як зuboжіла аграрна країна. Селяни становили понад 65 % населення країни. Прийнявши закон про прописку, влада фактично перетворила більшу частину китайців у робочу силу, готову працювати за будь-яку плату. Але згодом, усвідомивши, що через бідність населення збільшити національний дохід за рахунок внутрішнього попиту неможливо, країна відкрила «залізну завісу», почавши політику реформ.

Дешева робоча сила зумовила низьку собівартість товарів. Країна швидко перетворилася на світову фабрику. У Китай активно надходили іноземні інвестиції, почалося масове виробництво товарів на експорт, скарбниця поповнювалася великими сумами коштів. Після кількох невдалих політичних кампаній, таких як «Культурна революція», «Великий стрибок» та інших, крім посилення бідності було підірвано і авторитет комуністичної партії.

Тому, щоб зміцнити в народних масах переконання того, що країна під «умілим керівництвом партії» рухається в правильному напрямку, а також підвищити авторитет на міжнародній арені, влада почала вкладати частину прибутку у створення ознак розвинутої держави. У великих містах Китаю зводили хмарочоси, готелі, стадіони, змінювалась інфраструктура, впроваджувались останні досягнення науково-технічного прогресу.

Компартія ефективно копіює у розвинених країн все, з чим при побіжному погляді асоціюється розвинене суспільство. Так, у Китаї вже курсують поїзди на магнітній подушці, діє високошвидкісний інтернет, проводяться численні міжнародні виставки.

У західних ЗМІ часто повідомляють про китайських мільйонерів і мільярдерів, чисельність яких постійно зростає, навіть незважаючи на вплив світової економічної кризи. У 1985 р. комуністична партія вперше офіційно визнала право недержавного капіталу на існування. Трьома роками пізніше це положення було закріплено в Конституції КНР як «додаток до соціалістичної економіки суспільної власності». Нині приватний сектор набув нових можливостей і стрімкого розвитку.

У 2004 р. в Конституцію Китаю внесено поправку про захищеність законом легальної приватної власності, що майже зрівняло її з національною, яка вважалась єдиною недоторканою.

На власні кошти почали створювати підприємства розбагатіли селяни, торговці, ремісники, партійні та урядові чиновники, що залишали пости і долучилися до бізнесу, не втрачаючи при цьому корисних зв'язків із колегами при владі. Це породило корупцію; яка в Китаї на початку 2000-х років була не набагато меншою, ніж у пострадянських країнах, а близько третини підприємців були членами КПК.

Протягом 1989–2003 рр. кількість підприємств зросла від 91 тис. до 3 млн, тобто в 33 рази; чисельність зайнятих на них працівників збільшилася в 24 рази, а вартість продукції – в 196 разів. Приватний капітал домінує в трудомістких галузях, де створює робочі місця, вкрай необхідні перенаселеному Китаю. Ним охоплено понад 70 % китайської їжі та китайського паперу, 80 % китайського одягу, взуття, пластмаси та металу, 90 % китайських лісоматеріалів і меблів і, звичайно, основна маса помітного у всьому світі китайського експорту: іграшок, кустарних виробів, побутової техніки і т.д. Останнім часом приватники вже є активними гравцями у важкій промисловості, комунальному обслуговуванні та навіть у традиційно ідеологічній сфері – кіноіндустрії.

Уряд Китаю свідомо проводить курс на зменшення частки державного сектору в економіці. Згідно з прийнятим планом державними мають залишитися менше третини великих підприємств (50 із 190), що особливо важливі для національної безпеки і життєзабезпечення країни.

Курс на відкритість підривав традиційну замкнутість, яка століттями відмежовувала Китай від зовнішнього світу. Просуватися в цьому напрямку країну спонукав успішний розвиток сусідніх східно-азійських країн, насамперед «чотирьох малих драконів». Два з них – Гонконг і Тайвань – політично й історично становлять частину Китаю. Сінгапур дуже тісно пов'язаний із ним етнічно, а Південна Корея – його «сестра в конфуціанстві». Починалося все в серпні 1980 року, коли на південному узбережжі створено чотири вільні економічні зони (БЕЗ): дві в провінції Гуандун (Шеньчжень і Чжухай) і дві у Фуцзяні (Шаньтоу і Сямень). З відповідною ініціативою виступили гуандунські чиновники, які більше не могли робити вигляд, що не помічають разючих відмінностей у рівні життя між підвідомчими їм землями та суміжних із Гонконгом.

Створені спеціальні економічні зони залучили капітали діаспор, які продовжували тримати зв'язок із батьківщиною в еміграції. Зарубіжні китайці-хуацяо почали активно вкладати кошти в підприємства, що виробляли товари для експорту. Зі свого боку влада створила вигідні умови іноземним інвесторам: дозволили їм брати в оренду землю для будівництва, наприклад, заводів – на 50 років за вкрай низькими ставками. Податок на прибуток їм визначали мінімальний: 12 % порівняно з гонконгським 17,5 %. Через п'ятиріччя, у 1985 р., привілеї невеликих за площею БЕЗ поширилися на великі площі земель у дельтах річок Янцзи і Чжуцзян, а також на півдні провінції Фуцзянь. Емігрантам надали нові пільги: їхні концесії на три роки звільнили від прибуткового податку, а в наступні чотири вони сплачували тільки його наполовину.

Уряд дотримувався послідовної політики залучення якомога більшого обсягу інвестицій з-за кордону, підтриманої законодавчо. Країна продовжує надавати іноземцям більше переваг, ніж власним виробникам. У квітні 1988 р. найбільшою БЕЗ став південний острів Хайнань. На цьому тропічному курорті КНР побудовано п'ятизіркові готелі, а туристи з центральних областей Піднебесної вчаться комфортно відпочивати і спілкуватися з представниками інших країн. Швидкий розвиток туризму якнайкраще свідчить про успіх китайського курсу відкритості.

Однак, незважаючи на окремі аналітичні публікації, що ставлять під сумнів успіхи Китаю, слід визнати: національний бренд цієї країни асоціюється у світі

з товарами, що виробляються нею на 17 млн фабрик і заводів, для створення й ефективного функціонування яких уряд надав необхідні умови (податкові механізми, дозвільна система тощо).

Китай виявився унікальною країною не тільки в культурі традиції та історії, а й в економіці. На відміну від України основний зовнішньоекономічний напрям Китаю – експорт готових товарів та імпорт сировинних ресурсів.

За запасами природних ресурсів на душу населення Китай значно відстає від середньосвітових показників. Забезпеченість ріллею не досягає 40 %, лісами – 14 %, мінеральними ресурсами – 58 %. Проте, зважаючи на унікальну демографічну ситуацію і надзвичайно високу чисельність населення, практично не маючи власних природних запасів, Китай посів позиції однієї з найбільших країн-виробників товарів народного споживання [55].

Імідж Китаю створюють також іммігранти, які презентують свої національні квартали практично в усіх країнах світу, створивши образ китайців – людей, які дуже багато працюють, не рахують робочі години, не вживають спиртних напоїв і дуже чітко виконують завдання керівництва. Відповідно китайські ресторани, що масово відкриваються у всіх столицях та багатьох містах планети, розширюють ринок бренду «Китай і китайці» у світі.

Вважаємо за доцільне розглянути також досвід нових індустріальних держав Азії, яких називають «азійськими тиграми» – Сінгапуру та Гонконгу, що демонструють високі темпи економічного зростання.

У цих країнах немає покладів нафти, газу і руди, навіть будівельного піску та питної води, які доводиться імпортувати. Незважаючи на дефіцит ресурсів і корисних копалин; ці дві країни наприкінці XX ст. зробили стрімкий економічний прорив, потрапивши у першу п'ятірку світу за рівнем ВВП на душу населення.

Головною і єдиною зброєю Сінгапуру і Гонконгу в боротьбі за національний добробут став бізнес-клімат, умови для ведення бізнесу. Протягом невеликого проміжку часу вони подолали всі перешкоди на шляху технологій та капіталу, а саме: високі ставки податку, зайвий бюрократизм і корумповані чиновники.

Визнанням успішності просування на шляху до процвітання стали результати чергового дослідження Індексу економічної свободи, опубліковані американським фондом Heritage Foundation на початку березня 2011 року. Гонконг і Сінгапур у черговий раз посіли відповідно перше і друге місця в цьому глобальному рейтингу, довівши, що в цих двох невеликих азіатських країнах офіційно найлегше вести бізнес. Україна в цьому престижному рейтингу в минулому році посіла 164 місце із 179-ти можливих.

Міжнародні інвестори оцінили лібералізм Гонконгу і Сінгапуру.

Банки і корпорації зі всього світу прагнуть перенести в ці дві країни Південно-Східної Азії свої головні офіси або хоча б відкрити представництва. Останнім переконливим прикладом став намір HSBC, найбільшого банку Великобританії та Європи, перенести свій центральний офіс із Лондона до Гонконгу з метою заощадження гігантських сум грошей.

«Наш уряд прозорий і ефективний, і ми насолоджуємося вільним переміщенням капіталу, людей та інформації, – наголошує Дональд Тонг, гонконгський комісар з економічних і торгових справ у США. – І те, що наша країна посіла перше місце в рейтингу економічних свобод, підтверджує той факт, що в Гонконзі дійсно сильна конкурентна атмосфера».

Влада Гонконгу і Сінгапуру стверджує, що секрет їхнього процвітання ґрунтується на чотирьох складових: англійська мова, низькі податки, надзвичайно прості умови ведення бізнесу та високооплачувані та висококваліфіковані чиновники [58].

Лише 47 років тому Сінгапур, одна з найбідніших держав світу, вперше у своїй історії здобула суверенітет. Півтора століття британської колонізації залишилися позаду. 10 серпня 1965 р., на наступний день після оголошення незалежності, кореспондент Д. Уорнер написав у газеті *The Sydney Morning Herald*: «Незалежний Сінгапур не розглядався в якості життєздатного утворення три роки тому, ніщо в поточній ситуації не припускає, що він більш життєздатний сьогодні». Британський журналіст не перебільшував. У найменшій країні Південно-Східної Азії немає не тільки природних ресурсів, щоб розвивати промисловість, а й будівельного піску, деревини і навіть питної води, тому все це імпортується. Головним джерелом доходу скарбниці залишався морський порт, однак і він використовувався для реекспорту олов'яної руди, рису, каучуку з Малайзії, Індонезії і Таїланду. Та й ці товари в будь-який момент могли зникнути із застарілої сінгапурської економіки.

Минуло майже 55 років незалежності, і тепер пасажирам авіалайнерів на підльоті до Сінгапуру відкривається захоплююча картина – морський порт гігантських розмірів. Сінгапурський морський порт щодоби приймає до 150 величезних суден. Щороку тут обробляють понад 500 млн т вантажів. Це в чотири рази більше, ніж сукупний обсяг усіх морських і річкових портів України.

Усього за одне покоління населення Сінгапуру збільшилося у п'ять разів, досягнувши позначки 5,7 млн. За свою працю кожен у середньому отримує 4,4 тис. дол. на місяць. Ще нещодавно пустельний острів тепер порівнюють із діловим районом Нью-Йорка – Манхеттеном. Всередині кипить ділове життя. Перехрестя вулиць оснащені відеокамерами, метро управляється комп'ютерами, рівень злочинності – найнижчий в Азії, рівень медицини – один із найвищих у світі [58].

Сусідній Гонконг виглядає ще заможнішим. Середня заробітна плата досягає 9 тис. дол., або майже у 20 разів вища, ніж у сусідньому Китаї, населеному таким же етносом і з подібними географічними та природно-кліматичними умовами. У Гонконзі найбільша у світі концентрація мільярдерів. На кожний 1 млн громадян у цій китайській автономії припадає три мільярдери, що є найвищим показником у світі.

У 2010 р., коли по світу поширилась іпотечна криза та «заморожувалися» будівельні проекти, інвестори вклали в нерухомість Гонконгу 15, 2 млрд дол. США. Це третина того, що залучили всі галузі України за 20 років незалежності. 9 березня 2011 р. експертами британського видання *Financial News* опубліковано рейтинг найдорожчих вулиць у світі, серед яких перше місце посіла Северн-роуд у Гонконгу. Вартість квадратного метра тут досягла 57 тис. євро, а це на 2 тис. євро дорожче, ніж у центрі Лондона.

Яким же чином зубожілий Сінгапур і його сусід Гонконг залучили в цей віддалений край іноземний капітал? Перше, що зробили міста-держави, – надзвичайно спростили податкову систему і знизили фіскальні ставки.

Гонконг сприятливий для міжнародного бізнесу відсутністю ПДВ, митних зборів, податку на дивіденди і соціальних внесків, а також невисоким податком на прибуток. М'який фіскальний режим досить швидко привернув до регіону величезний грошовий і товарний потік.

Гонконг, де проживають 7,5 млн осіб, увійшов у десятку найбільших торгових центрів світу і перетворився в «Мекку» найбільш густонаселеного ринку світу – Китаю. Оскільки в Гонконгу набагато легше зареєструвати бізнес, ніж у Китаї, бізнесмени вважають за краще завойовувати ринок останнього саме звідси.

У результаті фіскального лібералізму в Гонконзі зосередили свої штаб-квартири понад 70 із 100 найбільших банків світу. Сюди їх вабить можливість заощадити

на сплаті податків, які їм довелося б заплатити в інших країнах. Наприклад, банк HSBC щороку втрачає близько 600 млн дол. США на сплаті податків, тому що центральний офіс банку розташований у Лондоні [58].

Крім низьких податків лідери рейтингу економічної свободи привертають багатомільярдні інвестиції сприятливими умовами ведення бізнесу. Реєстрація бізнесу в Сінгапурі триває лише чотири дні, а в Гонконгу – вісім. Для порівняння: в Японії – 23, у Німеччині – 15 днів.

Для виховання чиновницького апарату Сінгапуру необхідно було знищити в країні тотальну корупцію. Боротьба з хабарництвом здійснювалася методами утиску й заохочення її ведення. Посаду державного чиновника перетворили в най-високооплачувану і бажану кар'єрну сходинку.

З 1994 р. середню зарплату сінгапурських міністрів визначено на рівні двох третин від середньої зарплати 48 найбільш високооплачуваних співробітників корпоративного сектору Сінгапуру. Річна зарплата члена уряду і судді – 1 млн дол. США прем'єр-міністра – 2 млн дол. США.

Просування у владу простого сінгапурця починалося з його ранніх років. За відбір кадрів відповідало агентство боротьби з корупцією. Відомство залучало у свої ряди талановиту молодь починаючи від шкільної лави. Далі майбутню еліту вели до університету, пропонували навчання і стажування за кордон. Це ж агентство суворо карало недобросовісних чиновників. Міністрів, викритих у хабарництві, засуджували й ув'язнювали, незважаючи на заслуги перед батьківщиною.

Така політика «батога і пряника» принесла свої плоди. У 2010 р. в рейтингу сприйняття корупції, який публікує міжнародна організація Transparency International, Сінгапур опинився на третьому місці серед країн, економіка яких позбулася хабарництва, Гонконг – на 12-му. Україна поки що знаходиться на 134-му місці [58].

Світовий капіталізм швидко відреагував на сінгапурські реформи. У 1968 р. в країну пішли перші американські компанії з високими технологіями. У 1970-му General Electric за один рік заснувала тут шість підприємств.

У 1972 р. вперше в історії Сінгапуру експорт перевищив реекспорт. Крім електроніки країна виробляє й постачає на світові ринки новинки інформаційних технологій, а також фармакологічну продукцію.

Своїм процвітанням Сінгапур і Гонконг завдячують максимальній інтеграції в міжнародний економічний простір. У Гонконгу, колишній колонії Великобританії, третина населення спілкується англійською мовою. У Сінгапурі в перший рік його незалежності (1965) уряд проголосив англійську мову державною.

У кінцевому підсумку свобода підприємництва, викорінення корупції та інтеграція в міжнародний процес сприяли тому, що дві молоді азійські держави опинилися на вершині світового капіталізму.

З 1 жовтня 2012 р. Сінгапур скасував 7%-й податок на всі операції із золотом і сріблом, включаючи імпорт золотих зливків і первинний продаж металів місцевими афінажними заводами. За задумом влади, вже в найближчі п'ять десяти років такий захід дасть змогу місту-державі наростити свою частку на світовому ринку дорогоцінних металів із поточних 2 до 10–15%. Додатковим стимулом до розвитку відповідного бізнесу в Сінгапурі має стати постійно зростаючий попит на золото. За підсумками 2011 р. він перевищив позначку 4 тис. т, змусивши фінансові інститути по всьому світу замислитися щодо будівництва нових сховищ для дорогоцінних металів. Основним драйвером зростання глобального попиту на дорогоцінні метали в останні роки стала Азія, що також є сприятливим для

Сінгапуру. Як вважають місцеві регулятори і бізнесмени, усунення податку на відповідні операції стане останнім аргументом для бажаючих інвестувати в золото, адже Сінгапур вже має хорошу репутацію серед учасників ринку.

Досвід гонконгського і сінгапурського прориву у світову еліту сьогодні вивчають країни з перехідною економікою. Так, Грузія почала впроваджувати економічну модель цих двох найвільніших економік планети. У результаті всього за п'ять років в індексі економічних свобод кавказька республіка опинилася на 20-му місці [58].

Брендинг Японії підтримує Фонд Японії, який функціонує під керівництвом Міністерства іноземних справ. Представництва фонду відкриті у 17 країнах світу. При японських посольствах функціонують культурні центри, а самі посольства випускають ілюстровані журнали мовою країни перебування.

У США брендингом займається інформаційне агентство ЮСІА, щорічний бюджет якого, за деякими оцінками, перевищує 1 млрд дол. З 1990 р. ЮСІА діє як структурний підрозділ Державного департаменту США із 190 відділеннями у 142 країнах світу.

Одним з ефективних каналів просування національного бренду Республіки Корея є сайт www.korea.net. Мета сайту – максимально ефективно й повно інформувати цільову аудиторію про країну та її особливості (культуру, економіку, політику, спорт, туризм, освіту, працю тощо). Закріплення позитивного іміджу країни серед іноземців досягається також за рахунок насиченого інформаційного ресурсу й організації таких модулів, як зворотний зв'язок, форум, структурований пошук інформації, опитування та конкурси.

Хорватія, намагаючись звільнитися від іміджу соціалістичної держави, зорієнтувала брендинг на інвесторів і туристів. Новий бренд та інвестиційні пропозиції для інвесторів було вирішено просувати в спеціальному огляді газети *Financial Times*, де публікувалося кілька редакційних статей, а також реклама хорватських авіаліній, банку та консалтингових компаній. Водночас Хорватія вийшла на ринок європейського туризму. Рекламувала свої історичні зв'язки з Європою у виданих яскравих брошурах і брала участь у європейських туристичних виставках.

Бренд «Україна» розвивається у сфері B2B: український експорт, формуючий обличчя «Україна» ТМ – це в основному група товарів важкої промисловості й енергоресурси (транзит газу, експорт електрики). Щоб закріпитися у свідомості вітчизняних та іноземних споживачів, необхідно розвивати виробництва, орієнтовані на приватну особу. Наприклад, бренд «Франція» активно розвивається саме в такому напрямку: вино, парфуми, мода асоціюються у свідомості людини при згадці Франції. Інтерес до французької мови та культури сьогодні підтримується не тільки за рахунок романів модних Бегбедера і Уельбека, а й за рахунок товарів широкого попиту. Якщо Україна зможе вийти на рівень B2C і запропонувати своєму населенню і світу продукти, які будуть доступні кожному і асоціювати муть з нашою країною, бренд «Україна» буде й далі рости в рейтингу *Brand Finance*. Прорив можуть здійснити українські модельєри, музиканти і певною мірою вчені, розробки яких могли б дати поштовх високотехнологічній промисловості [111].

Як засвідчує закордонний досвід національного брендингу, забезпечення формування та просування унікального образу, позитивного міжнародного іміджу для України є важливим засобом захисту й реалізації її національних інтересів, а також підвищення успішності країни в конкурентній боротьбі на міжнародних ринках збуту та інвестицій.

Отже, формування та просування бренду України є завданням загальнодержавної ваги, до виконання якого варто залучити, відповідно до своєї компетенції, всі органи виконавчої влади держави.

В Україні тривалий час проблема державного брендингу недооцінювалася або ж розроблялася й реалізовувалася несистемно. Окремі елементи державного брендингу задекларовано у «Державній програмі формування позитивного міжнародного іміджу України на 2003-2006 роки» та «Державній цільовій програмі забезпечення позитивного міжнародного іміджу України на 2008-2011 роки», проте й ці програми не містять положень щодо ефективного забезпечення національних інтересів шляхом державного брендингу.

У 2003 р. було прийнято постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми забезпечення позитивного міжнародного іміджу України на 2003-2006 роки» [3], що передбачала зміцнення позитивного міжнародного іміджу України й вироблення єдиного комплексного підходу до формування та здійснення інформаційно-пропагандистської політики держави, яка б охоплювала різноманітні сторони її життя.

Очікуваними результатами від здійснення цієї та інших програм [4; 5], відповідно до Концепції Державної програми формування позитивного міжнародного іміджу України на 2007–2010 роки були, зокрема, такі:

Створення передумов формування позитивного міжнародного іміджу України.

2. Поширення у світі об'єктивної інформації про Україну.

– Сприяння залученню іноземних інвестицій, збільшенню туристичних потоків, зростанню обсягів капіталів, підвищенню рівня зайнятості, розширенню експорту, приєднанню України до європейських і світових економічних та політичних структур.

– Забезпечення економічної інтеграції та розвитку торговельних відносин з Європейським Союзом, приведення національного законодавства у відповідність з європейськими стандартами.

Програма передбачала реалізацію низки заходів у таких напрямках: політична та культурна сфера; розвиток туристичного потенціалу; приведення національного законодавства у відповідність з європейськими стандартами; діловий та інвестиційний імідж; банківська і грошово-кредитна сфера; активізація співробітництва зі світовими й регіональними міжнародними організаціями; енергетична політика.

Серед шляхів виконання програми зазначено розробку стратегії інформаційної діяльності, що передбачає чітке визначення специфіки іноземних держав і категорій їх громадян. Також наголошується на активізації інформаційно-роз'яснювальної роботи на території України, спрямованої на покращення розуміння громадянами її стратегічних зовнішньополітичних і зовнішньоекономічних напрямів діяльності.

У 2005 р. про створення бренду «Україна» вперше згадувалось як про комерційний проект, що фінансує держава, а здійснює його обрана на основі відкритого тендеру спеціалізована компанія. Подальші ж події стали наочним доказом того, як можна загубити гарну ідею, не прикладаючи особливих зусиль. Тендерна документація на формування бренду країни нагадувала документацію на будівництво якогось звичайного підсобного приміщення. МЗС оцінював учасників тендеру за трьома стандартними критеріями: ціна пропозиції, досвід роботи компанії в аналогічних проектах, строк виконання тендерного проекту. Про суттєве наповнення й креативність пропозиції не йшлося. Розподіл ваги між критеріями вибору виконавця був наступним: у загальній оцінці 100 балів 70 приділялися ціні пропозиції, 20 – досвіду роботи учасника тендера й 10 – строкам виконання зобов'язань за проектом. Тобто два останні показники відіграли тільки формальну роль, фактично не впливаючи на рішення. Зважаючи на все, МЗС насамперед важливо було дотримуватися витрат за кошторисом – 2,5 млн дол США [12].

Не піддаючи критиці державні програми та механізми їх реалізації, слід констатувати, що дії України щодо формування національного бренду за кордоном

мають несистемний, фрагментований характер, на внутрішньому ринку така робота взагалі не ведеться; немає послідовності у діях, а також розуміння необхідності діяти у цьому напрямку. Відсутнє розуміння того, що розробка і здійснення власної інформаційної політики, сприяння розвитку вітчизняного інформаційного простору замість його обмеження, заохочення виходу українських культурних, інформаційних та іміджевих проєктів за межі країни – це пріоритетне завдання.

Приклад реалізації державних програм свідчить, що ухвалення й виконання затвердження Державної програми забезпечення позитивного міжнародного іміджу України на 2003–2006 роки дозволили зробити відчутний крок у коригуванні ситуації з репрезентування нашої країни у світових інформаційних потоках, однак не дозволило змінити її докорінним чином з ряду причин.

На сьогодні українська тематика все ще залишається слабо представленою в інформаційному просторі інших країн. Пересічні громадяни цих країн знаходяться, по суті, в ситуації „інформаційного голоду” стосовно процесів, що відбуваються в нашій країні. Вони здебільшого не ідентифікують Україну як державу з певним територіальним розташуванням, автентичним населенням, історичною спадщиною, культурними особливостями, – сучасним й потужним науково-технічним потенціалом.

Причиною відсутності докорінних змін у позиціонуванні образу України в світовому інформаційному просторі є новизна та складність самого завдання, а також змістовні й методичні недоліки в інформаційно-роз’яснювальній роботі, яка проводилась у цьому зв’язку вітчизняними державними органами влади.

Організаційним недоліком усталених форм і методів інформаційно-роз’яснювальної роботи є, передусім, зведення її до разових акцій, що не пов’язані між собою у певну систему дій. Тому відповідні заходи є нескоординованими і набувають вигляду спонтанних пропагандистських акцій.

Іншим недоліком традиційних форм інформаційно-роз’яснювальної роботи є недостатня увага питанню визначення цільової аудиторії (громадськість певної країни у цілому чи окрема соціальна група – пересічні громадяни, політики, студенти, бізнесмени, потенційні інвестори тощо), на яку, насамперед, мав би бути спрямований інформаційний вплив при проведенні конкретного заходу. Між тим таке диференційоване визначення необхідне для врахування соціокультурних особливостей відповідної країни, специфіки домінуючих у ній уявлень про Україну, а також особливостей сприйняття інформації певною соціальною групою. Без такого врахування складно здійснити вибір адекватних аудиторії методик і технологій ведення РЯ-кампаній, засобів створення та каналів поширення іміджевого продукту, а отже – забезпечити ефективність інформаційно-роз’яснювальної роботи.

Треба також відмітити недостатній рівень інтегрованості України у світовий інформаційний простір і наявність недостатньої й недосконалої матеріально-технічної бази (культурно-інформаційні центри, здійснення супутникового мовлення на теренах інформаційного простору закордонних країн українською й іноземними мовами, включення вітчизняних телепередач до пакетів програм, що транслюються за кордоном кабельними мережами тощо).

Державна програма забезпечення позитивного міжнародного іміджу України на 2003–2006 рр. не ставила завдання виробити атрибути позиціонування держави за кордоном та бренду «Україна» (логотипу, гасел, візуальних і звукових образів), навколо просування й підтримки яких і мала б концентруватися робота державних органів влади України у згаданій сфері. Проте слід було б зосередити увагу на створенні спеціалізованого державного органу, на який покладається завдання щодо забезпечення постійної, оперативної та скоординованої на міжвідомчому рівні підготовки й поширення у світовому інформаційному просторі позитивної інформації про країну.

Заходи щодо спроби формування національного бренду, до яких вдавалася наша держава протягом останніх років, є одиничними кроками, відсутній системний підхід до просування національного бренду. Такі заходи необхідно організовувати всім посольствам України за кордоном на постійній основі.

До створення позитивного іміджу, розробки та просування національного бренду як системної, довгострокової, скоординованої кампанії Україна має залучити всі державні інституції, органи влади, приватний сектор. Для формування позитивного міжнародного іміджу країни слід розробити і затвердити програму, в якій чітко визначити відповідальний орган, який координуватиме цю роботу та підпорядковуватися Кабінету Міністрів України.

Завданнями цієї структури мають бути: розроблення програми із просування позитивного міжнародного іміджу України; розподіл функцій між міністерствами і відомствами; робота з неурядовими громадськими організаціями; формування бюджету, розподіл і моніторинг витрачання коштів.

Державна політика формування і просування бренду країни має забезпечити узгоджені дії органів державної влади та громадських організацій у цьому напрямі на основі використання економічного, інтелектуального й культурного потенціалу українського суспільства. Всередині країни така політика має спрямовуватися на висвітлення фактичних здобутків і позитивних зрушень, підтримання впевненості населення в її незмінному прагненні забезпечувати своїм громадянам належний рівень життя. Необхідність забезпечення позитивного іміджу України має стати загальнонаціональною ідеєю, яка об'єднає навколо себе багатоетнічне українське суспільство.

Висновки. В Україні за роки її незалежного політичного й соціально-економічного розвитку сформувалася відповідна інституційна та функціональна структура системи комерційної дипломатії, постійно удосконалюється процес відпрацювання її механізму, форм і методів діяльності. Роль української дипломатії в реалізації зовнішньоекономічних пріоритетів є актуальною, як у більшості демократичних країн світу. Просування національного бренду України може здійснюватися за допомогою закордонних дипломатичних установ і представництв України за кордоном, таких як генеральні консульства, дипломатичні представництва, посольства, представництва України при міжнародних організаціях, торговельно-економічні місії, спеціальні місії, представництва українського бізнесу за кордоном, постійні місії спостерігача, а на національному ринку – через неурядові організації, об'єднання, спілки та ін.

Серед основних функцій, зокрема торговельно-економічних місій, які впливають на формування національного бренду, на нашу думку, слід виокремити такі:

- пропаганда здобутків і захист інтересів суб'єктів підприємницької діяльності України у країні перебування, налагодження й розвиток ефективних форм співробітництва, проведення переговорів, експертиз, укладання контрактів, встановлення контактів із державними установами, організаціями, суб'єктами підприємницької діяльності держави перебування з метою формування позитивного міжнародного іміджу України;

- сприяння міністерствам й іншим центральним органам виконавчої влади, суб'єктам підприємницької діяльності України в організації та проведенні у країні перебування торговельно-промислових, науково-технічних виставок, ярмарків, а також залученню суб'єктів підприємницької діяльності країни перебування до участі у виставках, ярмарках;

- забезпечення організації та проведення візитів українських офіційних делегацій усіх рівнів, засідань двосторонніх комісій та міжвідомчих і робочих груп із торговельно-економічних питань, участь у підготовці та проведенні різних заходів цих комісій, а також міжвідомчих і регіональних робочих груп із конкретних

питань торгово-економічного, науково-технічного, інвестиційного співробітництва, що підвищить міжнародний імідж України;

– забезпечення співпраці з представниками міністерств і відомств країн перебування, великими економічними угрупованнями, банківськими й підприємницькими структурами щодо інвестиційних можливостей та відстоювання інтересів України в економічній сфері, пропаганди економічного співробітництва, залучення фінансового та промислового капіталу для модернізації вітчизняної економіки тощо.

Аналіз програмно-інституціонального забезпечення державного брендингу України засвідчив недостатню концептуальну та практичну розробленість державних програм формування позитивного іміджу нашої країни, зокрема, «Державної програми формування позитивного міжнародного іміджу України на 2003–2006 роки» і «Державної цільової програми забезпечення позитивного міжнародного іміджу України на 2008–2011 роки» та відсутність низки законодавчих документів і підзаконних актів, які б сприяли їх реалізації.

Національний брендинг в Україні поки що залишається на стадії початкових кроків, що неприпустимо для країни, яка має намір посісти місце в когорті 20 провідних країн світу. Погіршення українського інвестиційного клімату, слабкість іміджу України у світі при значному потенціалі її можливостей, суспільна пасивність й апатія її громадян має спонукати до відтворення найголовніших символів України і просуванню їх у світі як бренд країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава. Програма економічних реформ на 2010–2014 роки. URL: http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_2.pdf
2. Кирилов Ю.Є. Бренд країни в глобалізованому світі. Херсон : Гринь Д.С., 2013. 156 с.
3. Єщенко П.С. Економічне зростання без розвитку: причини і шляхи інноваційного перетворення економіки. Економіка України. 2013. No 10. С. 4–20.
4. Шульгіна Л.М., Лео М.В. Брендинг: теорія та практика (на прикладі об'єктів комерційної нерухомості) : монографія. Київ : Астон, 2011. 272 с.
5. Center on Global Brand Leadership. URL: <http://www.globalbrands.org>.
6. The Global Innovation Index 2019. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2019.pdf (дата звернення: 10.10.2020).

REFERENCES:

1. Zamozhne suspilstvo, konkurentospromozhna ekonomika, efektyvna derzhava. Prohrama ekonomichnykh reform na 2010–2014 roky. Retrieved from: http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_2.pdf.
2. Kyrylov Yu.Ye. Brend krainy v hlobalizovanomu sviti. Kherson : Hrin D.S., 2013. 156 s. [in Ukrainian].
3. Yeshchenko P.S. Ekonomichne zrostantia bez rozvytku: prychyny i shliakhy innovatsiinoho peretvorennia ekonomiky. *Ekonomika Ukrainy*. 2013. No 10. S. 4–20. [in Ukrainian].
4. Shulhina L.M., Leo M.V. Brendynh: teoriia ta praktyka (na prykladi ob'iektiv komertsii noi nerukhomosti): monohrafiia. Kyiv: Aston, 2011. 272 s. [in Ukrainian].
5. Center on Global Brand Leadership. URL: <http://www.globalbrands.org>.
6. The Global Innovation Index 2019. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2019.pdf (дата звернення: 10.10.2020).

УДК 3(34, 37): 340 377 378

DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.2.7>

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ТА ПАТРІОТИЗМУ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ КУРСУ «ПРАВознавство» у ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Коновалов О.Л. – кандидат історичних наук,
старший викладач кафедри публічного управління та адміністрування
Херсонського державного аграрно-економічного університету

Стаття присвячена вихованню національної свідомості та патріотизму студентів під час вивчення правознавства у закладах вищої освіти та ролі національної свідомості у формуванні громадянина України.

Акцентується, що формування національної свідомості є актуальною проблемою та відіграє важливе теоретичне і практичне значення оскільки державотворчі процеси, що відбуваються в незалежній Україні протягом останніх десятиліть зумовлюють необхідність вирішення проблеми виховання національно свідомих громадян, справжніх патріотів, відданих Вітчизні.

Стрижнем системи виховання в українській освіті стає національна ідея, яка відіграє роль консолідуючого фактору в становленні молодого покоління, формування у нього активної громадянської позиції, відповідальності за народ, країну і активно допомагає в цьому процесі предмети правознавчого циклу. Зазначені вище аспекти, містяться в освітній програмі курсу «Правознавство» та знаходять відображення у робочих програмах викладачів, а саме у компетентностях і програмних результатах навчання.

У статті доводиться важливість навчальної дисципліни «Правознавство» в закладах вищої освіти в процесі формування національної свідомості студентів початкових курсів.

Ключові слова: правознавство, національна свідомість, патріотизм, громадянське суспільство, державотворчий процес.

Kononov O.L. Formation of Ukrainian national consciousness and patriotism during the study of the course "Jurisprudence" in higher education

The article is devoted to the education of national consciousness and patriotism of students during the study of law in higher education institutions and the role of national consciousness in the formation of the citizen of Ukraine.

It is emphasized that the formation of national consciousness is an urgent problem and plays an important theoretical and practical significance because the state-building processes taking place in independent Ukraine in recent decades necessitate solving the problem of educating nationally conscious citizens, true patriots loyal to the Fatherland.

The core of the education system in Ukrainian education is the national idea, which plays the role of a consolidating factor in the formation of the younger generation, the formation of an active civil position, responsibility for the people, the country and actively helps in this process subjects of the legal cycle. The above aspects are contained in the educational program of the course "Jurisprudence" and are reflected in the work programs of teachers, namely in the competencies and program learning outcomes.

The article proves the importance of the discipline "Jurisprudence" in higher education institutions in the process of forming the national consciousness of primary school students.

Key words: jurisprudence, national consciousness, patriotism, civil society, state-building process.

Актуальність теми дослідження. Передусім необхідно зазначити, що національна свідомість є дієвим фактором змін не тільки окремих спільнот, але й державотворення в цілому. Огляд суспільних процесів, що мають місце в новітніх державах, переконливо показує, що більші досягнення здобуваються там, де вищий рівень національної свідомості нації та її еліти. Показові щодо цього приклади надають світу Литва, Латвія, Естонія, Польща та інші країни. Необхідно

усвідомлювати, що особливої уваги нині потребує проблема формування та виховання національної свідомості студентів, набуття ними соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, формування особистісних рис громадянина-патріота української держави незалежно від національної приналежності, особливо в умовах проведення Операції об'єднаних сил на сході України. Формування національної свідомості є актуальною проблемою та відіграє важливе теоретичне і практичне значення оскільки державотворчі процеси, що відбуваються в незалежній Україні протягом останніх десятиліть зумовлюють необхідність вирішення проблеми виховання національно свідомих громадян, справжніх патріотів, відданих Вітчизні.

Стрижнем системи виховання в українській освіті стає національна ідея, яка відіграє роль консолідуючого фактору в становленні молодого покоління, формування у нього активної громадянської позиції, відповідальності за народ, країну і активно допомагає в цьому процесі предмети правознавчого циклу. Зазначені вище аспекти, містяться в освітній програмі курсу «Правознавство» та знаходять відображення у робочих програмах викладачів, а саме у компетентностях і програмних результатах навчання.

Тому **метою даної статті** є доведення важливості навчальної дисципліни «Правознавство» в закладах вищої освіти в процесі формування національної свідомості студентів початкових курсів.

Завдання статті: 1) розкрити терміни «національна свідомість», «патріотизм»; 2) визначити основних науковців, які займалися даною проблемою; 3) проаналізувати особливості становлення національної свідомості українців та їхні основні риси; 4) узагальнити особливості впливу формування національної свідомості на державотворчі процеси в Україні; 5) довести важливість курсу «Правознавство» у формуванні зазначених понять.

Над проблемою національної свідомості вже давно працюють вчені, які розуміють її як духовний феномен, як сукупність релігійних, філософських, моральних, правових та естетичних цінностей і правил. Будучи матеріалізованою в політичних, соціально-економічних та правових інститутах, національна свідомість функціонує як форма суспільного устрою, як єдність державних, релігійних та громадських інституцій.

Конкретний зміст та якість національної свідомості визначають характер суспільного життя через мету, мотиви, способи і форми діяльності людей, а також вольову складову, яка відображає здатність людей перебороти труднощі заради досягнення того, що є мотивом і метою. Злети й падіння національної свідомості безпосереднім чином впливають на злети й падіння суспільства, його соціально-політичний і економічний розвиток [3, с. 12].

Серед науково-практичних проблем питання сутності, змісту та соціальної ролі національної свідомості та патріотизму чи не найчастіше розглядається науковцями. Аналізу ролі та значення окреслених понять присвячені роботи як зарубіжних філософів, психологів, істориків, правознавців (М. Вебера, Х. Ортеги-і-Гассета, Е. Гелнера, А. Сміта, З. Фрейда, К.Г. Юнга, Г. Лейбона), так і українських учених, які внесли найбільший вклад у формування української національної свідомості: П. Могили, І. Максимовича, Г. Сковороди, М. Шашкевича, Я. Головацького, Т. Шевченка, І. Франка, М. Міхновського, Д. Донцова, О. Кониського, М. Грушевського, Л. Юркевича, В. Вінниченка, Є. Петрушевича та інших. У їхніх працях визначалися роль і місце українського народу у світовій історії, основні орієнтири національної свідомості, шляхи її формування. Сьогодні зазначені аспекти

у своїх дослідженнях продовжують висвітлювати такі науковці: В. Андрущенко, А. Бичко, М. Вівчарик, В. Горський, Я. Грицак та інші.

Зазначимо, що в українській науці та, на жаль, правотворчості й нині існує певний комплекс меншовартості, коли неодноразово вчені та вітчизняний законодавець інколи бездумно запозичують досвід зарубіжних країн, особливо Російської Федерації, щодо вирішення деяких практичних проблем чи урегулювання певних сфер суспільного життя, незважаючи на абсолютно різні геополітичні, геостратегічні, національні та інші фактори, що мають бути враховані при визначенні авторських пропозицій, прийнятті нормативно-правових актів чи розбудові незалежної і соборної української державності [7, с. 231].

Національна свідомість – це структурний компонент суспільної свідомості, який визначається ментальними характеристиками та аксіологічними орієнтаціями, що визначають буття представника того чи іншого народу в його етнокультурному розвитку. В процесі історичного формування, зумовленого природними нахилами і здібностями, національна свідомість набуває здатності якісно впливати на вдосконалення людської духовності.

Відтак вона є головним чинником самореалізації особистості, ключем до вирішення проблем складного, суперечливого, соціально незахищеного суспільства. Національно свідомою людиною здатна не тільки опредметнити власне фізіологічне та психічне буття, але й зробити предметом свого пізнання все, зокрема і саму себе, для потреб втілення національної ідеї в перспективу життя народу, поширити світ культури своєї Вітчизни у вимір «світового» буття.

Національна свідомість існує одночасно і як щось індивідуальне, власне, і як суспільна свідомість. У першому випадку вона належить окремій людині, несе на собі відбиток її особистості, особистісних рис характеру.

В умовах формування в Україні громадянського суспільства, яке передбачає розбудову Української суверенної, правової, демократичної держави, особливо гостро постає потреба в становленні громадянина, як культурно-освіченої, творчої, високодуховної, всебічно розвиненої, гуманістично спрямованої особистості зі своїм сформованим світоглядом, з почуттям патріотизму. У зв'язку з цим виховання патріотизму, як духовно-моральної якості української молоді, є нагальною потребою держави.

Патріотичне виховання особистості на заняттях з правознавства розглядається як джерело духовного, політичного і економічного становлення країни, її цілісності і безпеки. Провідним шляхом вирішення окресленого завдання є створення ефективної системи патріотичного виховання сучасної молоді людини, спрямованої на формування національної самосвідомості, соціально-політичної, правової культури.

Цілі і завдання національної системи виховання досягаються насамперед через глибоке і всебічне оволодіння студентами змістом освіти, який має втілювати в собі національні та загальнолюдські цінності. Велике значення в цьому відіграють і завдання офіційної влади, яка формує парадигму освітнього процесу в державі на багато років вперед, визначає концепцію розвитку кожної особистості та українського суспільства загалом.

Виховні завдання, які ставляться на заняттях з правознавства, завдання національно-патріотичного виховання розуміються завжди суб'єктивно. Істина завжди трактується однаково: як таке твердження, яке відповідає реальному стану речей. І саме тому правознавство, як навчальний предмет, переслідує мету наукового викладу матеріалу, тобто такого, який забезпечує пізнання студентами соціальної

дійсності, ознайомлення з обґрунтованими за всіма правилами поведінки, які встановлені у державі на законодавчому рівні.

На цій основі здійснюється також і національно-патріотичне виховання під час вивчення курсу «Правознавство». Завдання якого є:

- виховання правової культури, поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки – Герба, Прапора, Гімну України;

- сприяння набуттю молоддю соціального досвіду, успадкування правових надбань українського народу;

- формування духовних цінностей українського патріота: почуття патріотизму, національної свідомості, любові до українського народу, його історії, Української Держави, рідної землі, родини, гордості за минуле і сучасне на прикладах героїчної історії українського народу та кращих зразків культурної спадщини;

- відновлення і вшанування національної пам'яті;

- утвердження в свідомості громадян об'єктивної оцінки ролі правоохоронних органів, українського війська, спадкоємності розвитку Збройних Сил у відстоюванні ідеалів свободи та державності України і її громадян від княжої доби, Гетьманського козацького війська, військ Української народної республіки. Січових стрільців, Української повстанської армії до часів незалежності;

- формування психологічної та фізичної готовності, молоді, до виконання громадянського та конституційного обов'язку щодо відстоювання національних інтересів та незалежності держави, підвищення престижу, розвиток мотивації молоді до державної та військової служби;

- відродження та розвиток українського козацтва як важливої громадської сили військово-патріотичного виховання молоді;

- створення умов для розвитку громадянської активності, професіоналізму, високої мотивації до праці як основи конкурентоспроможності громадянина, а відтак, держави;

- сприяння розвитку фізичного, психічного та духовного здоров'я, задоволення естетичних та культурних потреб особистості;

- виховання здатності протидіяти проявам аморальності, правопорушень, бездуховності, антигромадської діяльності;

- створення умов для посилення патріотичної спрямованості телерадіомовлення та інших засобів масової інформації при висвітленні подій та явищ суспільного життя [3].

Великий вплив на психологію молоді відіграє ідея, що українці – це мирна нація, яка не переслідує ніяких загарбницьких цілей. Це викликає почуття національної гордості. Образ Української держави в свідомості учнів і студентів стає вагомим, вони пишаються культурними й інтелектуальними здобутками, яких досягла українська нація.

Більшість дослідників схилиються до того, що українцям властива така психологічна риса, як інтровертованість. Ця особливість виявляється в певній спрямованості на свій власний внутрішній світ, на проблеми передусім власного соціуму. Саме тому в українському суспільстві родина і найближча громада відігравали велику роль і мали особливу цінність.

Інтровертованість виявляється також у миролюбності, не схильності до агресії та насильства, зосередженості на своїй внутрішній свободі. Певна закритість для зовнішнього світу породжує особистісну стриманість, витривалість та впертість у досягненні задумів [3].

Майже всі дослідники визначають таку характерологічну рису українців, як індивідуалізм. Ця риса видається дещо небезпечною, оскільки індивідуалізм може

виявлятися у схильності до непокори і вести до заперечення будь-якої влади. Важливою рисою характеру українців (як конкретної особи, так і етнічної групи) є також здатність до саморегуляції. Ця особливість може розглядатися як рівень самостійності, розвитку, боротьби за своє життя.

Ще однією з домінуючих рис українського національного характеру є його емоційність. Дослідники вказують на підвищену чутливість української душі, її вразливість, схильність ображатися і – відповідно – слабку вольову регуляцію. Підвищена ж чутливість до всього, що оточує, зокрема, і до взаємин з іншими людьми інколи поєднується в українців з певною амбіційністю. Недостатня розвиненість соціальної волі також виокремлюється багатьма дослідниками українського етносу. Перевага емоційності, споглядальності, мрійливості над волею в характері українця часто призводила до того, що поставлені цілі не були досягнуті або реалізувалися дещо не так, як було задумано, наприклад, президентські чи парламентські, місцеві вибори, [6, с. 12].

Неадекватність вольової регуляції відбивається і в такій характерологічній рисі, як упертість, що також зазначається в багатьох дослідженнях. Ця особливість поведінки виявляється у прагненні діяти по-своєму, всупереч розумним доказам чи порадам [6, с. 12].

Національна свідомість українців формувалась у різних світах під австро-угорським, польським та російським гнітом. Метрополії, усвідомлюючи величезний потенціал національно-визвольного руху, системно і послідовно, насиллям і підкупом, відкритою неправдою або зміщенням акцентів деформували національну свідомість. В український розум на рівні свідомості та підсвідомості імплантувалось розуміння себе як чогось вторинного, аморфного, забитого, здатного виконувати лише найпростішу і найменш престижну роботу [5, с. 163].

Зараз намітилась тенденція певної романтизації українського характеру, возхвалення його емоційно-пісенно-поетичної вдачі. Це заспокоює і заважає помічати, а, відповідно, глибоко вивчати ті зміни, часто і негативні, які розвиваються у характері значної частини українства. До них належать надмірний і часто безпідставний оптимізм, що переходить в ейфоричний стан, переживання настроєності над тверезими розрахунками, надмірне покладання на ласку Божу та безпідставне очікування допомоги з боку, заздрісність і неправильне розуміння необхідності владних структур та ін. [5, с. 164].

Геополітичне розташування України між Сходом і Заходом, сильні кількасотлітні впливи інших країн, багатовікова відсутність власної державності породили певну різницю в характерах українців. У східних областях характер частини зрусифікованих українців відзначається простотою, грубоватістю, безапеляційною прямою, нехтуванням формою тощо. В західних характерах забагато елементів польського впливу – показна солодкавість, нещирість, сюсюкання, непотрібна і прихована хитрість та ін. Будучи за духом українцями, але наслідуючи чужу форму, в характері виникає конфлікт між внутрішніми бажаннями і способами їхньої зовнішньої реалізації [7, с. 240].

Отже, в оцінці українського характеру є низка суперечностей. Наприклад, немає єдності в питаннях: індивідуалістичні чи колективістські риси характеру притаманні українцям; «вимиваються» чи розвиваються лицарські компоненти характеру українців – мужність, сміливість, розумний ризик та ін.; якими є особливості впливу сьогоденних ринкових відносин та складного геополітичного становища в умовах відродження і становлення державності України на характер і націю.

Слід відзначити, що наша національна історія та правова культура має духовну основу. Тому заняття з правознавства тісно пов'язані із знаннями, здобутими студентами під час вивчення інших предметів, зокрема історії, української літератури і мови, національної культури.

Національну свідомість молоді під час вивчення правознавства виховують переконанням у тому, що студенти – не пасивний матеріал, а творці нашої держави, історії і повинні активно впливати на розбудову нашої Батьківщини у недалекому майбутньому як активні суб'єкти громадянського суспільства. На заняттях з правознавства закладається ідея того, що студенти це свідомі і активна частина української нації, які здатні змінити навколишню дійсність завдяки своїм активним діям, висловлюванням власної громадянської позиції і знання даного предмету лише допомагають в цьому.

Це відчуття формує у них національне духовне усвідомлення причетності до дальшої долі українського народу, своєї рідної землі.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства найактуальнішим є саме національний аспект соціалізації особистості, свідоме віднесення молоддю себе до української нації, відчуття себе її частиною, підготовка до свідомої активної участі в житті української держави. На заняттях з правознавства здійснюється виховання національної свідомості, гідності та честі в гармонійному поєднанні національних і загальнолюдських цінностей, утвердження ідеалів гуманізму, демократії, добра й справедливості.

Національна свідомість виконує важливу роль у підвищенні моралі особистості, стимулює доброзичливість і милосердя, співпереживання в біді і горі інших людей-співвітчизників, представників як своєї, так і інших національностей. Сформована національна самосвідомість сприяє пізнанню самого себе, своїх почуттів і думок, потреб та інтересів, інших позитивних якостей, стимулює глибоку любов до людей, професії, Батьківщини. Отже, коли йдеться про національно-культурне буття, зокрема, про життя молоді, її місця в сучасному українському суспільстві, можливості активного, творчого самоствердження, повноцінного культурного розвитку, то правомірною є постановка питання формування національної свідомості, що має безпосереднє відношення до процесу освіти і виховання молоді – майбутнього нашої держави. Саме тому у закладах вищої освіти велике значення у формуванні національної свідомості студентів відіграє навчальна дисципліна «Правознавство».

Отже, виховання громадянина завжди було найважливішим завданням суспільства. Події, які ми пережили упродовж 2013–2014 рр. і які переживаємо зараз засвідчили, що проголошена у 1991 р. державна незалежність потребує постійного захисту і глибокого розуміння, оцінки того що відбувається навколо нас. Очевидним є факт, що в сучасних умовах суспільствознавча освіта виступає своєрідною серцевиною моральності, патріотичності, правової культури і поведінки, формування честі і гідності у молодого покоління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Киричук О.В. Ментальність: сутність, функції, генеза. Ментальність. Духовність. Саморозвиток особистості: Тези доповідей та матеріали міжнар. наук. конф. ч.1. Київ-Луцьк, 1994. С. 11.
2. Костомаров М.І. Слов'янська міфологія / Упоряд., приміт. І.П. Бетко, А.М. Полотай; вступна ст. М.Т. Яценка. Київ: Либідь, 1994. 384 с.
3. Кресіна І.О. Національна свідомість: сутність, основні складові та рівні функціонування. *Нова політика*. 1998. С. 12–19.

4. Кульчицький О. Проблематика взаємин етнопсихології і диференціальної психології релігії. *Релігія в житті українського народу. Зб. матер. наук. конференції у Рокка ді Папа (18-20.X.1963)* / За ред. В. Янева. Мюнхен-Рим-Париж, 1966. С. 65–75.
5. Лозко Г.С. Українське народознавство. Київ : Видавництво «Артеко», 2004. 474 с.
6. Маланиук М. Ще раз про самосвідомість українців. *Рідна школа*. 1995. № 7-8. С. 12–17.
7. Націоналізм: Антологія / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. Київ : Смолоскип, 2000. 872 с.
8. Сміт Е.Д. Національна ідентичність (пер. з англ.). Київ: Основи, 1994. 234 с.

REFERENCES:

1. Kyrychuk, O.V. (1994). Mentalnist: sutnist, funktzii, heneza. Mentalnist. Dukhovnist. [Mentality: essence, functions, genesis. Mentality. Spirituality. Self-development of personality] *Abstracts and materials of international. Science. conf. part I*. Kyiv-Lutsk [in Ukrainian].
2. Kostomarov, M.I. (1994). Slovo'ianska mifolohiia [Slavic mythology] I.P. Betko, A.M. Polotai (Eds.). Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
3. Kresina, I.O. (1998). Natsionalna svidomist: sutnist, osnovni skladovi ta rivni funktsionuvannia. [National consciousness: essence, main components and levels of functioning]. *Nova polityka – New policy*, 12–19 [in Ukrainian].
4. Kulchytskyi, O. (1966). Problematyka vzaiemyn etnopsykhologii i dyferentsialnoi psykholohii relihii. Problems of the relationship between ethnopsychology and differential psychology of religion. *Relihiia v zhytti ukrainskoho narodu – Religion in the life of the Ukrainian people. Coll. mater. Science. conference in Rocca di Papa (18-20.X.1963)*. V. Yanev (Ed.) Miunkhen-Rym-Paryzh, 65–75 [in Ukrainian].
5. Lozko, H.S. (2004). *Ukrainske narodoznavstvo [Ukrainian ethnography]*. Kyiv: Vydavnytstvo «Artek», 2004. 474 s. [in Ukrainian].
6. Malaniuk M. (1995). Shche raz pro samosvidomist ukraintsiv [Once again about the self-consciousness of Ukrainians]. *Ridna shkola – Native school*, 7-8, 12–17 [in Ukrainian].
7. *Natsionalizm: Antolohiia [Nationalism: An Anthology]*. (2000). O. Protsenko, V. Lisovyi (Eds.) Kyiv: Smoloskyp, 872 s. [in Ukrainian].
8. Smit E.D. (1994) *Natsionalna identychnist* (per. z anh.). [National identity (translated from English)]. Kyiv: Osnovy, 234 s.

УДК 338.434(477.44)

DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.2.8>

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРА

Кручиненко В. А. – здобувач вищої освіти третього рівня
спеціальності 051 «Економіка»

Херсонського державного аграрно-економічного університету

У даній науковій роботі визначено зміст категорії «фінансове забезпечення». За допомогою кореляційно-регресійного аналізу встановлено значущість джерел фінансового забезпечення розвитку аграрного сектору. Сформовані моделі множинної регресії, які описують залежність параметрів такого розвитку і обсягів ресурсів за різними джерелами фінансового забезпечення.

Ключові слова: фінансове забезпечення, підприємства, аграрний сектор, кореляційно-регресійний аналіз, ресурси.

Kruchynenko V.A. Financial resources management of agricultural sector enterprises

In this scientific work the content of the category "financial support" is defined. With the help of correlation-regression analysis, the significance of sources of financial support for the development of the agricultural sector has been established. Multiple regression models are formed, which describe the dependence of the parameters of such development and the amount of resources on different sources of financial security.

Key words: financial provision, enterprises, agricultural sector, correlation-regression analysis, resources.

Постановка проблеми в загальному виді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Аграрний сектор займає стратегічне положення в економіці будь-якої держави, оскільки сільське господарство виступає в якості основної продуктивної системи, яка забезпечує безперерйне надання громадянам продуктів харчування і товарів першої необхідності. Без останніх взагалі неможливе забезпечення процесу життєдіяльності будь-якого соціуму.

Показовим індикатором ролі аграрного сектору в економіці держави є відсоток активної частини соціуму, зайнятого в сільському господарстві, а також питома вага продукції, виробленої в такому господарстві, в структурі внутрішнього валового продукту держави. Ці параметри характеризують стан аграрного виробництва і щорічно змінюються в залежності від ряду факторів, основним з яких є фінансове забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на той факт, що аграрний напрямок є досить ресурсномістким, проблеми пошуку джерел фінансування, використання яких може забезпечити реалізацію виробничого циклу на якісному і технологічно новому рівні, потребують найскорішого вирішення. Спроби такого вирішення зроблені В.М. Алексійчуком, В.Я. Амбросовим, Л.М. Болдиревою, М.М. Бучневим, О.Є. Гудзь, О.В. Дмитриком, І.В. Застрожніковою, В.К. Збарським, О.М. Ільчуком, М.Ф. Кропивко, Ю.П. Макаренко, О.С. Потаповим, М.І. Пугачовим, П.А. Стецюком, П.Т. Саблуком [1–3; 5; 7; 9; 11–14; 16–19] та іншими науковцями. В той же час, в полі зору більшості вчених знаходяться питання, які потребують вирішення в окремо обраному сегменті аграрного сектору або сполучені з використанням конкретного джерела фінансових ресурсів. Масштабність проблеми недофінансування діяльності суб'єктів аграрного

сектору, її сполученість з проблематикою забезпечення продовольчої безпеки та багатьма іншими визначає необхідність застосування комплексного підходу до її вирішення. Це стосується формування сукупності заходів з акумуляції фінансових ресурсів, оптимізації їх пропорцій, обґрунтування напрямків використання для забезпечення ефективного результату як для аграрного сектору, так і для суспільства в цілому. Поєднання таких заходів в систему стратегічної дії передбачає необхідність встановлення стратегічної значущості джерел фінансового забезпечення, що визначається результативністю їх використання в частині формування основних параметрів розвитку аграрного сектору – активної частини соціуму, зайнятого в сільському господарстві, а також обсягу виробленого валового внутрішнього продукту.

Таким чином, **метою даної статті** є встановлення значущості джерел фінансового забезпечення розвитку аграрного сектору з точки зору ефективності функціонування останнього.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Детальне вивчення наукової спадщини, представленої в роботах Я. Буздугана, Т. Гавриленко, Л.В. Дікань, М. Забаштанського, Г. Погріщука, В. Савчука [4; 6; 8; 10; 20; 21] дозволяє відзначити неоднозначність сприйняття науковцями змісту категорії «фінансове забезпечення». Критичний огляд представлених в літературі визначень свідчить про можливість систематизації викладених в ній підходів. Результатом такої систематизації є встановлення двох основних точок зору щодо змісту фінансового забезпечення: з одного боку, фінансове забезпечення може сприйматися як сукупність фінансових ресурсів, використання яких створює умови реалізації виробничих, організаційних, соціальних та інших процесів, а з іншого – як комплекс організаційно-управлінських рішень та заходів, що забезпечують акумуляцію, розподіл та використання фінансових ресурсів для формування умов розвитку відповідних процесів [4; 6; 8; 10; 20; 21]. Тобто в першому випадку забезпечення ототожнюється з ресурсами, в другому – з оперуванням цими ресурсами. І в обох випадках обсяги і структура ресурсів є найважливішими характеристиками фінансового забезпечення.

Безумовно, в кожній сфері діяльності існують свої особливості використання ресурсів, що в значній мірі визначаються значущістю тієї чи іншої групи таких ресурсів для досягнення результату. Для встановлення значущості окремих груп фінансових ресурсів в частині забезпечення ефективності їх використання в аграрній сфері можуть бути використані інструменти кореляційно-регресійного аналізу. Використання таких інструментів в економічній статистиці та економетриці задля вивчення зв'язку між вибірками показників дуже поширене: в тому випадку коли зв'язок між ними носить не функціональний, а імовірнісний (або стохастичний) характер, а однозначної залежності між величинами немає, в процесі розрахунків застосовуються методи кореляції і регресії. Їх використання дозволяє встановити наявність і ступінь зв'язку між величинами X і Y .

В якості міри такого зв'язку використовується коефіцієнт кореляції, який оцінюється за вибіркою обсягу n пов'язаних пар спостережень (X_i, Y_i) із генеральної сукупності X і Y . Для оцінки ступеня взаємозв'язку величин X і Y , вимірених в кількісних шкалах, використовується коефіцієнт лінійної кореляції, який передбачає, що вибірки X і Y розподілені за нормальним законом. Лінійний коефіцієнт кореляції – параметр, який характеризує ступінь лінійного взаємозв'язку між двома вибірками, розраховується за формулою:

$$r_{xy} = \frac{\sum (X_i - \bar{X}) \times (Y_i - \bar{Y})}{\sqrt{\sum (X_i - \bar{X})^2 \times \sum (Y_i - \bar{Y})^2}} \quad (1)$$

де X_i – значення, що приймаються в вибірці X ,

Y_i – значення, що приймаються в вибірці Y ;

$\bar{X}$ – середня по X ,

$\bar{Y}$ – середня по Y .

Коефіцієнт кореляції змінюється від -1 до 1 .

Моделювання вимірюваних даних і дослідження їх властивостей дозволяє здійснити метод регресійного аналізу. Його застосування потребує встановлення значень залежної змінної і незалежної змінної. Регресійна модель є економіко-статистичною моделлю, що базується на рівнянні регресії або системі регресійних рівнянь, в яких пов'язано величини екзогенних (вхідних, «пояснюючих») та ендогенних (вихідних) змінних.

Найчастіше регресія задається рівнянням, яке показує залежність між двома групами числових змінних.

В якості основного показника, що відображає міру якості регресійної моделі, яка описує зв'язок між залежною і незалежними змінними, використовується коефіцієнт детермінації.

Перш ніж оцінити значущість окремих груп ресурсів для забезпечення розвитку аграрного сектору, доцільно встановити наявність зв'язку між характеристиками такого розвитку і обсягом фінансового забезпечення взагалі. В якості основних параметричних характеристик можуть бути обрані: валовий внутрішній продукт у фактичних цінах у розрахунку на одну особу і кількість зайнятих у відповідній сфері. Період проведення розрахунків – 2010 – 2017 рр. (табл. 1, 2).

Таблиця 1

Результати кореляційно-регресійного аналізу взаємозв'язку між обсягом фінансування аграрного сектору і ВВП у фактичних цінах у розрахунку на одну особу

	Обсяг фінансових ресурсів, млн. грн. (X)	Валовий внутрішній продукт аграрного сектору у фактичних цінах у розрахунку на одну особу (Y)
2010	172364,6	24798,0
2011	228308,2	29980,0
2012	276651,8	32480,0
2013	313096,8	33965,0
2014	390607,0	36904,0
2015	685844,9	46413,0
2016	1537319,1	55899,0
2017	911614,1	70233,0
Коефіцієнт кореляції	0,809	
Коефіцієнт детермінації	0,6541	
Рівняння регресії	$0,026X + 26417,76$	

Результати кореляційно-регресійного аналізу взаємозв'язку між обсягом фінансування аграрного сектору і ВВП у фактичних цінах у розрахунку на одну особу свідчать про наявність високого прямого зв'язку між цими факторами (коефіцієнт

кореляції становив 0,809). Перевірка статистичної значущості рівняння за допомогою коефіцієнту детермінації дозволяє відзначити, що 65, 41% загальної варіабельності ВВП аграрного сектору у фактичних цінах у розрахунку на одну особу пояснюється зміною обсягу фінансових ресурсів.

Таблиця 2

Результати кореляційно-регресійного аналізу взаємозв'язку між обсягом фінансування аграрного сектору і кількістю зайнятих у ньому осіб

	Обсяг фінансових ресурсів, млн. грн. (X)	Кількість зайнятих, тис. осіб (Y)
2010	172364,6	3115,6
2011	228308,2	3410,3
2012	276651,8	3308,5
2013	313096,8	3389,0
2014	390607,0	3091,4
2015	685844,9	2870,6
2016	1537319,1	2866,5
2017	911614,1	2860,7
Коефіцієнт кореляції	-0,755	
Коефіцієнт детермінації	0,5703	
Рівняння регресії	$y = -0,00038X + 3328,68$	

Результати кореляційно-регресійного аналізу взаємозв'язку між обсягом фінансування аграрного сектору і кількістю зайнятих у ньому осіб свідчать про наявність високого зворотного зв'язку між цими факторами (коефіцієнт кореляції становив -0,755). Перевірка статистичної значущості рівняння за допомогою коефіцієнту детермінації дозволяє відзначити, що 57,03% загальної варіабельності кількості зайнятих пояснюється зміною обсягу фінансових ресурсів. Іншими словами – точність підбору рівняння регресії середня. Останні 42,97% зміни кількості зайнятих пояснюються факторами, не врахованими в моделі.

В цілому, результати кореляційно-регресійного аналізу зв'язку між обсягом валового внутрішнього продукту, кількістю зайнятих в аграрному секторі як характеристиками розвитку аграрного сектору і обсягом фінансових ресурсів, спрямованих на такий розвиток, дозволяє відзначити наступне: фінансові ресурси є фактором впливу на розвиток аграрної сфери; для пояснення тенденцій такого розвитку має бути використано рівняння з більшою кількістю пояснюючих. Таку конкретизацію може забезпечити формування моделі множинної регресії.

Встановлення наявності зв'язку між обраними показниками свідчить про доцільність конкретизації факторів фінансового забезпечення для встановлення їх вагомості. В таблицях 3 і 5 представлені результати розрахунку параметрів множинної регресії. Емпіричне рівняння у даному випадку має вигляд:

$$Y = b_0 + b_1 \times X_1 + \dots + b_m \times X_m + e \quad (2)$$

де X_1, X_2, X_m – незалежні змінні;

$b_0, b_1, \dots, b_m$ – значення коефіцієнтів регресії;

e – оцінка відхилення ϵ .

Розраховане значення множинного коефіцієнту кореляції (табл. 3) свідчить про наявність тісного зв'язку між обсягами валового внутрішнього продукту

і параметрами фінансового забезпечення – обсягами банківського кредитування, державної підтримки, іноземних інвестицій, нерозподіленого прибутку.

Побудова рівняння множинної регресії сполучена з обчисленням приватних коефіцієнтів кореляції. Коефіцієнт приватної кореляції відрізняється від простого коефіцієнта лінійної парної кореляції тим, що він характеризує парну кореляцію відповідних ознак (Y і X_i) за умови, що вплив на них інших факторів (X_j) усунуто.

Таблиця 3

Результати кореляційно-регресійного аналізу взаємозв'язку між валовим внутрішнім продуктом у фактичних цінах і обсягами фінансового забезпечення діяльності аграрного сектору в розрізі його джерел

	Валовий внутрішній продукт у фактичних цінах у розрахунку на одну особу (Y)	Обсяг банківського кредитування (X_1)	Обсяг державної підтримки (X_2)	Обсяг іноземних інвестицій (X_3)	Нерозподілений прибуток (X_4)
2010	24798,0	26880,0	4608,1	5399,4	41605,2
2011	29980,0	34080,0	4327,9	5821,9	62218,6
2012	32480,0	37810,0	6457,7	5883,8	80223,8
2013	33965,0	40170,0	7310,1	5825,3	85421,7
2014	36904,0	53070,0	16212,2	9234,7	90132,1
2015	46413,0	48430,0	45775,0	13478,2	189692,1
2016	55899,0	55370,0	6929,3	12831,9	262375,6
2017	70233,0	59700,0	5032,0	15519,9	318501,0
Множинний коефіцієнт кореляції	0,9943				
Коефіцієнт детермінації	0,9886				
Рівняння регресії	$Y = 12820,36 + 0,2012X_1 - 0,1115X_2 + 0,6592X_3 + 0,1049X_4$				

На підставі приватних коефіцієнтів (табл. 4) можна зробити висновок про обґрунтованість включення змінних в регресійну модель. Якщо значення коефіцієнта мале або він незначний, то це означає, що зв'язок між даними фактором і результативною змінною або дуже слабкий, або зовсім відсутній, тому фактор можна виключити з моделі.

Як можна бачити з результатів розрахунку приватних коефіцієнтів кореляції, майже незначний зв'язок з представлених форм фінансового забезпечення із валовим внутрішнім продуктом має державна фінансова підтримка, що свідчить про нераціональність державної політики в частині використання державних інструментів впливу задля розвитку сільського господарства. З іншими формами фінансового забезпечення державна фінансова підтримка також не має тісного зв'язку.

Таблиця 4

Матриця парних коефіцієнтів кореляції між валовим внутрішнім продуктом у фактичних цінах і фінансовим забезпеченням діяльності аграрного сектора в розрізі його джерел

–		X_1	X_2	X_3	X_4
Y	1	0,8826	0,1131	0,9348	0,9887
X_1	0,8826	1	0,2427	0,8787	0,8468
X_2	0,1131	0,2427	1	0,4164	0,1488
X_3	0,9348	0,8787	0,4164	1	0,9412
X_4	0,9887	0,8468	0,1488	0,9412	1

Найбільш результативним з точки зору забезпечення зростання обсягів валового внутрішнього продукту є використання нерозподіленого прибутку вітчизняних підприємств і зарубіжні інвестиції, що свідчить про необхідність використання переваг цих форм при розробці стратегічних напрямків розвитку сільського господарства.

В результаті розрахунків може бути отримане рівняння множинної регресії:

$$Y = 12820,36 + 0,2012X_1 - 0,1115X_2 + 0,6592X_3 + 0,1049X_4.$$

За допомогою коефіцієнту детермінації встановлено, що 98,86% загальної варіабельності Y пояснюється зміною факторів X_j . Таким чином воно може бути використано в процесі прийняття стратегічних рішень щодо фінансового забезпечення розвитку аграрного сектора.

Результати кореляційно-регресійного аналізу взаємозв'язку між кількістю зайнятих і фінансовим забезпеченням діяльності аграрного сектора в розрізі його джерел також свідчать про низьку ефективність використання державної підтримки для розвитку аграрного сектора, зокрема створення нових робочих місць.

Таблиця 5

Результати кореляційно-регресійного аналізу взаємозв'язку між кількістю зайнятих і обсягами фінансового забезпечення діяльності аграрного сектора в розрізі його джерел

	Кількість зайнятих, тис. осіб	Обсяг банківського кредитування (X_1)	Обсяг державної підтримки (X_2)	Обсяг іноземних інвестицій (X_3)	Нерозподілений прибуток (X_4)
2010	3115,6	26880	4608,1	5399,4	41605,2
2011	3410,3	34080	4327,9	5821,9	62218,6
2012	3308,5	37810	6457,7	5883,8	80223,8
2013	3389,0	40170	7310,1	5825,3	85421,7
2014	3091,4	53070	16212,2	9234,7	90132,1
2015	2870,6	48430	45775,0	13478,2	189692,1
2016	2866,5	55370	6929,3	12831,9	262375,6
2017	2860,7	59700	5032,0	15519,9	318501,0
Множинний коефіцієнт кореляції	0,9318				
Коефіцієнт детермінації	0,8682				
Рівняння регресії	$Y = 3530,98 + 0,0089X_1 + 0,0038X_2 - 0,12X_3 + 0,0018X_4.$				

Отримані значення приватних коефіцієнтів кореляції дозволяють зробити висновок про зворотну залежність кількості створених робочих місць від обсягів фінансування в формі банківського кредитування, іноземних інвестицій і нерозподіленого прибутку. Така ситуація може означати спрямованість інвестицій переважно на забезпечення процесів автоматизації та механізації виробництва, що призводить до вивільнення робочої сили.

В результаті розрахунків може бути отримане рівняння множинної регресії $Y = 3530,98 + 0,0089X_1 + 0,0038X_2 - 0,12X_3 + 0,0018X_4$ і встановлено, що 86,82% загальної варіабельності Y пояснюється зміною факторів X_j , що дозволяє використовувати його в процесі прийняття стратегічних рішень щодо фінансового забезпечення розвитку аграрного сектору.

Таблиця 6

**Матриця парних коефіцієнтів кореляції
між кількістю зайнятих осіб і фінансовим забезпеченням діяльності
аграрного сектору в розрізі його джерел**

–	Y	X_1	X_2	X_3	X_4
Y	1	-0,7051	-0,4279	-0,9003	-0,8057
X_1	-0,7051	1	0,2427	0,8787	0,8468
X_2	-0,4279	0,2427	1	0,4164	0,1488
X_3	-0,9003	0,8787	0,4164	1	0,9412

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень у цьому напрямку. В результаті кореляційно-регресійного аналізу свідчать про необхідність врахування значущості нерозподіленого прибутку, іноземних інвестицій і банківського кредитування (у вказаній послідовності) при розробці стратегічних заходів, спрямованих на забезпечення зростання обсягів виробництва в аграрному секторі. При цьому мають бути враховані наслідки надходження відповідних ресурсів у частині забезпечення робочими місцями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Алексійчук В.М. Напрями реформування системи кредитного забезпечення в АПК. *Економіка АПК*. 1998. № 1. С. 40–45.
2. Амбросов В.Я., Онегіна А.М. Формування кредитного ринку в системі агробізнесу США. *Економіка АПК*. 2001. № 2. С. 115–116.
3. Болдирева Л.М. Розвиток агропродовольчого сектору економіки України: теорія, методологія, практика : монографія. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2017. 414 с.
4. Буздуган Я. Поняття, принципи, форми фінансового забезпечення охорони здоров'я в Україні. *Віче*. URL: <http://www.viche.info/journal/960/>.
5. Бучнев М.М. Розвиток власності та його вплив на підвищення ефективності аграрних підприємств в період інституційних трансформацій : монограф. Одеса : КУПІРІЄНКО СВ, 2020. 275 с.
6. Гавриленко Т.В. Фінансове забезпечення діяльності підприємств в сучасних умовах. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2016. № 12 (22).
7. Гудзь О.Є. Забезпечення сільськогосподарських підприємств кредитними ресурсами. *Економіка АПК*. 2003. №1. С. 86–90.
8. Дікань Л.В. Голуб Ю. Фінансове забезпечення діяльності підприємства: сутність та джерела. *Економіка розвитку*. 2007. № 3 (43). С. 65–68.
9. Дмитрик О.В. Організаційно-економічні засади державної підтримки функціонування особистих селянських господарств. *Економіка та держава*. 2019. № 8. С. 71–75.

10. Забаштанський М.М. Фінансове забезпечення комунальної сфери : автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси, кредит». Ірпінь, 2009. 22 с.
11. Застрожнікова І.В. Державна підтримка інфраструктури села як передумова сталого розвитку сільського господарства країни. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету(економічні науки)*; за ред. М. Ф. Кропивка. Мелітополь : Вид-во Мелітопольська типографія «Люкс», 2016. № 1. С. 148–152.
12. Збарський В.К. Соціально-економічні умови розвитку селянських домогосподарств: монографія. Мелітополь : ТДАТУ. Вид-во «Люкс», 2017. 294 с.
13. Ільчук О.М. Державна підтримка сільського господарства в Україні *Економіка АПК*. 2019. № 2. С. 93–98.
14. Макаренко Ю.П. Аграрні малі господарства: умови та шляхи розвитку. Дніпропетровськ : Січ. 2012. 680с.
15. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL : http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/vvp/vvp_ric/vvp_u.htm.
16. Саблук П. Т., Кропивко М. Ф. Напрями поглиблення аграрної реформи на сучасному етапі розвитку АПК. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2011. 137 с.
17. Потапов О.С. Сільське господарство України: сучасний стан та особливості розвитку *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 9. С. 136–147.
18. Пугачов М.І. Аграрний сектор економіки України в умовах інституційних змін *Економіка АПК*. 2017. №5. С. 12–18.
19. Стецюк П.А. Теоретичні основи бюджетного планування сільськогосподарських підприємств. *Економіка АПК*. 2007. № 1. С. 109–113.
20. Савчук В.А. Фінансове забезпечення виконання функцій держави. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 22. С. 46–49.
21. Погрішук Г.Б. Фінансове забезпечення охорони навколишнього природного середовища: автореф. дис. канд. екон. наук. Тернопіль, 2005. 20 с.

REFERENCES:

1. Aleksijchuk V.M. Napriamy reformuvannya systemy kredytnoho zabezpechennia v APK. *Ekonomika APK*. 1998. № 1. S. 40-45. [in Ukrainian].
2. Ambrosov V.Ya., Oniechina A.M. Formuvannya kredytnoho rynku v systemi ahrobiznesu SSHa. *Ekonomika APK*. 2001. № 2. S. 115-116. [in Ukrainian].
3. Boldyrieva L. M. Rozvytok ahroprodovol'choho sektora ekonomiky Ukrainy: teoriia, metodolohiia, praktyka : monohrafiia. Kyiv : NNTs «IAE», 2017. 414 s. [in Ukrainian].
4. Buzduhan Ya. Poniattia, pryntsypy, formy finansovoho zabezpechennia okhorony zdorov'ia v Ukraini. Viche. Retrieved from <http://www.viche.info/journal/960/>.
5. Buchniev, M.M. Rozvytok vlasnosti ta joho vplyv na pidvyschennia efektyvnosti ahrarynykh pidpriemstv v period instytutsijnykh transformatsij : monohraf. Odesa : KUPRIYeNKO SV, 2020. 275 s. [in Ukrainian].
6. Havrylenko T.V. Finansove zabezpechennia diial'nosti pidpriemstv v suchasnykh umovakh. *Mizhnarodnyj naukovyj zhurnal «Internauka»*. 2016. № 12 (22) [in Ukrainian].
7. Gudzh` O.Ye. Zabezpechennia sil's'kohospodars'kykh pidpriemstv kredytnymy resursamy. *Ekonomika APK*. 2003. №1. S. 86–90 [in Ukrainian].
8. Dikan' L.V. Holub Yu. Finansove zabezpechennia diial'nosti pidpriemstva: sutnist' ta dzherela. *Ekonomika rozvytku*. 2007. № 3 (43). S. 65–68 [in Ukrainian].
9. Dmytryk O.V. Orhanizatsijno-ekonomichni zasady derzhavnoi pidtrymky funktsionuvannya osobystykh selians'kykh hospodarstv. *Ekonomika ta derzhava*. 2019. № 8. S. 71–75 [in Ukrainian].

10. Zabashtans'kyj M.M. Finansove zabezpechennia komunal'noi sfery: avtoref. dys. na zdobuttia nauk.stupenia kand. ekon. nauk: spets. 08.00.08 «Hroshi, finansy, kredyt». Irpin', 2009. 22 s.
11. Zastrozhnikova I.V. Derzhavna pidtrymka infrastruktury sela iak peredumova staloho rozvytku sil's'koho hospodarstva krainy . Zbirnyk naukovykh prats' Tavrijs'koho derzhavnogo ahrotekhnolohichnoho universytetu(ekonomichni nauky); za red. M. F. Kropyvka. Melitopol': Vyd-vo Melitopol's'ka typohrafiia «Liuks», 2016. № 1. S. 148–152 [in Ukrainian].
12. Zbars'kyj V. K. Sotsial'no-ekonomichni umovy rozvytku selians'kykh domohospodarstv: monohr. Melitopol': TDAU. Vyd-vo «Liuks», 2017. 294 s. [in Ukrainian].
13. Il'chuk O. M. Derzhavna pidtrymka sil's'koho hospodarstva v Ukraini *Ekonomika APK*. 2019. № 2. S. 93–98 [in Ukrainian].
14. Makarenko Yu. P. Ahrarni mali hospodarstva: umovy ta shliakhy rozvytku. Dnipropetrovs'k: Sich. 2012. 680 s. [in Ukrainian].
15. Ofitsijnyj sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. Retrieved from http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/vvp/vvp_ric/vvp_u.htm [in Ukrainian].
16. Sabluk P.T., Kropyvko M.F. Napriamy pohlyblennia ahrarnoi reformy na suchasnomu etapi rozvytku APK. Kyiv: NNTs «IAE», 2011. 137 s. [in Ukrainian].
17. Potapov O.S. Sil's'ke hospodarstvo Ukrainy: suchasnyj stan ta osoblyvosti rozvytku *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktual'ni pytannia nauky i praktyky*. 2018. № 9. S. 136–147 [in Ukrainian].
18. Puhachov M.I. Ahrarnyj sektor ekonomiky Ukrainy v umovakh instytutysijnykh zmin *Ekonomika APK*. 2017. № 5. c. 12–18 [in Ukrainian].
19. Stetsiuk P.A. Teoretychni osnovy biudzhethnoho planuvannia sil's'kohospodars'kykh pidpriemstv. *Ekonomika APK*. 2007. № 1. S.109 – 113.
20. Savchuk V.A. Finansove zabezpechennia vykonannia funktsij derzhavy. *Investytsii: praktyka ta dosvid*. 2013. № 22. S. 46–49 [in Ukrainian].
21. Pohrischuk H.B. Finansove zabezpechennia okhorony navkolyshn'oho pryrodnoho seredovyscha: avtoref. dys. kand. ekon. Nauk. Ternopil', 2005. 20 s. [in Ukrainian].

УДК 351:796

DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.2.9>

МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ І СПОРТОМ В УКРАЇНІ

Нікітенко С.В. – кандидат історичних наук,
доцент кафедри економіки та фінансів
Херсонського державного аграрно-економічного університету
ORCID: 0000-0002-8233-3065

На основі аналізу існуючих наукових підходів, у статті досліджується сутність механізмів державного управління фізичною культурою та спортом в Україні. Зокрема розглянуті актуальні наукові концепти до визначення поняття «фізична культура і спорт» та «механізм державного управління», «програмно-цільове управління», «програмно-цільовий метод управління», «програмно-цільовий принцип управління», «програмно-цільовий підхід». Як специфічний вид життєдіяльності управління покликане реалізуватися за допомогою здійснення послідовних управлінських дій, які класифікуються як «функції» управління. Стаття акцентує увагу на необхідності визначення сутності відносно нового специфічного механізму державного управління, який виникає в результаті запровадження процесу децентралізації влади в Україні. На основі проведеного дослідження робляться висновки щодо розуміння сутності механізму державного управління фізичною культурою та спортом в Україні.

Ключові слова: фізична культура і спорт, механізми державного управління

Nikitenko S.V. Mechanisms for the implementation of state management of physical culture and sports in Ukraine

On the basis of the analysis of the most important scientific approaches, the state has the right to use the mechanisms of the sovereign administration of physical culture and sports in Ukraine. The views on relevant scientific concepts before understanding the concept of «physical culture and sport» and the «mechanism of sovereign control», «program-control method», «program-control method», «program-control principle». As a specific type of living management, I'm realizing that I'm looking for another way to go to the last management days, as well as «control» functions. By emphasizing the respect for the necessary daylightness of an entirely new specific mechanism of the sovereign government, a kind of winery results from the decentralization process in Ukraine. On the basis of the accomplishment of the trial, the baskets are shy to work out in a day-to-day manner for the mechanism of the sovereign governing the physical culture and sports in Ukraine.

Immediate steps are currently underway to develop systemic work to organize consistent legislative work that, while following all relevant procedures, will ensure the desired level of effectiveness of this type of activity, including guaranteeing resilience from changing political conditions. A number of principles must be laid at the heart of this approach. The dynamics of social relations and their individual spheres is not possible without the adoption and implementation of a certain range of legislative acts and norms, so public administration is a phenomenon that has a complex and universal social structure. There is no doubt that governance can be inherent in dynamic systems of social and non-social direction, one of the inherent attributes of which is self-government, in other words the potential ability of the system to be ordered.

The management technologies of the state management of physical culture and sports are interconnected and based on fundamental principles, which serve as the methodological basis of this whole process. Scientists play an important role in the development of theoretical foundations, giving a practical basis to their conceptual provisions.

Key words: physical culture and sports, mechanisms of public administration.

Постановка проблеми. У різних галузях знань до теперішнього часу ще немає єдиного загальноприйнятого визначення поняття «фізична культура і спорт». Така ситуація обумовлена цілою низкою чинників. Окрім того, необхідно враховувати, що фізична культура і спорт складають два значних сегменти: спорт вищих досягнень (професійний спорт), а також фізична культура і спорт, яким громадяни

займаються для зміцнення власного здоров'я та змістовного проведення відпочинку. По-скільки професійний спорт є одним із важливих сегментів, що формує престиж держави на міжнародній арені, то ним опікуються органи управління на загальнодержавному і регіональному рівні, які потребують теоретичних напрацювань та соціологічних даних. Як правило, організацію занять населення фізичною культурою і спортом беруть під опіку в першу чергу органи місцевого самоврядування. Зрештою, у великих містах, що є засновниками або співзасновниками професійних спортивних колективів (футбольний клуб «Львів», баскетбольний клуб «Миколаїв» тощо) підтримка таких клубів, а також окремих визначних спортсменів здійснюється за рахунок спеціально акумульованих коштів із фондів місцевого бюджету та за рахунок спонсорської допомоги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідно враховувати, що фізична культура і спорт потребує теоретичного осмислення та методологічної підтримки. Проблему феномену фізичної культури та спорту як соціального, правового, економічного, культурного явища досліджує значне число вітчизняних і закордонних науковців, які у своїх трактуваннях його понятійної сутності виходять із концептуальних позицій, що притаманні відповідній науковій галузі до якої вони належать. Зокрема, трактування «фізичної культури і спорту» ми маємо розглядати виходячи із контексту яким чином йде вивчення даного сегменту людської діяльності в рамках різних наукових дисциплін, а також науковими школами тощо. Особливої актуальності набувають дослідження змісту, форм, методів, принципів, механізмів державного управління на регіональному рівні в світлі проблем окреслених у концепції «Загальнодержавної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту» [10] та виходячи з мети надання більш широких повноважень місцевим органам влади і фізкультурно-спортивним товариствам тощо.

У нашій країні ефективним способом по вирішенню значимих проблем стало напрацювання цільових комплексних програм, що вимагають суттєвих фінансових витрат, концентрації зусиль різних міністерств і відомств. У цій частині соціально-економічної сфери за роки незалежності накопичено суттєве теоретичне осмислення і практичний досвід. Аналіз наукових публікацій З. Бурика [1], І. Гасюка [3; 4] показує, що при розгляді даного виду управління послуговуються низкою базисних понять, які широко застосовуються у вітчизняній практиці: «програмно-цільове управління», «програмно-цільовий метод управління», «програмно-цільовий принцип управління», «програмно-цільовий підхід» тощо. Очевидно маємо підстави поділяти твердження І. Нікуліної, що сутністю програмно-цільового управління є намагання досягнути певного результату і мети, що здійснюється при допомозі реалізації цільових комплексних програм [14, с. 190]. Необхідно підкреслити, що всі види управлінських дій на програмно-цільовій основі, які охоплюють планування, прогнозування, організацію, координацію, використовують єдину методологію, яка отримала назву програмно-цільового підходу або програмно-цільового методу. Вітчизняні науковці опрацьовуючи теорію соціального управління бачить в управлінні функцію організованих систем, що мають на меті гарантувати стабільність структури в режимі її функціонування та втілити програмні завдання і прагнення маючи на увазі досягнення наміченої мети.

Мета статті полягає у необхідності:

- визначитися із суб'єктністю законотворчої ініціативи;
- осмислити відмову від парадигми самодостатності законодавчої діяльності;
- визначитися з підходами до теоретичних засад соціологічних досліджень становища фізичної культури і спорту;

– усвідомити необхідність і важливість запровадження контролю щодо законодавчої роботи владних суб'єктів з боку громадськості тощо.

Виклад основного матеріалу. На даний час здійснюються невідкладні кроки спрямовані на напрацювання системної роботи з метою організувати послідовну законотворчу роботу, яка при дотриманні всіх відповідних процедур, що забезпечить бажаний рівень ефективності такого роду діяльності, в тому числі гарантуватиме стійкість від зміни політичної кон'юнктури. В основу цього підходу потрібно закласти низку принципових положень. Динаміка суспільних відносин і окремих їх сфер не можлива без прийняття і реалізації визначеного кола законодавчих актів та норм, тому державне управління є феноменом, що має складну і універсальну суспільну структуру. Не підлягає сумніву те, що управління може бути притаманним для динамічних систем соціального і несоціального спрямування, одним з іманентних атрибутів яких виступає самоуправління, інакше кажучи потенційна здатність системи впорядковуватися.

Управлінські технології державного управління фізичною культурою і спортом взаємопов'язані й опираються на фундаментальні засади, що виступають методологічним базисом всього цього процесу. Важливу роль науковці при напрацюванні теоретичних засад відводять пактичному підґрунтю своїх концептуальних положень. В цьому контексті важливе місце набувають статистичні методи дослідження. «Якщо у наукових дослідженнях середнє арифметичне значення і показник варіативності використовуються незалежно, то символи, якими вони позначаються, не мають такого «принципового» значення, адже вони не впливають на кінцевий результат аналізу, хоча очевидно, що вони повинні бути уніфікованими і позначатися загальноприйнятими «X» та «σ». Це обумовлено тим, що статистичні показники, як літери в абетці, дають можливість науковцям правильно «читати» експериментальний матеріал, а отже, об'єктивно сприймати результати дослідження. Зовсім інша ситуація виникає у випадку, коли аналізується співвідношення між середнім значенням і показником варіативності ($X \pm$ – показник варіативності). У цьому разі має принципове значення, який саме показник варіативності використовується, адже між «σ» і «m» існує сутнісна відмінність. Символом «m» в описовій (прикладній) статистиці позначається показник, який має назву «помилка репрезентативності» (або статистична помилка). Він характеризує, наскільки експериментальна вибірка представляє (репрезентує) генеральну сукупність. Тобто помилка репрезентативності характеризує відхилення вибіркового показника від його генерального параметра. Помилки репрезентативності притаманні тільки вибіркоким спостереженням. Вони виникають у результаті того, що вибірка сукупність не повністю відтворює генеральну» [18, с. 84]. Загальновідомо, що головною і найсерйознішою причиною прогалин у фізкультурному русі є нераціональний спосіб життя, неоптимальне використання сьогоденних досягнень науки про людину, про її резерви, психофізіологічні, фізичні можливості. Результати статистичних досліджень здоров'я людини та чинників, що впливають на його стан, показують, що здоров'я людини залежить від:

- стану медицини – на 10%;
- впливу екологічних чинників – на 20–25%;
- генетичних чинників – на 20%;
- умов і способу життя – на 50% [15, с. 41].

Якщо пильно придивитися до семантики змісту терміну «управління», то вона містить одну зі знакових ознак – мету, а також гармонізацію процесів, що спрямовані на її досягнення. Така гармонізація може бути набута в ході впровадження

структурно-змістовного ранжування при постановці завдань і мети, в процесі впорядкування методів і засобів управлінських рішень виходячи з часово-просторових характеристик, визначення потрібного для цього ресурсного забезпечення. Опираючись на вище зазначене можемо констатувати, що планування є провідним складником при управлінні процесом розвитку фізичної культури та спорту в регіонах, воно покликане бути гармонійним, тобто узгоджуватися із динамікою розвитку даної сфери. Стратегічне планування потрібне і надзвичайно важливе в процесі здійснення заходів спрямованих на покращення ефективності державного управління фізичною культурою та спортом на рівні регіону. Завдячуючи йому вдається досягти комплексної та системної координації функціонування всієї системи державного управління, ефективність якої досягається завдяки передачі певних повноважень нижчим управлінським ланкам.

Вся сукупність методів, завдань, заходів та засобів спрямованих на досягнення відповідного розвитку галузі фізичної культури та спорту в середньостроковій і довгостроковій перспективі, становлять збалансовану науково обґрунтовану систему і стратегію розвитку сфери фізичної культури і спорту. Дану стратегію можна реалізувати завдяки залученню програмно-цілевих підходів, що виступають одним з елементів стратегічного планування. Тому низка дослідників, серед них І. Гасюк, сформулювали бачення програмно-цілевого підходу який є механізмом державного управління розвитком фізичної культури та спорту, що при використанні відповідних управлінських технологій (моніторинг, оцінювання, прогнозування, планування, програмування та ін.), засобів і методів може забезпечити досягнення мети та вирішити програмні завдання дотримуючись принципів і вимог до предметної сфери його застосування [3]. Науковці та управлінці послуговуючись програмно-цілевим підходом в якості інструментальної складової зачасти використовують програмно-цілевий метод, що дозволяє забезпечити координацію дій при управлінні між об'єктом та суб'єктом, регламентувати способи як задіяти засоби управління в процесі реалізації різноманітних управлінських технологій спрямованих на реалізацію програмних цілей і досягнення поставленої в процесі управління мети [4].

Більш глибокому розумінню сутності програмно-цілевого управління може сприяти знання про існуючі класифікації цільових комплексних програм. За характером мети, яку переслідують управлінці при виконанні програм і впливу результатів їх реалізації на розвиток народного господарства вони поділяються на ключові кластери: виробничі; економічні; науково-технічні; соціальні програми, безпосередньо розраховані на задоволення потреб населення, забезпечення найбільш сприятливих умов, які сприяють соціальному розвитку трудящих; ті, що впливають на розвиток культури, освіти, медичного забезпечення, побутового та інших видів обслуговування тощо. Комплексні програми також доцільно розділити наступним чином: функціональні програми; програми цільового розвитку; будівельні програми; організаційні програми. І, зрештою, ще одним важливим фактором, який впливає на формування систем управління комплексними програмами є період їх реалізації: безперервні; довгострокові; поточні.

Розробка програм в яких використано програмно-цілевий метод провадиться за дотримання певної послідовності:

1. Формується перелік найбільш важливих проблем та визначається ключова проблема цільової програми.

2. Формулюється вихідне завдання на розробку програми з метою вирішення певної проблеми, де відображено мету програми, ліміт задіяних ресурсів,

безпосередні учасники і термін дії програми. На даному етапі визначаються параметри, що характеризують мету програми і формуються заходи покликані реалізувати її відповідно до окремо визначених періодів. Інакше кажучи, генеральну мету розбивають на складові чинники.

3. Прописується перелік завдань та комплексні заходи спрямовані на реалізацію програми. Послідовність ключових дій покликаних виконати програму визначається, зважаючи на побудовану ієрархію цілей. Для реалізації кожного завдання напрацьовуються послідовні етапи їх виконання.

4. Здійснюється прогнозований розрахунок найважливіших показників та ресурсних потреб щоб забезпечити реалізацію програми. Закладається показник матеріального, трудового, фінансового ресурсу, необхідного в процесі втілення у життя програми. Даний етап важливий для розрахунку показника наскільки ефективною може бути реалізація програми.

5. На завершальному етапі формування програмних документів, узгодження а, за потреби, затвердження програми планування потрібно здійснювати дотримуючись чітко визначених принципів і правил її формування. Важливе місце необхідно відвести обґрунтуванню і організації напрацювання планових документів. Ключове місце в цьому процесі посідають принципи науковості, соціальної спрямованості, пропорційності та збалансованості, пріоритетності, узгодженості короткострокових, середньострокових та довгострокових цілей [16].

Характерно, що програмно-цільовий метод управління використовувався в централізовано керованій радянській економіці в тій же мірі, що і в ринковій економіці капіталістичних країн в силу його відносної інваріантності стосовно типу і природи соціально-економічних систем. До особливостей цільової програми як самостійного об'єкту планування та управління в першу чергу відносять її орієнтацію на конкретну мету, що передбачає значний зсув, досягнення певного нового якісного стану. По-друге, цільова програма зазвичай, є довгостроковою або середньостроковою і носить кінцевий за часом характер. По-третє, заходи, що становлять сутність програми, утворюють єдиний комплекс. По-четверте, програмні заходи зазвичай носять міжвідомчий характер і дуже часто відносяться до різних галузей, отже, їх узгодження і координація практично не може бути здійснена на основі роз'єднаних лінійно-функціональних структур управління.

Аналізуючи численні наукові праці ми прийшли до переконання, що методичною основою програмно-цільового підходу в якості механізму державного управління розвитком фізичної культури та спорту становлять предметна сфера його використання, можливості даного підходу стосовно вирішення виникаючих проблем, передумови щодо його впровадження у повсякденну практику управлінської діяльності, підходи до його застосування, методи та засоби, які сприяють вирішенню поставлених завдань і у досягненні визначеної мети, допомагають впорядкувати науково-категорійний апарат тощо.

Стратегічне планування і реалізація розробленої стратегії пов'язані з низкою важливих підвалін, що у значній мірі обумовлюють ефективність дій управління та ефект від безпосередньої реалізації заходів, що покликані досягнути визначеної у них мети. Успішно впоратися з цілим спектром питань, що зазвичай виникають у результаті проведення ґрунтовного аналізу динаміки сутності правових засад і наслідків реалізації регіональних та місцевих програм, які скеровані на розвиток фізичної культури та спорту, удосконалення методологічних засад і підходів до стратегічного планування даної сфери людської діяльності. У вітчизняній науці достатньо мало праць, де висвітлено зміст етапів та методологічні особливості

при стратегічному плануванні процесів галузі фізичної культури та спорту на рівні регіонів. Дослідники умовно виділяють два періоди регіонального стратегічного планування розвитку фізичної культури та спорту. Перший пов'язують із зародженням та становленням регіонального перспективного планування розвитку фізичної культури та спорту в нових соціально-економічних умовах (його датують 1992–2000 рр.). У цей час відбулося прийняття Закону України «Про фізичну культуру і спорт» датованого 24 грудня 1993 року, який заклав нормативно-правові підвалини стратегічного планування розвитку галузі. Започаткували другий етап, прийняті Закони України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» (2000 р.) [6], «Про державні цільові програми» (2004 р.) [7].

На сьогодні напрацьовано і розроблено різноманітні форми і планові показники галузі державного управління фізичною культурою та спортом. Значного поширення набуло директивне, стратегічне й індикативне планування. Ведучи мову стосовно стратегічного планування сферою фізичної культури та спорту на регіональному рівні, є підстави бачити його цілеспрямованим та організованим процесом розробки першочергових, обґрунтованих економічно і соціально заходів, що мають бути досягнуті в середньостроковій чи довгостроковій перспективі. Стратегічне планування процесів розвитку фізичної культури та спорту в регіонах нашої держави повинно опиратися на чіткі нормативно-правові підходи, визначати конкретних виконавців на кожному управлінському рівні (державному, регіональному, місцевому) [19]. На центральному (загальнодержавному) проводиться напрацювання нормативно-правових підстав для стратегічних змін в розгортанні фізкультурно-спортивного руху в регіонах. В їхню основу повинні бути покладені: «Конституція України», «Закон України про фізичну культуру та спорт», «Закон України про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку», «Закон України про стимулювання розвитку регіонів» [9], «Закон України про місцеве самоврядування», «Закон України про місцеві державні адміністрації» [8] і таке інше.

Основні напрями розробки і формування організаційної основи управління динамікою фізичної культури і спорту містяться в оптимізації системи спортивних і фізкультурних заходів; вдосконаленні взаємодії суб'єктів фізичної культури і спорту; розробці ключових параметрів рухової активності для населення різної вікової категорії і соціальної приналежності; напрацюванні системи фізичного виховання і вдосконалення людини на різних етапах її життя, в першу чергу підростаючого покоління. Необхідно зближувати фізичну культуру і спорт з іншими сферами людської діяльності, що державою визначено в якості одного із важливих напрямків подальшого підйому масовості та закладено соціально-економічні підвалини її функціонування і розвитку. Особливої актуальності набувають кроки по розв'язанню цього питання за умов подальшого становлення і розвитку ринкової економіки. В цьому контексті важливе місце відводиться регіонам та їхнім органам управління, зміст діяльності яких має полягати в намаганні забезпечити розвиток нових суспільних відносин, в тому числі у сфері фізичної культури і спорту [11, с.156].

Необхідно зважати на ту обставину, що управлінські дії здійснюються в системах, які складають мережу причинно-наслідкових залежностей, що здатні в межах цієї основної якості переходити з одного стану в інший. Дані процеси забезпечують стабільність та динаміку системи, обумовлюють зберігання її якісних показників, підтримують постійну взаємодію із зовнішнім середовищем. Маємо взяти до уваги, що дані системи можуть функціонувати за умови безперервної зміни

внутрішнього і зовнішнього середовища, тому завдання управлінських структур повинно полягати в тому, аби вірно та своєчасно відреагувати на такі зміни. Це може бути забезпечено вчасним налаштуванням функціональної і організаційної структури даної системи у відповідності притаманним для неї закономірностям та тенденціям [5, с. 21].

Нас не може не цікавити як тлумачити поняття «управління» яким послуговуються при характеристиці особливої управлінської дії в різноманітних сферах суспільної життєдіяльності, зокрема при забезпеченні державного управління фізичною культурою і спортом України. Адже фізична культура і спорт була і залишається невід'ємною складовою соціального буття спільноти, атрибутом її не матеріального виробництва. При цьому, цілком правомірним і доцільним є послуговуватися поняттям «управління» щодо фізичної культури і спорту як окремої галузі.

У загальному вигляді, то під управлінням розуміють спрямоване, усвідомлене переведення якогось об'єкта (завжди виступає складною системою) з первинного стану до іншого. Тому, не випадково відбулося виділення управління в окремий кластер людського знання і в науку вже на кінець XIX сторіччя. Його наукове підґрунтя на даний момент становить увесь накопичений досвід і навички щодо управління, котрі були сформовані в процесі практичного виконання управлінських дій. Воно представлене в якості різноманітних теоретичних розробок і концепцій, основу яких складають досліджені закономірності та обґрунтовані закони, підходи, засади, функціональні прояви, форми та методи цілеспрямованих дій індивідів, які скеровані з метою реалізації управлінської функції. Зачасти у повсякденні приходиться мати справу з твердженням, що управління є мистецтвом, яке пов'язує із вмінням управлінців ефективно послуговуватися накопиченими знаннями і напрацьованим досвідом в ході практичної управлінської діяльності. Очевидно такий підхід базується на підставі наступних чинників: об'єднання і організації фізкультурно-спортивного спрямування є складними відкритими соціальними (соціально-технічними) системи, діяльність яких залежить від різноманітних чинників пов'язаними із зовнішнім та внутрішнім середовищем. Окрім опори на досягнення науки при здійсненні управлінських дій, менеджер зазвичай використовує в конкретних випадках й на накопичений досвід та набуті знання. Тому наявні фахівці фізкультурно-спортивних організацій і їх кваліфікація є важливою складовою, що забезпечує ефективність системи. Державним службовцям притаманна напрацьована власна система преференцій і мотивації діяльності. Зважаючи на цю обставину, управлінський процес трактують в якості сукупності дій, де наукові підходи та досвід управлінця виступає мистецтвом, коли потрібне перманентне накопичення знань і теоретичне їх напрацювання, а також постійний розвиток і вдосконалення особистих менеджерських якостей фахівця, його здатність послуговуватися набутими навичками та знаннями, коли виникають неординарні ситуації в процесі практичного виконання покладених на нього обов'язків. Метою має бути максимальне забезпечення тісної взаємодії всього управлінського персоналу та створення умов, що сприяли би вичерпній реалізації потенціальних можливостей усіх працюючих. В свою чергу, поділ праці обумовив те, що управління виділилося в особливу функцію, яка є принципово відмінною за призначенням і змістом від звичної для нас виробничої функції. Як специфічний вид життєдіяльності управління покликане реалізуватися за допомогою здійснення послідовних управлінських дій, які класифікуються як «функції» управління. Звісно, що кожна управлінська функція має розглядатися в якості самостійного процесу. Тому, маємо враховувати, що функції управління – це низка окремих, зазвичай формально не пов'язаних дій менеджера,

які складаються в цілісний процес з метою інтегрувати всю його діяльність. У цій ситуації при трактуванні управління як цілеспрямованого процесу робиться акцент на тій обставині, що виконання певних управлінських функцій (коли розглядаємо кожен окремий випадок) виступає як процес, що можна змістовно пов'язати з іншими управлінськими функціями. Тобто, є підстави твердити – «мікропроцеси» в ході реалізації управлінських функцій розглядаються в якості розгорнутого управлінського «макропроцесу» [17].

Загальний контекст поняття «державне управління» можемо екстраполювати стосовно всіх трьох владних гілок – законодавчої, виконавчої і судової, а у вузькому трактуванні – виключно виконавчої. Поняття державного управління як самостійна форма діяльності держави набуло найбільшого поширення, яке проявляється як організуюча, виконавчо-розпорядча функція, що характеризує особливу групу державних органів у процесі безпосередньої реалізації функцій і завдань представників держави в ході щоденного і безпосереднього керівництва економікою, соціально-культурною і адміністративно-політичною сферою країни. Значна частина вітчизняних дослідників поділяє думку стосовно організуючого, виконавчо-розпорядчого характеру управлінської діяльності, яка спрямовується на реалізацію функцій і завдань притаманних державі.

Енциклопедичні видання, спеціальна література та у дисертаційних роботах поняття «управління» загалом розглядають як один з елементів або функцію організованих систем різного походження (технічного, біологічного, соціального) [2]. Іноземні науковці визначають багатозначність терміну «управління». У загальному контексті ними розподілено поняття «управління» розділено на два класи: управління людськими ресурсами і управління персоналом. Управління людськими ресурсами має відмінні особливості від управління персоналом і полягає в прийнятті співробітниками організації стратегічних завдань, що характеризує прагнення в повній мірі залучити працівників у процеси по реалізації мети організації і бажання здійснити власний внесок у кінцевий результат, продемонструвати переваги конкретної організації, а також поєднання інтересів організації із запитами працівників.

В свою чергу, управління персоналом у більшій мірі пов'язують із адміністративним підходом при виконанні обов'язків працівниками. Потрібно пам'ятати, що управління людськими ресурсами може перебувати у протиріччі з управлінням персоналом. Враховуючи дану обставину маємо підстави твердити, що управління людськими ресурсами покликане вирішувати стратегічні завдання, тоді як управління персоналом переслідує тактичну мету [13, с. 7]. Маємо також врахувати, що управління представляє собою складний і універсальний суспільний феномен. Очевидно найбільш широко його зміст розкриває філософська наука, яка трактує управління як функцію організованих систем, що дозволяє їм зберегти свою структуру, постійно підтримувати режим діяльності, здійснювати реалізацію власних програм, в кінцевому результаті досягати поставленої мети. З філософського пункту бачення, управління є необхідною і невід'ємною функцією суспільного життя. Його метою виступає організація спільної діяльності людей, чи їх окремих груп та організацій, забезпечення координації взаємодії між ними, а його суттю – здійснення керуючого впливу на певні об'єкти [12, с.12].

Висновки. На наше переконання комплексність, системність, цілісність управління фізичною культурою і спортом в достатній мірі забезпечується розвитком теоретичних і методологічних обґрунтувань у сучасному суспільстві. В якості органічного поєднання програмного і цільового підходів нами розглянуто

програмно-цільове управління, інтеграція яких в значній мірі посилює обґрунтування проблеми, лягає в основу подальшої розробки програмних дій і заходів задля досягнення мети, сприяє концентрації ресурсів для отримання очікуваних результатів, узгодження термінів, виконавців, функцій і методів управлінських дій, а також прискорює науково-експериментальні процеси і, загалом, знижує невизначеність майбутнього. Організація управління на програмно-цільових засадах сприяє забезпеченню пріоритету народногосподарських інтересів, гальмує відомчий та містечковий сепаратизм, дозволяє зорієнтувати виконавців опертися на комплексний підхід при використанні ресурсної бази із метою досягнути максимальних кінцевих результатів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бурик З.М. Моніторинг у програмно-цільовому управлінні регіональним розвитком Демократичне врядування. 2008. №1. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DeVr/2008-01/zmist.html>. Дата перегляду: 06.02.2020.
2. Вавренюк С.А. Механізми державного управління розвитком фізичної культури і спорту у вищих навчальних закладах України: дис. канд. іст. н. Харків, 2015. С. 202.
3. Гасюк І.Л. Програмно-цільовий підхід – наукова категорія теорії державного управління розвитком фізичної культури та спорту. *Економіка та держава*. 2011. № 4. С. 126–128.
4. Гасюк І.Л. Програмно-цільовий підхід як механізм державного управління розвитком фізичної культури та спорту. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 5. С. 95–100.
5. Мельник А.Ф., Оболенський О.Ю., Васіна А.Ю. *Державне управління: Навчальний посібник*. 2003. С. 165–176.
6. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України». *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 25.
7. Закон України «Про державні цільові програми». *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 25. С. 352–357.
8. Закон України «Про місцеві державні адміністрації». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/586-14>. Дата перегляду: 10.02.2020.
9. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/2850-15>. Дата перегляду: 10.02.2020.
10. Концепція Загальнодержавної цільової соціальної програми з розвитку фізичної культури і спорту на 2012-2016 рр. URL: <http://www.kmu.gov.ua/ua/pras/248719473>. Дата перегляду: 10.02.2020.
11. Кудлата К.В. Державне управління фізичною культурою та спортом на регіональному рівні: поняття та сутність. *Інвестиції: практика та досвід. Державне управління*. 2013. № 23. С. 127–135.
12. Малиновський В.Я. Державне управління: Навчальний посібник, Луцьк: Ред.-вид. відд. «Вежа» Вол. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000.
13. Мозолев О.М. Управління розвитком освіти в сфері фізичної культури і спорту з польського досвіду. *Zbiór artykułów naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej "Pedagogika. Badania podstawowe i stosowane: wyzwania i wyniki"*. Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2016. С. 178–182.
14. Никулина И.Е., Луков Д.В., Мозголин Б.С. Современные особенности программно-целевого управления организаций. *Известия Томского политехнического университета. Социально-экономические и гуманитарные науки*. 2006. Т. 309. № 3. С. 269–274.

15. Пархоменко-Куцевіл О. Принципи формування кадрової безпеки системи державного управління: теоретичні засади. *Актуальні проблеми державного управління. Збірн. наук. праць*. 2015. Вип. 2 (62). С. 17–20.

16. Указ Президента України №341/2001 Про концепцію державної регіональної політики. URL <https://www.president.gov.ua/ru/documents/3412001-478>.

REFERENCES:

1. Burik Z.M. (2008). Monitoring at the program-controlled management of regional development/ [Moni'toring u programno-czi'l'ovomu upravli'nni' regi'onal'nim rozvitkom]. Democratically relaxed. N 1. Access mode: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DeVr/2008-01/zmist.html>. Date I look: 06.02.2020.

2. Vavrenyuk S.A. (2015). Mechanisms of the sovereign management of the development of physical culture and sports among the main primary mortgages of Ukraine. [Mekhani'zmi derzhavnogo upravli'nnya rozvitkom fi'zichnoyi kul'turi i' sportu u vishhihkh navchal'nikh zakladakh Ukrayini]. Dis. K. ist. n Kharkiv, S. 202. [in Ukrainian].

3. Gasyuk I.L. (2011). Programming code – the science category of the theory of the sovereign control of the development of physical culture and sports. Economy and power. [Programno-czi'l'ovij pi'dkhi'd – naukova kategori'ya teori'yi derzhavnogo upravli'nnya rozvitkom fi'zichnoyi kul'turi ta sportu. Ekonomi'ka ta derzhava]. No. 4. S.126-128. [in Ukrainian].

4. Gasyuk I.L. (2011). Programming logic as the mechanism of the sovereign administration of the development of physical culture and sports. Investments: practice and additional. [Programno-czi'l'ovij pi'dkhi'd yak mekhani'zm derzhavnogo upravli'nnya rozvitkom fi'zichnoyi kul'turi ta sportu. I'nvesticzi'yi: praktika ta dosvi'd]. No 5. S. 95-100. [in Ukrainian].

5. Melnik A.F., Obolensky O.Y., Vasina A.Y. (2003). State administration: Navalny postnik. [Derzhavne upravli'nnya: Navchal'nij posi'bnik]. S. 165-176. [in Ukrainian].

6. The Law of Ukraine “On the Power of Forecasting and Separation of the Program of Economic and Social Development of Ukraine”. Vidomosti Verkhovna For the sake of Ukraine. [Pro derzhavne prognozuvannya ta rozroblennya program ekonomi'chnogo i' soczi'al'nogo rozvitku Ukrayini]. 2000. Number 25. [in Ukrainian].

7. Law of Ukraine “On State Power Programs”. Vidomosti Verkhovna For the sake of Ukraine. (2004). [Pro derzhavni' czi'l'ovi' programi]. 2004. No. 25. S. 352–357. [in Ukrainian].

8. The Law of Ukraine “On Public Administeries”. [Pro mi'scezi' derzhavni' admi'ni'straczi'yi]. Access mode: <http://zakon.rada.gov.ua/go/586-14>. Date I look: 10.02.2020.

9. The Law of Ukraine “On Stimulating Development of Regions”. [Pro stimulyuvannya rozvitku regi'oni'v]. Access mode: <http://zakon.rada.gov.ua/go/2850-15>. Date I look: 10.02.2020.

10. The concept of foreign government social programs for the development of physical culture and sports for (2012-2016). [Konczepczi'ya Zagal'noderzhavnoyi czi'l'ovoyi soczi'al'noyi programi z rozvitku fi'zichnoyi kul'turi i' sportu na 2012-2016 rr]. Access mode: <http://www.kmu.gov.ua/ua/npas/248719473>. Date I look: 10.02.2020.

11. Kudlata K.V. (2013). The state is controlling the physical culture and sports in the regional region: understanding that day. Investments: practice and additional. [Derzhavne upravli'nnya fi'zichnoyi kul'turoyu ta sportom na regi'onal'nomu ri'vni': ponyattya ta sutni'st'. I'nvesticzi'yi: praktika ta dosvi'd]. State control. No. 23. S. 127-135 [in Ukrainian].

12. Malinovsky V.Y. (2000). State Administration: Navalny Postnik, [Derzhavne upravli'nnya: Navchal'nij posi'bnik]. Luts'k: Ed.-view. vidd. “Vezha” Vol. holding un-tuim. Forests of Ukraine [in Ukrainian].

13. Mozolev O.M. (2016). Management of the development of education in the field of physical culture and sport from Polish leisure. [Upravli`nnya rozvitkom osviti v sferi` fi`zichnoyi kul`turi i` sportu z pol`s`kogo dosvi`du]. Zbiór artykułów naukowych. Konferencji Miedzynarodowej Naukowo-Praktycznej "Pedagogika. Badania podstawowe i stosowane: wyzwania i wyniki". Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», S. 178-182 [in Ukrainian].

14. Nikulina I.E., Lukov D.V., Mozgolin B.S. (2006). Modern features of program-targeted management of organizations. [Sovremenny`e osobennosti programmno-czelevogo upravleniya organizacij]. News of Tomsk Polytechnic University. Socio-economic and human sciences. 2006.V. 309. No. 3. P. 269-274 [in Ukrainian].

15. Parkhomenko-Kutsevil O. (2015). The principles of the formulation of personnel support of the system of sovereign governance: theoretical ambush. [Princzipi formuvannya kadrovoyi bezpeki sistemi derzhavnogo upravli`nnya: teoretichni` zasady]. Actual problems of the sovereign government. Zbirn. sciences. prats. VIP. 2 (62). S. 17-20.

16. Decree of the President of Ukraine No. 341/2001 on the concept of sovereign regional policy. [Pro koncepczi`yu derzhavnoyi regi`onal`noyi poli`tiki]. Access mode <https://www.president.gov.ua/en/documents/3412001-478>.

УДК 330.101

DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.2.10>

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ПРОБЛЕМ ДОСЛІДЖЕННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ АСПЕКТІВ ТРАНСФОРМАЦІЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Потравка Л.О. – доктор економічних наук, професор,
професор кафедри публічного управління та адміністрування
Херсонського державного аграрно-економічного університету
ORCID: 0000-0002-0011-2286

Основними проблемами досліджень трансформаційного процесу економічної системи є обрання загального теоретичного підходу та методів їх здійснення. Використання системного підходу є початковим етапом формування нової наукової парадигми, необхідної для створення ефективної структури національної економіки у ході трансформаційних перетворень. Визначено та обґрунтовано засади формування системної парадигми в межах еволюційної економічної теорії. Доведено, що з точки зору системного підходу реалізується намагання багатоаспектного розгляду соціально-економічних утворень як комплексів, що мають риси технологічних, економічних, соціальних, інституційних, біологічних та інших систем. Головним об'єктом розгляду є соціально-економічні системи, а предметом – їх розвиток, що базується на взаємодії внутрішніх підсистем та вплив зовнішніх систем і середовищ. Дослідженнями доведено, що системна парадигма адаптована до сучасних умов економічних досліджень, відкриває можливості створення структурно-функціональної моделі економіки, але процес моделювання економічної системи, як складової, буде характеризуватися наявністю припущень та спрощеннями, що надає можливість лише приблизно відобразити реально існуючу економічну систему.

Ключові слова: система, еволюція, розвиток, трансформація, економічна система, управління.

Potravka L.O. A systematic approach to the problems of researching the management aspects of the transformation of the national economy of Ukraine

The main problems of research of the transformation process of the economic system are the choice of the general theoretical approach and methods of their implementation. The use of a systems approach is the initial stage in the formation of a new scientific paradigm necessary to create an effective structure of the national economy in the course of transformational transformations. The principles of formation of the system paradigm within the framework of evolutionary economic theory are determined and substantiated. It is proved that from the point of view of the system approach the attempt of multifaceted consideration of social and economic formations as complexes having features of technological, economic, social, institutional, biological and other systems is realized. The main object of consideration is socio-economic systems, and the subject - their development, based on the interaction of internal subsystems and the influence of external systems and environments. Research has shown that the system paradigm is adapted to modern conditions of economic research, opens the possibility of creating a structural and functional model of the economy, but the process of modeling the economic system as a component will be characterized by assumptions and simplifications. The components of the transformation of the economic system are evolutionary, reformation and revolutionary. In particular, evolutionary transformation is a continuous process of self-development, the source of which is in the system itself, covers it completely and leads to the gradual formation of system integrity on the basis of emerging contradictions in the system. This transformation of can be characterized as a gradual, smooth process that eliminates sharp jumps and bifurcations.

Key words: system, evolution, development, transformation, economic system, management.

Постановка проблеми. Процеси трансформації соціально-економічних систем переважної більшості національних економік наприкінці 1990-х рр. минулого століття, нестабільний стан економіки у послідуочий період, не могли бути пояснені існуючими теоретичними позиціями неокласичної, інституційної та еволюційної

парадигмами. Також не було сформовано єдиного загальноприйнятого визначення «економічної системи», а підходи дослідників залежать переважно від прийнятого ними рівня абстракції та обраного об'єкта дослідження. Основні ідеї системної парадигми являють собою узагальнення, розвиток, модифікацію або трансформацію ідеї еволюційної парадигми. Тобто, системну парадигму можна вважати наслідком інтенсивного розвитку еволюційної економічної теорії.

Зв'язок в важливими науковими дослідженнями. Основами досліджень економічних процесів та явищ з позиції системного підходу базуються на наукових здобутках таких дослідників як: С.І. Архангельський, В.П. Беспаленко, С.У. Гончаренко, Ф.Ф. Корольов, Н.В. Кузьміна, В.В. Краєвський, Берталанфі, А. Раппапорт, І.В. Блауберг, В.М. Садовський, Є.Г. Юдін, А.І. Уємов та ін. В практиці економічної науки пропонується велика кількість підходів щодо можливості прогнозування та визначення напрямів подальшого розвитку економічної системи. Актуальним визначено системний підхід, який характеризується міждисциплінарною природою.

Аналіз дослідження. Дослідження еволюції базисних концепцій економічної теорії дозволяє виокремити три основних парадигми економічної науки ХХ ст., такі як неокласична, інституційна, еволюційна. Кожна з них започаткувала відповідний напрям економічної теорії, зокрема, неокласична економіка, інституційна економіка та еволюційна економіка. Найбільшу популярність останнім часом має еволюційна парадигма та заснована на ній еволюційна економіка, започаткована на наукових здобутках Й. Шумпетера. У зв'язку з докорінними змінами теоретичної економіки на початку ХХІ ст., які відбулися в результаті фінансово-економічної кризи 2008–2010 рр., виник новий напрям економічної теорії – системна парадигма, яка доповнює та синтезує традиційні неокласичні, інституційні та еволюційні концепції.

Системний підхід є одним з методологічних напрямів сучасної науки, формування якого було пов'язано з подолання кризи у науковому пізнання ХІХ–ХХ ст. Починаючи дослідження поняття «система» з цього періоду, звернемо увагу на основні групи поняття з огляду на спільну основу побудови визначення та закладеного змісту. Теоретична основа системного підходу склалася в результаті поєднання основних напрямів – загальної теорії систем та основ кібернетики. Л. Бетарланфі, досліджуючи розвиток біопопуляцій, встановив загальні принципи і закономірності поведінки цілісності спільності, об'єднаної внутрішніми зв'язками. Дослідник трактував систему як «сукупність взаємодіючих елементів, які знаходяться в певній взаємодії один з одним та зовнішнім середовищем» [3]. Ним було визначено три основних ознаки системи: 1) наявність цілої сукупності елементів; 2) їх узгоджена взаємодія; 3) взаємодія та зв'язок з зовнішнім середовищем, що забезпечує розвиток системи [1].

Іншим ідейним джерелом системного підходу вважають теорію кібернетики, яка ґрунтується на дедуктивних дослідженнях У. Ешбі, в роботах якого здійснюється акцентування на значенні особливої природи взаємовідносин системи із зовнішнім середовищем. Ним було виявлено через ці зв'язки структурний склад системи та характер її функціонування, а також сформовано загальні принципи управління [2]. Саме його трактування можна віднести до другої групи визначень, оскільки вони пов'язані з цільовим спрямуванням активності, стосуються організаційно керованих систем, до яких також належать економічні системи. В цілому другу групу визначень характеризує трактовка Садовського В.Н. «система – складна єдність, сформована багатьма факторами, які мають спільний план або переслідують спільні цілі» [3]. Розвиваючи це положення, А. Ухтомський визначив поняття функціональної системи, як тимчасове поєднання процесів та структур,

які об'єдналися з метою досягнення мети. При цьому «система» визначається як «...функціональна сукупність матеріальних утворень, що сприяють досягненню певного результату, необхідного для задоволення вихідної потреби» [4].

Третю групу визначень можна об'єднати спільними ознаками досліджуваних об'єктів. Дослідження А. Холла, А. Уємова, Ю. Урманцева сформували внутрішню організованість та цілеспрямованість як основні властивості системи, зокрема соціально-економічної. Такий методологічний підхід спростовує визначення системи на основі принципу зв'язку складових частин, тому що взаємодія здобуває системні ознаки через властивості цілісності та інтегрованості. У цьому контексті особливого значення набули дослідження І. Блауберга, який надав більш розширене уявлення про систему та системний підхід, як нове направлення досліджень системи.

З методологічної точки зору, сформованою І. Блаубергом, виникнення системного підходу в науці можна пов'язати не тільки з необхідністю опрацювання накопиченого емпіричного матеріалу, а більший мірі завдяки радикальному перегляду понятійного апарату в різних галузях науки. У сфері соціального пізнання, об'єктом якого також є економічна діяльність людини, нова ситуація визначається рядом обставин. Зокрема, виникнення диспропорцій розвитку різних соціальних інститутів, загострення соціальних катаклізмів примусило відмовитися від лінійно-однорідного характеру суспільного розвитку гегелівської схеми та виокремити проблему дійсного цілісного, багатоаспектного вивчення дослідження світу [5].

Обґрунтування нових принципів пізнання було пов'язано з відмовою від концептуальних передумов попередньої науки, зокрема, елементаризму та механіцизму. По суті всякий період узагальнення накопичених даних у будь-якій науці супроводжується виходом за межі елементаристичного підходу та прийняттям в певній формі ідеї цілісності. Проблема дослідження складних об'єктів обґрунтовувалася як зведення складного до простого. У протилежність існуючим раніше уявленням про цілісність І.В. Блауберг стверджував, що концепція цілісності аргументує наявність у цілісного об'єкта таких властивостей та якостей, які не можуть належати його частинам.

Узагальнюючи висновки передових дослідників системної теорії, можна зазначити, що поняття цілого, цілісності та системи І.В. Блауберга, як цілісної ієрархічно організованої понятійної системи та є підсистемою наукового знання в цілому, що розглядається з позиції інтеграції та синтезу, визначається класичним в галузі дослідження системного підходу. З цієї позиції основними ознаками системи можна вважати: 1) наявність цільної сукупності елементів, кожний з яких являє собою неподільну одиницю в межах цієї системи; 2) наявність функціональних характеристик системи в цілому та у кожного окремого компонента окремо; 3) наявність двох і більше типів зв'язків, що визначають її структурні, функціональні, комунікативні та інтеграційні властивості; 4) ієрархічність та управління, цілі та доцільність характеру, процеси самоорганізації, функціонування та розвитку [5].

Нові принципи системного підходу почали використовуватися не тільки в окремих спеціалізованих науках, але і для вирішення комплексних проблем ХХ ст. У цьому контексті найбільш вагомим є концепція узагальненої сили, методологічним фундаментом якої стала системно-структурна ідея В.І. Вернадського. Ця концепція на сучасному науковому рівні розглядає питання глибокого єднання біотичних та абіотичних факторів існування життя на Землі. З методологічної точки зору концепція Вернадського базується на принципі цілісності, але вперше в таких глобальних масштабах. Якщо в попередніх дослідженнях відображалися системності, зокрема цілісність відносно певного об'єкта, дійсно відмежованого від власного середовища, то Вернадським цілісність біосфери стала предметом,

а в певному розумінні, результатом дослідження [6]. Інакше кажучи, у традиційних дослідженнях цілісність розглядалася як дещо наявне ще до моменту дослідження, а головним завданням було виявлення специфічних зв'язків, підтверджуючих цілісність реальною. Концепція біосфери побудована протилежним чином: з детального аналізу певних типів зв'язків обґрунтовано висновок про цілісність об'єкту, обмеженого цими зв'язками. Методологічне значення системного підходу в біологічних дисциплінах та екології найбільш чітко виражається в орієнтації на виокремлення та аналіз різних типів зв'язків системи що досліджується.

Узагальнюючи поняття системного підходу в різних галузях науки, можна конкретизувати його визначення відносно економічної науки. Таким чином, системний підхід – це сукупність теоретичних та логіко-гносеологічних засобів, призначених для вивчення складно організованих систем, їх проектування, створення та управління, який може бути реалізований за умови детального дослідження зв'язків на підсистемному та елементному рівнях [адаптовано 1–6].

На початку XXI ст. проблеми в національних економіках багатьох країн світу були пов'язані з процесом їх глобалізації та інтеграції, які супроводжувалися трансформаціями економічної, соціальної та політичної сфер діяльності людства. Існуючі до цього теорії неокласичного, інституційного та еволюційного спрямування в значній мірі характеризуються фрагментарністю, статичністю, недостатньою можливістю визначити взаємодії різноякісних економічних явищ. Найбільш поширений неокласичний підхід, що почав інтенсивний розвиток з 1920 р., визначає економічну систему як сукупність економічних агентів, які здійснюють процеси виробництва, споживання та обміну, в умовах факторних обмежень у вільному економічному просторі, з метою отримання максимального прибутку. Головним об'єктом досліджень обирається економічний агент, а предмет дослідження – дії агента на ринку.

Таблиця 1

Засади формування системної парадигми в межах еволюційної економічної теорії

Концепція еволюційної економічної теорії	Відображення концепції у структурі системної економічної теорії
Значення впливу популяції агентів на процес еволюції	Значення економічних систем різного рівня та популяцій агентів у глобальній економічній системі
Врахування індивідуальності агентів	Врахування різномірної природи економічних систем
Визнання існування генетичних механізмів передачі ознак спадковості	Визнання закономірностей процесу формування нових економічних систем на основі існуючих
Анізотропність та неоднорідність часу при збереженні напрямку економічної динаміки. Вплив минулого на майбутнє.	Неоднорідність часу, наявність мінливості та спадкоємності. Системність як цілісність у просторі та часі.
Природний відбір як процес розвитку популяції за рахунок економічних агентів, що вдало конкурують	Системний набір як принцип формування системи шляхом добровільного об'єднання
Значення інновацій як рушійна сила розвитку економіки.	Значення інновацій як основного джерела трансформацій економічного простору. Врахування окремих ролей інноваційних, медійних та консерваційних систем.

Джерело: адаптовано [1; 4; 6; 7; 8].

Процес розвитку економічної системи світу та національних економік країн у XX столітті здійснювався під впливом політичних, соціальних, екологічних, культурних, релігійних та інформаційних факторів. Модернізація виробництва, як результат науково-технічного прогресу, дозволила перейти на якісно новий високий рівень господарювання підприємств різних галузей, які забезпечили ринки значними обсягами продукції. Окрім цього, зміна засад господарювання, розбудова інфраструктури та необхідність вдосконалення процесу управління, стали причинами виникнення нової парадигми економічної теорії – інституційної, оскільки пануюча до 80-х років минулого століття неокласична теорія втратила можливість прогнозування можливих перетворень та її здобутки набули меншої цінності у практичному застосуванні.

Беззаперечним є факт важливості відображення функціональності, цілеспрямованості, динамічності та різноманітності, як властивостей системи, поряд з такими фундаментальними властивостями як зв'язність, цільність, відкритість, ієрархічність. На основі існуючої необхідності теоретичних засад організації сучасної економічної системи, Я. Конраї було виокремлено четверту системну парадигму. В її межах соціально-економічний простір розглядається як сукупність економічних систем, об'єднуючих агентів, інститути та інституції, а також генетичні механізми відтворення популяцій агентів.

Таким чином, з точки зору системного підходу реалізується намагання багатоаспектного розгляду соціально-економічних утворень як комплексів, що мають риси технологічних, економічних, соціальних, інституційних, біологічних та інших систем. Головним об'єктом розгляду є соціально-економічні системи, а предметом – їх розвиток, що базується на взаємодії внутрішніх підсистем та вплив зовнішніх систем і середовищ. Дослідник Г.Б. Клейнер визначає відмінністю економічної системи участь у виробництві, споживанні, розподілу та обміну економічних благ, а сама економічна система – відносно стійка у часі і просторі частина соціально-економічного простору, яка має властивості зовнішньої єдності, внутрішньої різноманітності та гносеологічної цілісності (принцип «методологічної систематики») [6].

Складність досліджень національної економіки України полягає у відсутності чітко встановлених зв'язків на підсистемному рівні та визначення ступеня впливовості на ефективність діяльності економічної системи держави. Зокрема, відсутність можливості встановити у вартісних показниках вплив політичної, ідеологічної, релігійної складової. Це ускладнює науковий пошук та перехід від конкретного сприйняття економічної системи у вигляді фінансово-виробничих відносин на рівень абстрактної моделі з використанням міждисциплінарного рівня сприйняття.

Дослідженнями доведено, що системна парадигма адаптована до сучасних умов економічних досліджень, відкриває можливості створення структурно-функціональної моделі економіки, але процес моделювання економічної системи, як складової, буде характеризуватися наявністю припущень та спрощеннями, що надає можливість лише приблизно відобразити реально існуючу економічну систему. За таких умов зменшується точність відображення об'єкта, що унеможливорює реалізацію системного підходу, а дослідження мають загальний характер. У такому разі класифікація систем на відкриті та закриті є досить умовною і потребує деталізації. Зокрема, І.В. Блауберг усі існуючі сукупності об'єктів поділив на три класи: організовані сукупності (не має системного характеру), неорганічні та органічні – характеризуються наявністю зв'язків між елементами та виникненням у цілісної системи нових властивостей, які відсутні у кожного окремого елемента (емерджентність) [4].

Таким чином, зв'язки, цілісність та обумовлена ними стійка структура вважаються відмінними ознаками органічної системи, що розвивається самостійно як ціле, яка в процесі свого індивідуального розвитку проходить послідовні етапи ускладнення та диференціації. Виокремлення економічної системи як органічної надає можливості здійснювати вивчення трансформаційних процесів з позиції системного підходу, оскільки дозволяє уникнути статичності, однобічності її трактування, визначити вектор трансформації, обрати критерії класифікації цих процесів у напрямку становлення цілісності системи [7]. Системний підхід розкриває найбільш загальний, глибокий системотворчий зв'язок, що реалізує цілісність економічної системи стосовно її елементів. При цьому найважливішим є визначення місця кожного елемента, здатність їх відносно самостійно здійснювати свої функції в межах системи, а їх функціональною характеристикою – взаємозв'язки між елементами. Критеріями реалізації системного підходу можна вважати зв'язки елементів та їх цілісність. Але трансформаційні процеси з позицій системного підходу не виключають перерв у вигляді економічних криз, які мають силу «творчого руйнування» [8; 9]. Саме після різких спадів спостерігаються потужні підйоми, в чому і полягає сутність головного механізму соціально-економічного зростання. Трансформація у такому контексті розглядається як засіб розвитку економічної системи. Складовими трансформації економічної системи є еволюційна, реформаційна та революційна. Зокрема, еволюційна трансформація являє собою безперервний процес саморозвитку, джерело якого перебуває в самій системі, охоплює її повністю та приводить до поступового становлення системної цілісності на основі виникаючих протиріч в системі. Таку трансформацію можна характеризувати як поступовий, плавний процес, що виключає різкі стрибки та біфуркації.

Висновки. З точки зору системного підходу трансформація економічної системи є засобом розвитку, що діє на еволюційній, реформаційній та революційній основі. Системні критерії можуть бути зведені до певних показників, які характеризують її зміни. Насамперед, до таких критеріїв слід віднести цілісність, стійкість, безпека та доцільність. Основні положення неокласичної, інституційної, еволюційної та системної парадигм не дозволяють в повній мірі відобразити процеси розвитку економічної системи в цілому та трансформацію зокрема. На засадах існуючих теоретичних здобутків та практичного значення економічної науки виникла синергетична парадигма у контексті досліджень економічних систем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Берталанфи Л. Общая теория систем – обзор проблем и результатов. Системные исследования. Москва : Наука, 1976.
2. Эшби У.Р. Общая теория систем как новая дисциплина. *Исследования по общей теории систем*. Москва : Наука, 1969; Изд. 4-е. 102 с.
3. Садовский В.Н. Основания общей теории систем. Логико-методологический анализ. Москва : Наука, 1974, 279 с.
4. Блауберг И.В. Целостность и системность. Системные исследования. Ежегодник 1977. Москва, 1977.
5. Клейнер Г.Б. Системная парадигма и системный менеджмент. *Российский журнал менеджмента*. 2008. Т. 6. № 3, С. 29–40.
6. Скиба А.Н. Резонанс-эффекты в экономике: формирование системно-синергетического эффекта. *Труды ИСА РАН*. Том 61. 2011. С. 23-36.
7. Евстигнеева Л.П., Евстигнеев Р.Н. Энергетический потенциал рыночной трансформации. Вопросы теории рыночной трансформации в России (второй выпуск). МНИИПУ. Москва, 1999.

8. Евстигнеева Л.П., Евстигнеев Р.Н. Экономика как синергетическая система. Москва : URSS, 2010.
9. Frank A.G. Critique and anti-critique. Essays on dependence and reformism. N.Y: L. ; Basingstoke, 1984. 217 p.
10. Frank A. G. Latin America: Underdevelopment or Revolution Essays on the Development of Underdevelopment and Immediate Enemy. NY. : L. ; Monthly Review Press, 1969. 343 p.
11. Furtado C. Desenvolvimento e subdesenvolvimento. 1961. 166 p.
12. Furtado C. Formação econômica do Brasil. São Paulo, 1971. P. 112–140.
13. Furtado C. Dialética do desenvolvimento. Rio de Janeiro, 1964. P. 312.
14. Gans-Morse J. Searching for Transitologists: Contemporary Theoroes of Post-Communist Transitions and the Myth of a Dominant Paradigm. Post-Soviet Affairs. 2004. Vol. 20. № 4. P. 320–349.
15. Garraty John A. The Great Depression: An Inquiry into the causes, course, and Consequences of the Worldwide Depression of the Nineteen-Thirties, as Seen by Contemporaries and in Light of History. New York: Harper & Row, 1986. 312p.

REFERENCES:

1. Bertalanfy L. Obshchaia teoriia system – obzor problem y rezultatov. Systemnye yssledovaniia. Moscow: Nauka, 1976.
2. Ashby U.R. Obshchaia teoriia system kak novaia dystsiplina. Yssledovaniia po obshchei teoryi system. M. Nauka, 1969; Yzd. 4-e. M., 2009.
3. Sadovskiy V.N. Osnovaniia obshchei teoryi system. Lohyko-metodolohycheskyi analiz. Moscow: Nauka, 1974, 279 s.
4. Blauberh Y.V. Tselostnost y systemnost. Systemnye yssledovaniia. Yezhehodnyk 1977. M., 1977.
5. Kleiner H.B. Systemnaia paradyhma y systemnyi menedzhment. *Rossyiskiy zhurnal menedzhmenta*. 2008. T. 6. № 3, S29-40.
6. Skyba A.N. Rezonons-effekty v ekonomyke: formirovanye systemno-synerhetycheskoho efekta. *Trudy YSA RAN*. Tom 61. 2011. S. 23-36.
7. Evstyhneeva L.P., Evstyhneev R.N. Enerhetycheskyi potentsyal rynochnoi transformatsyy. *Voprosy teoryi rynochnoi transformatsyy v Rosyy (vtoroi vypusk)*. MNYYPYU. Moscow, 1999.
8. Evstyhneeva L.P., Evstyhneev R.N. Ekonomyka kak synerhetycheskaia sistema. Moscow: URSS, 2010.
9. Frank A.G. Critique and anti-critique. Essays on dependence and reformism. N.Y: L.; Basingstoke, 1984. 217 p.
10. Frank A.G. Latin America: Underdevelopment or Revolution Essays on the Development of Underdevelopment and Immediate Enemy. NY.: L.; Monthly Review Press, 1969. 343 p.
11. Furtado C. Desenvolvimento e subdesenvolvimento. 1961. 166 p.
12. Furtado C. Formação econômica do Brasil. São Paulo, 1971. P. 112–140.
13. Furtado C. Dialética do desenvolvimento. Rio de Janeiro, 1964. P. 312.
14. Gans-Morse J. Searching for Transitologists: Contemporary Theoroes of Post-Communist Transitions and the Myth of a Dominant Paradigm. Post-Soviet Affairs. 2004. Vol. 20. № 4. P. 320–349.
15. Garraty John A. The Great Depression: An Inquiry into the causes, course, and Consequences of the Worldwide Depression of the Nineteen-Thirties, as Seen by Contemporaries and in Light of History. New York: Harper & Row, 1986. 312 p.

УДК 352-043.86

DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.2.11>

ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ІНСТРУМЕНТІВ ПРОЄКТНОГО УПРАВЛІННЯ

Явтушенко А.В. – асистент кафедри
публічного управління та адміністрування
Херсонського державного аграрно-економічного університету
ORCID: 0000-0002-8901-0533

Проаналізовано процес моделювання проектного управління та його інструментарій на приклади розвитку територіальних громад. Обґрунтовано, що моделі розвитку територіальних громад із застосуванням проектного менеджменту є унікальними. Наводяться приклади застосування проектного менеджменту до конкретних територіальних громад. У статті запропоновано моделі розвитку територіальних громад, на основі сучасних підходів, методичні підходи до аналізу людського потенціалу територіальної громади. Узагальнено і розвинуто підходи щодо суспільного розвитку. Показано взаємозв'язок різних моделей та підходів у запропонованій комплексній моделі розвитку територіальної громади. Розкрито понятійно-термінологічний апарат дослідження, зокрема спроможності громади, ендогенного потенціалу та його структури (економічний, фінансовий і людський складники).

Ключові слова: *ресурси територіальних громад, модель, управління, процес, територіальні громади, системний, синергетичний, глобалізаційний, інформаційно-інноваційний, кластерний, корпоративний, соціальний, культурно-духовний, еколого-орієнтований та інші підходи; модель розвитку територіальної громади.*

Yavtushenko A.V. Formation of a model of territorial community development with the use of project management tools

The process of modeling project management and its tools on the examples of development of territorial communities are analyzed. Examples of application of project management to concrete territorial communities are given. In article models of development of territorial communities, on the basis of modern approaches, methodical approaches to the analysis of human potential of territorial community are offered. Approaches to social development are generalized and developed. The interrelation of different models and approaches in the proposed complex model of territorial community development is shown. The conceptual and terminological apparatus of the research is revealed, in particular the capacity of the community, endogenous potential and its structure (economic, financial and human components).

Key words: *resources of territorial communities, systemic, synergistic, globalization, information and innovation, cluster, corporate, social, cultural and spiritual, environmentally oriented and other approaches; a model for the development of a territorial community.*

Постановка проблеми. Територіальна громада є природною формою організації, тому місцеве самоврядування – це результат тривалого процесу розвитку суспільства та вид управлінської діяльності, при якому об'єктом управління є одночасно і його суб'єкт. Територіальна громада як суб'єкт місцевого самоврядування є джерелом активності, діяльності, якому притаманна творчість, що спрямована на вирішення питань місцевого значення. При цьому це не просто реакція на зміни в навколишньому середовищі, а й ініціація перетворень. Значущою підтримкою у цьому процесі є проектне управління та його інструменти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати аналізу наукових праць вітчизняних і закордонних вчених підтверджують актуальність проблем, пов'язаних із функціонуванням територіальних громад. Так, дослідженню окресленої

проблеми приділяють увагу Т. Азарова, В. Білецький, П. Дігтяр, В. Нанівська, Р. Патнам, П. Цегольник та інші. Однак здебільшого вони були присвячені загальним питанням правового регулювання їх діяльності. Питання реалізації територіальною громадою права на місцеве самоврядування розглядаються в роботах В. Алексєєва, В. Бабасва, І. Видріна, В. Куйбіди, Н. Нижник та інших.

Формулювання цілей статті. Незважаючи на суттєвий внесок зазначених науковців у теоретико-методологічне обґрунтування питання формування моделей і підходів до забезпечення розвитку територіальних громад, залишається мало дослідженим питання аналізу нових наукових підходів та можливостей їх застосування при моделюванні розвитку територіальних громад.

Виклад основного матеріалу: Реформа місцевого самоврядування в Україні актуалізує потребу в забезпеченні можливостей моніторингу успішності діяльності об'єднаних територій. Основна частина проблем, які з'являються в процесі життєдіяльності територіальних громад здебільшого пов'язана з нестабільністю розвитку економічного і соціального середовища, які в першу чергу свідчать про неефективне функціонування традиційних моделей і підходів щодо забезпечення функціонування територіальних громад.

Мета статті – сформулювати теоретичні та методичні положення про застосування традиційних і нових підходів суспільного розвитку на основі інструментів проектного управління, які проявляються в забезпеченні ефективного функціонування територіальної громади та розробці моделі щодо їх застосування при плануванні розвитку територіальної громади.

Територіальна громада є природною формою організації, тому місцеве самоврядування – це результат тривалого процесу розвитку суспільства та вид управлінської діяльності, при якому об'єктом управління є одночасно і його суб'єкт. Територіальна громада як суб'єкт місцевого самоврядування є джерелом активності, діяльності, якому притаманна творчість, що спрямована на вирішення питань місцевого значення. При цьому це не просто реакція на зміни в навколишньому середовищі, а й ініціація перетворень. Значущою підтримкою у цьому процесі є проектний менеджмент та його інструменти.

Поняття «модель», «моделювання» використовуються в усіх без винятку науках і на всіх етапах наукового дослідження. Вивчення моделі відображає фундаментальні властивості об'єкта, допомагає виявити ключові ознаки аналізованих процесів, дослідити їх динаміку, виявити причинно-наслідкові зв'язки. Модель обов'язково містить прогностичний аспект, пов'язуючи інформаційний образ теперішнього з теоретичним образом майбутнього [1]. Концепція управління проектами є порівняно новою, проте сама практика реалізації проектів, вочевидь, налічує не одну тисячу років, аналізуючи сучасний стан впровадження і реалізації проектів, можна зазначити, що на сьогодні управління ними стало загальновизнаною методологією здійснення управлінської діяльності [3]. Для розуміння процесу моделювання проектного управління розглянемо основні функції які входять до проектного управління, перші чотири, що спрямовані на управління цілями, визначаються як основні функції, а саме:

1. Управління обсягом проекту – здійснення контролю проекту за допомогою встановлення його мети та завдань.
2. Управління затратами – фінансовий контроль проекту завдяки здійсненню аналізу та складанню звітів про затрати.
3. Управління часом – це планування, складання календарних графіків та їх контроль для забезпечення вчасного виконання проекту.

4. Управління якістю – забезпечення виконання стандартів якості, встановлених для проекту.

Наступні п'ять, що спрямовані на управління певними об'єктами, називають додатковими функціями, зокрема:

1. Управління людськими ресурсами – спрямування і координація діяльності людей, залучених до проекту.

2. Управління комунікаціями – накопичення інформації, якою обмінюються члени проектної команди, керівництво, сприяючи успішному завершенню проекту.

3. Управління контрактами/постачанням – відбір, переговори і підписання замовлень, контроль за постачанням матеріалів, устаткування і послуг (обслуговування).

4. Управління ризиком – базується на знаннях та досвіді із зазначенням умов реалізації конкретного проекту і залежить від ступеня невизначеності проекту.

5. Управління проектною інтеграцією – забезпечення належної координації всіх функцій проекту [4].

Важливим цьому процесі є поєднання основних функцій управління проектом із інструментарієм, який для цього застосовується, так як ефективність проекту залежить від рішень, які приймаються на кожній стадії його здійснення. Залежно від типу проекту, масштабів і суті, в його реалізації можуть взяти участь різні кількість учасників та організацій територіальної громади, де кожен буде виконувати свої функції.

Децентралізація влади в Україні спрямована на забезпечення ефективної реалізації прав громадян, надання публічних послуг належної якості, збільшення прав і повноважень місцевих громад. Однак на сьогодні існує величезна кількість проблем із існуванням та діяльністю територіальних громад. Тому, побудова моделей розвитку територіальних громад із застосуванням інструментів проектного управління та їх практичне використання дасть змогу подолати певні проблеми, що наразі гальмують розвиток громад. Моделювання проектного управління відбувається за низкою етапів, до яких належать такі категорії:

– учасники проекту: управлінці-фахівці, що відповідають за планування визначення мети і завдань, а також за оцінку їх виконання та відповідальні за виконання робіт, визначених проектним графіком;

– обсяг робіт та чітко окреслений передбачуваний результат проекту;

– строки проекту;

– бюджет проекту;

– відповідність проекту визначеним стандартам;

– ресурси проекту.

У процесі проектного управління використовуються відповідні інструменти, що представлені у табл. 1.

Для того щоб визначити робочу структуру проекту, необхідно призначити керівника, і сформувати команду, які в подальшому визначать завдання, та закріплять за ними виконавців та міру їх відповідальності. Серед основних завдань визначено такі:

– захищати законні соціальні, економічні та інші інтереси селян;

– сприяти відродженню економіки та соціальної сфери села Київської області;

– підтримувати розвиток села шляхом навчання та інформаційне забезпечення;

– сприяти процесові формування аграрної політики.

Таблиця 1

Інструменти проектного управління

Процес	Інструменти
Визначення обсягу робіт	Робоча структура проекту
Створення команди проекту	Організаційна структура
Планування послідовності робіт	Сіткові графіки
Календарне планування	Діаграми Ганта
Планування витрат	Структура затрат за проектом
Оцінка проекту	Вартість грошей у часі, скориговані бюджети
Розподіл ризику і відповідальності	Контракт
Зміни параметрів	Аналіз чутливості й ризиків
Лідерство	Призначення керівника проекту

Важливим фактом є також те, що саме населення значною мірою впливає на функціонування сформованих ними органів, становлення місцевого самоврядування, тобто в процесі становлення певних проектів розвитку територіальних громад, необхідно насамперед залучати місцевих жителів, для вирішення питань місцевого значення шляхом розширення функцій та форм діяльності територіальної громади, яка є суб'єктом місцевого самоврядування, що і задекларовано в законодавстві України. Відповідно до вищенаведеного, категорію “місцеве самоврядування” доцільно розуміти не тільки як право та реальну здатність територіальної громади під власну відповідальність вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України, а й як відповідну практичну діяльність. Аналіз наведених прикладів щодо створення моделей територіальної громади із застосуванням інструментів проектного менеджменту доводить актуальність та доцільність їх використання у місцевому самоврядуванні.

Висновки. На даному етапі розвитку, сучасна наука пропонує безліч підходів до аналізу суспільного розвитку. Побудова ефективної системи територіальної організації влади в Україні забезпечується децентралізацією, яка супроводжується передачею значних повноважень та фінансових ресурсів від органів центральної влади – органам місцевого самоврядування. На сьогодні територіальним громадам належить виняткова місія щодо впливу на усі аспекти суспільного життя та кожної людини. Тому впровадження інструментів проектного менеджменту щодо створення моделей територіальної громади є раціональними та відповідають вимогам часу. Одним із напрямів подальших наукових розвідок порушеної у статті проблематики може стати дослідження щодо визначення можливості доповнення відомого інструментарію новими методами та засобами.

Стратегічною метою усіх без винятку територіальних громад повинна стати самоорганізація, що особливо актуалізує синергетичний підхід. Значною мірою його застосування залежить від демократизації управління місцевим розвитком, а також інтересів суб'єктів, які визначають поведінку територіальних громад у вирішенні питань місцевого значення. Розуміючи таку поведінку як складний комплекс поєднання соціальних, економічних, ментально-психологічних та інших чинників, слід враховувати, що загальний результат функціонування територіальної громади залежить від налагодження партнерства у громаді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад: Постанова Кабінету Міністрів України від 8.04.20 .
2. Лібанова Е.М., Хвесик М.А. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: національна доповідь. Київ: ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. 776 с.
3. Вольська О., Ковпанець Є. Удосконалення фінансової децентралізації місцевого самоврядування. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*, 2020. № 4. С. 31-36. URL: <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2020.4.4>
4. Потравка Л., Пічура І. Публічне управління розвитком туристичної галузі в умовах трансформації національної економіки України. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*, 2020. № 3. С. 30–36. URL: <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2020.3.4>
5. Губа М.І., Карташова О.Г. Розвиток сільських територій через публічно – приватне партнерство. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 4. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1414>. DOI: 10.32702/2307-2156-2019.4.21

REFERENCES:

1. Pro zatverdzhennia Metodyky formuvannia spromozhnykh terytorialnykh hromad: *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy* vid (8.04.20) [in Ukrainian].
2. Libanova, E.M., Khvesyk, M.A. (2014). Sotsialno-ekonomichniy potentsial staloho rozvytku Ukrainy ta yii rehioniv: natsionalna dopovid. Kyiv: DU IEPSR NAN Ukrainy, 776 s. [in Ukrainian].
3. Volska, O., Kovpanets, Ye. (2020). [Udoskonalennia finansovoi detsentralizatsii mistsevoho samovriaduvannia]. *Tavriiskiyi naukovyi visnyk. Seriia: Ekonomika*, (4), 31–36. Retrieved from <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2020.4.4>.
4. Potravka, L., Pichura, I. (2020). [Publichne upravlinnia rozvytkom turystychnoi haluzi v umovakh transformatsii natsionalnoi ekonomiky Ukrainy] *Tavriiskiyi naukovyi visnyk. Seriia: Ekonomika*, (3), 30-36. Retrieved from <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2020.3.4> [in Ukrainian].
5. Huba, M.I., Kartashova, O.G. (2019) Rozvitok sil's'kih teritorij cherez publichno – privatne partnerstvo [Development of rural areas through public-private partnership] *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvitok. № 4*. Available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1414>. DOI: 10.32702/2307-2156-2019.4.21 [in Ukrainian].

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Вольська О.М.	3, 8	Коновалов О.Л.	54
Грицук І.В.	3	Кручиненко В. А.	61
Губа М.І.	17	Нікітенко С.В.	70
Зубенко В.В.	25	Потравка Л.О.	81
Карташова О.Г.	30	Явтушенко А.В.	88
Кирилов Ю.Є.	39		

ЗМІСТ

Вольська О.М., Грицук І.В. Соціальна спрямованість транспортної галузі сучасної держави	3
Вольська О.М. Сучасна парадигма публічного управління	8
Губа М.І. Форматування сільського розвитку в системі реформ децентралізації влади	17
Зубенко В.В. Результативність публічного управління трансформацією економічної системи України	25
Карташова О.Г. Державне регулювання підприємництва в Україні	30
Кирилов Ю.Є. Державна політика формування та просування бренду країни: світовий і вітчизняний досвід	39
Коновалов О.Л. Формування української національної свідомості та патріотизму під час вивчення курсу «Правознавство» у закладах вищої освіти	54
Кручиненко В. А. Управління фінансовими ресурсами підприємств аграрного сектора	61
Нікітенко С.В. Механізми реалізації державного управління фізичною культурою і спортом в Україні	70
Потравка Л.О. Системний підхід до проблем дослідження управлінських аспектів трансформацій національної економіки України	81
Явтушенко А.В. Формування моделі розвитку територіальної громади із застосуванням інструментів проектного управління	88

CONTENTS

Volska O.M., Hrytsuk I.V. Social function of the transport industry	3
Volska O.M. The modern paradigm of public administration	8
Huba M.I. Rural development in the decentralization reform system.....	17
Zubenko V.V. The effectiveness of public administration in the transformation of the economic system of Ukraine	25
Kartashova O.H. State regulation of entrepreneurship in Ukraine.....	30
Kirillov Yu.Ye. State policy of formation and promotion of the country's brand: world and domestic experience	39
Konovalov O.L. Formation of Ukrainian national consciousness and patriotism during the study of the course "Jurisprudence" in higher education	54
Kruchynenko V.A. Financial resources management of agricultural sector enterprises	61
Nikitenko S.V. Mechanisms for the implementation of state management of physical culture and sports in Ukraine	70
Potravka L.O. A systematic approach to the problems of researching the management aspects of the transformation of the national economy of Ukraine	81
Yavtushenko A.V. Formation of a model of territorial community development with the use of project management tools.....	88

Таврійський науковий вісник

Випуск 2

Публічне управління та адміністрування

Підписано до друку 01.04.2021 р.

Формат 70×100/16. Папір офсетний.
Замовлення № 0521/195. Умовн. друк. арк. 7,8.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
73021, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а
Телефони: +38 (0552) 39-95-80, +38 (095) 934-48-28, +38 (097) 723-06-08
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.